

P400



'90|1



# Könyvtáros



Kölcsönözhető

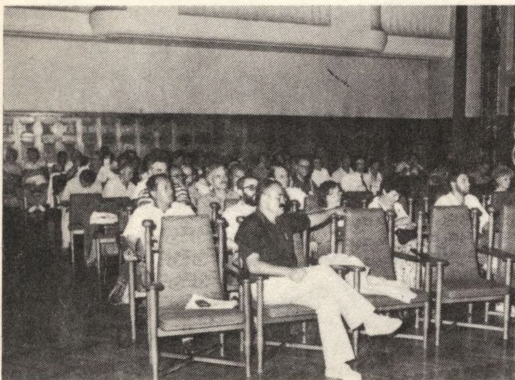


**Dr. Zeller Gyula**

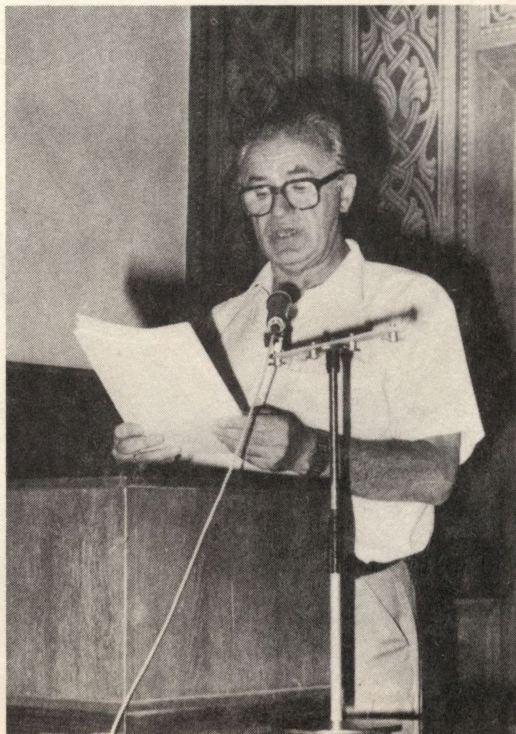


**Vitányi Iván (a mikrofonnál)**

**Képek *A kultúra haszna* című  
pécsi konferenciáról  
Cikkeinket lásd a 19–28. oldalakon  
(Révész András felvételei)**



**Szűcs István**



**Dr. Fülöp Géza**

40. évfolyam, 1. szám  
1990. január



*Impressiók*

## TARTALOM

<b>Bereczky László</b>	Végveszélyben	3
<b>Dr. Zsidai József</b>	Javaslat a felsőfokú könyvtárosképzés fejlesztésére (Tervezet)	5
<b>Dr. Mader Béla</b>	Lektori vélemény Zsidai József: Javaslat a felsőfokú könyvtárosképzés fejlesztésére című tanulmányáról	11
<b>Dr. Szelle Béla</b>	Lektori jelentés Zsidai József: Javaslat a felsőfokú könyvtárosképzés fejlesztésére című tervezetéről	16
<b>Dr. Sebestyén György</b>	Egyetemi posztgraduális informatikusképzés	19
<b>Dr. Pálvölgyi Mihály</b>	Rendszerszemléletű könyvtárosképzés: Az emberi tényező szerepe	24
<b>VISSZHANG</b>		
<b>Kövendi Dénes</b>	A KMK múltjáról – belülről nézve	29
<b>Gócza Gyuláné-Surján Miklós</b>	ETO vagy FZO?	33
<b>Árnics M.</b>		
<b>Katalin-Horváth Sándor</b>	Értelmi fogyatékos gyermekek a könyvtárban ( <i>Könyvtári élet</i> )	36
<b>Domonkos</b>		
<b>HOLMI</b>		38
<b>LÁTÓKÖR</b>		
<b>Mezey László Miklós</b>	Rész a hivatásból. A határon túli magyar irodalom és a közművelődési könyvtár	40
	Lapozgató	45, 52
<b>Billédi Ferencné dr.</b>	Könyvtárak és információ a tegnap, a ma és a holnap gazdasági életében. Az IFLA 55. tanácsulése és általános konferenciája	46
	Flekkes kislexikon – próbaszám -n -a ( <i>Görbe tükör</i> )	49
	Kérdezz – felelek	50
<b>Nagy Zsoltné</b>	Új Periodikumok	51
<b>Karácsondi Imre</b>	Fridél Lajos ( <i>A Könyvtáros galériája</i> )	53
<b>SAKMAI FOLYÓIRATOK – HÁLÓZATI HÍRADÓK</b>		
<b>Kartal Zsuzsa</b>	Két verseskötetről ( <i>Könyvtári kiadványok</i> )	56
Tartalomjegyzék az 1989. évre I–VIII.		
<b>A lapunk e számában közölt grafikák Fridél Lajos alkotásai</b>		

## Из содержания

Актуальные вопросы подготовки библиотекарей в Венгрии (проект рекомендаций, составленный *Йозефом Жудаи*, примечания рецензентов: *Белы Мадера* и *Белы Селле*, доклады *Дьердя Шебештьена* и *Михая Палвöлгы*) (5);  
*Ласло Миклош Мезей*: Венгерская литература за границей и массовая библиотека (40).

## From the contents

Actual problems of library training in Hungary (A program proposal by *József Zsidai*, expert opinions on it by *Béla Mader* and *Béla Szelle*, lectures by *György Sebestyén* and *Mihály Pálvölgyi*) (5);  
*László Miklós Mezey*: Hungarian literature outside the frontiers and the public libraries (40).

## Aus dem Inhalt

Die aktuellen Fragen der Bildung der Bibliothekare in Ungarn (Vorschlagsentwurf von *József Zsidai*, Lektorberichte von *Béla Mader* und *Béla Szelle*, Vorlesungen von *György Sebestyén* und *Mihály Pálvölgyi*) (5);  
*László Miklós Mezey*: Die ungarische Literatur ausserhalb Ungarns und die allgemeinbildende Bibliotheken (40).

## Cikkeink szerzői

*Árnics M. Katalin* gyógypedagógus, a györi Bárczi Gusztáv Általános Iskola tanára; *Bereczky László*, a Könyvtáros főszerkesztője; *Billédi Ferencné dr.*, az AGROINFORM osztályvezetője, az MKE elnöke; *Göcza Gyuláné*, az Állami Gorkij Könyvtár főmunkatársa; *Horváth Sándor Domonkos*, a Györi Városi Könyvtár munkatársa; *Karácsondi Imre* szellemi szabadfoglalkozású; *Kartal Zsuzsa* újságíró, a TÉKA munkatársa; *Kövendi Dénes*, az OSZK KMK ny. főmunkatársa; *dr. Mader Béla*, a JATE Központi Könyvtárának főigazgató-helyettese; *Mezey László Miklós*, az OSZK KMK munkatársa; *Nagy Zsoltné*, az OSZK munkatársa; *dr. Pálvölgyi Mihály*, a szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Könyvtártudományi Tanszékének adjunktusa; *dr. Sebestyén György*, az ELTE könyvtártudományi tanszékének docense; *Surján Miklós*, a Baranya Megyei Könyvtár igazgató-helyettese; *dr. Szelle Béla*, az Akadémia Kiadó lexikonszerkesztőségének főszerkesztője; *dr. Zsidai József*, a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem könyvtárának igazgatója.

---

## KÖNYVTÁROS

A MŰVELŐDÉSI  
MINISZTERIUM  
LAPJA

Főszerkesztő: **Bereczky László**

A szerkesztőség címe: 1024 Budapest, Mártírok útja 55. II. 4.

Telefon: 116-3495

Kiadja a **Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat**

1906 Budapest, Lenin krt. 9-11. Tel.: 122-1285. Levélcím: 1906 Budapest, Pf. 223

Felelős kiadó: **Németh Jenő** vezérigazgató

Szedte a Nyomdaipari Fényszedő Üzem (898026/20)

Petőfi Nyomda – 90/ Kecskemét, 1990

Felelős vezető: **Birkás Béla** vezérigazgató

**Terjeszti a Magyar Posta.** Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a Posta hírlapüzletében és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR) Budapest XIII., Lehel u. 10/a. –1900–, közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a HELIR 215-96 162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj 1/4 évre 78 forint. Egy szám ára 13 forint. Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat. H-1389 Budapest, Postafiók 149.

## Végveszélyben

Negyvenedik évfolyamát kezdi lapunk idén januárban. Lehetséges, hogy ez a negyvenedik csonka évfolyam lesz, és egyben az utolsó? Lehetséges.

De hát mi is történt, hogy meg kell kondítani a vészharangot? A bajok a tavalyi évvel kezdődtek. Addig ugyanis nem számított, hogy mibe kerül a *Könyvtáros* és a többi kulturális lap előállítás, mivel év végén a termelési adóból automatikusan levonták ezeknek a folyóiratoknak a ráfizetését. Ez a világ elmúlt, és nem lehet csodálni, hogy a Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat nem akarja és nem is tudja felvállalni a kulturális lapok 200 milliós veszteségét. A Pallas több ízben jelezte, hogy a régi gyakorlatot meg kell változtatni. A kulturális lapok alapítójával, a Művelődési Minisztériummal 1989. február óta intenzív tárgyalásokat folytatott a vállalat, s hajlott a kompromisszumra, felajánlva, hogy nyereség nélkül is hajlandó kiadni a kulturális lapokat, ha a minisztérium készséget mutat a költségvetési hiány megszüntetésére. Felvetődött alapítvány vagy részvénytársaság létrehozása e lapok további megjelentetésére. Sajnos semmi sem történt, ami egyrészt régi beidegződésekre („ejh, ráérünk arra még!”), másrészt arra vezethető vissza, hogy időközben a minisztériumban lényeges személyi változások mentek végbe. Így hát a nyáron a Pallas drasztikus lépésre szánta el magát. Ultimátumban szólította fel a minisztériumot a veszteségek kiegyenlítésére, aminek elmulasztása esetén radikális módosításokat helyezett kilátásba: jó néhány lapot augusztus 1-jével meg kívánt szüntetni, másokat, nagyarányú terjedelemsökkentéssel, össze akart vonni. A tervezet minket illető nyolcadik pontja így szól: „*Népművelés – Kultúra és Közösség – Könyvtáros*. Javasoljuk, hogy a Minisztérium fontolja meg: a három különböző jellegű, de mégis azonos feladatokat ellátó lapjából kialakíthatná – a Népművelés bázisán – a Minisztérium szak-

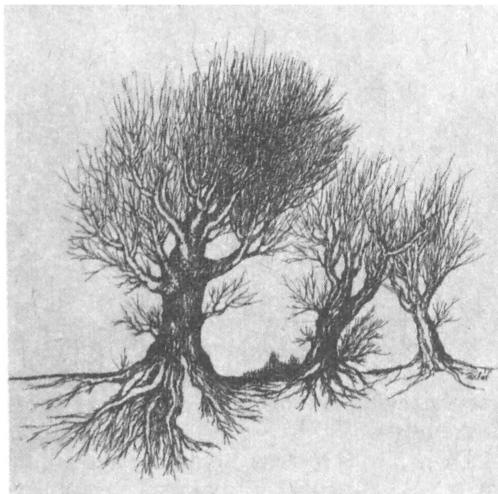
mai folyóiratát. Véleményünk szerint erre is 1989. aug. 1-jétől kerülhet sor, az új folyóirat ára 30 uszkeve 50,- Ft. lenne. Terjedelme a jelenlegi Népművelés 50%-kal megnövelten.”

A tervezet készítőjének hozzá nem értéséhez nem férhet kétség. A minisztérium illetékesei nem is tekintették tárgyalási alapnak, de az idei esztendő zökkenőmentes lezárásához 40 millió forintot utaltak át a Pallasnak. Ezzel az összeggel csaknem fél éves haladékot kaptak a kulturális lapok. Sajnos ezt a „lafut” nem sikerült jól kihasználni. Persze történt azért ezalatt egy s más. Így például szeptember 20-án a művelődési miniszter tárgyalást tartott, megbeszélésre hívta az érdekelteket. Idézek a meghívóból: „a Pallas Kiadónál megjelenő és a Művelődési Minisztérium (illetőleg jogelődjei által) »alapított« kulturális lapok főszerkesztőivel...”. (Akkor még nem tudtuk, miért szerepel a lapalapítás ténye idézőjelben, ma már tudjuk, hogy rosszat jelentett.) A megbeszélésen részt vett a Pallas vezérigazgatója is. *Glatz Ferenc* miniszter megnyitójában arra kérte a megjelenteket, hogy ne bizonygassák lapjuk fontosságát, megjelentetésük szükségességét, mert erről őt és minisztériumát nem kell meggyőzni. Ezt a kérést, mely ott és akkor indokoltnak tűnt, mindenki akceptálta, pedig az azóta történtek bizonyítják, kár volt olyan könnyen engedni. Az értekezleten sok megoldási javaslat elhangzott, a Pallas vezérigazgatója is engedékenységről tett tanúbizonyságot, s a főszerkesztők azzal a boldog tudattal álltak fel székeikről, hogy lapjuk meg fog menekülni. Sajnos nem mindegyiküknek vált be a számítása. November elején megszületett a miniszteri döntés, mely szerint egyes lapok január elsejével megszűnnek, mások (régie és új irodalmi lapok) megjelentetésére kft.-t alapít a minisztérium, a harmadik kategóriába sorolt „módszertani közlönyök” – ide tartozik a *Könyvtáros* is – számára a tárca egy bizonyos összeget megajánl a szerkesztőségnek, akik ebből a

pénzből keressenek maguknak kiadót, nyomdát, határozzák meg a szerkesztőség létszámát, menedzseljék a lapot az előállításától a terjesztésig. A minisztérium egyszersmind megváltik a lapgazda szereptől, s a lapgazdaságból fakadó jogokat és kötelezéseket felajánlja az egyes kulturális szakterületek szakmai egyesületeinek vagy intézményeinek.

Így állunk most. Nevezhetnénk ezt az elintézési módot cserbénhagyásnak is, hiszen olyasminek is tekinthetnénk, mint mikor az elszegényedett szülő némi hamuban sült pogácsával a zsebében útnak indítja csemetéjét, mondván, boldogulj, ahogy tudsz. Normális körülmények közepette persze ez nem lenne olyan nagy baj, hiszen egy-egy szakmának, kulturális ágazatnak – esetünkben a könyvtárosoknak, könyvtáraknak – el kell tudnia tartani a központi orgánumát. Csakhogy jelenleg nincsenek normális állapotok. Nem csak a művelődési tárca költségvetését faragták le, de szegények a könyvtárak, még szegényebbek a könyvtárosok, szegény az egész ország. Ilyen körülmények között bizony meglehetősen bizonytalan a jövődönk. Persze nem szabad tehetetlenkedni, mert az megpecsételi sorsunkat. Lássuk, hogy állunk, mik a terveink a közeljövőre.

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének titkársága november 15-én az MM-ben folytatott megbeszélésen szóbeli szándéknyilatkozatot tett, hogy elvállalja a lapgazda szerepét, azzal a kikötéssel, hogy az ehhez szükséges anyagi feltételeket a minisztériumnak és az MKE-nek közösen kell megteremtenie. Amire jelenleg (november 20-án) bizton számíthatunk, az a minisztérium 1 400 000 forintja, ami bizony csak hamuban sült pogácsa, hiszen a lap éves megjelentetése – a jelenlegi árakon és a jelenlegi körülmények között – mintegy ötmillió forintba kerül. Persze ebből leszámítandó a lapbevételek, ami a jelenlegi áron szűk félmilliót tesz ki. Itt mindjárt meg is kell állnunk. A lap jelenlegi ára példányonként 13 forint, ennyi már öt esztendő óta. Mindenféleképpen emelni kell az árat, hiszen számításaink szerint a lap egy-egy példányának csak a papír- és nyomdaköltsége 18,94 forint, s ebben nincs benne a szerkesztőség tagjainak a bérezése, a honoráriumkeret, a helyiségbérlet stb. Hogy valami reményünk is legyen a fennmaradásra, szeretnénk felemelni a lap példányonkénti árát 50 forintra. Tudjuk, hogy ez horribilis nagyságú emelés, de bizunk a könyvtárak és a könyvtárosok megértésében, hiszen a szakma fóru-



máról van szó. Vizsgáljuk annak a lehetőségét is, hogy a jelenlegi – nagyon drága – postai terjesztés helyett valami mással kísérletezzünk. Számításba vesszük a szerkesztőség létszámbeli „karcsúsításából” származó megtakarításokat is. Jó lenne a jelenlegi, elképesztően drága helyiségbérlet helyett olcsóbb megoldást találni, amihez a budapesti könyvtárak segítségét kérjük. Megpróbáljuk jelenlegi kiadónk, a Pallas vezetőinél elérni, hogy a minden erőfeszítésünk ellenére is előre kalkulálható vesztésünkönkből bizonyos részt vállaljon magára. Ez a szándékunk nem tűnik reménytelennek, ismerve a vezetők többször is kinyilvánított kultúraszeregetétét.

Kísérleteink persze csak akkor vezethetnek eredményre, ha a könyvtáros szakma mellénk áll, s nehéz anyagi helyzete ellenére, segítségünkre siet, nem csak pénzzel, hanem más lehetőségeit is felajánlva. Hozzáteszem, hogy optimista vagyok, nem hagyhatnak cserben egy negyvenéves lapot, hiszen meggyőződésem, hogy csak ezt az átmeneti időszakot kell átvészelnünk, azután újra lesz pénz a kultúrára Magyarországon.

**Bereczky László**

**A cikkek és ismertetések szerzőik véleményét tükrözik, és nem képviselik szükségszerűen a szerkesztőség álláspontját \*\*\* Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.**

# Javaslat a felsőfokú könyvtárosképzés fejlesztésére

*Tervezet*



A könyvtárakban alapproblémává vált az egyetemet végzett könyvtárosok nyomasztó hiánya. Ma még – kis számban – dolgoznak azok a szakemberek, akik az 1950-es években kerültek ki az egyetemről, de ők már túl vannak ötvenötödik életévükön. Ez a nemzedék kiöregedőben, elfogyóban, elmenőben van. Az utánuk jövő nemzedékek, a harmincéveseké, a negyveneseké, majdnem teljesen hiányzik. A még aktív „öregek” többsége vezető állásban van, „pótlásuk” megoldhatatlannak látszik. Ha sürgősen nem történnek radikális intézkedések az egyetemi könyvtárosképzés területén, akkor tíz év múlva, a századforduló táján egyszerűen nem lesznek a könyvtárakban szakmailag jól felkészült vezető szakemberek. A közeljövőért viselt felelősség a jelenben dolgozókra nehezedik!

Az itt következő írás a felsőfokú könyvtárosképzés feszültségeit elsősorban gyakorlati könyvtárpolitikai szempontból közelíti meg, és a képzés megerősítését célzó javaslatai is a praktikus közegben fogantak. Megállapításainkat, tényanyagainkat oktatáspolitikai megfontolások alapján figyelembe vehetik a szak-

tanszékek is. A bevezető sorokban az egyetemi képzés drámai helyzetére utaltunk, de ezzel összefüggésben a főiskolai képzést is áttekintjük, mivel a kettő összetartozása aligha vitatható.

A vizsgálódás módszerei: konzultáció hazai szakemberekkel; az ELTE egyetemi és főiskolai, valamint a szombathelyi főiskola könyvtári tanszékének meglátogatása és eszmecsere a tanszékvezetőkkel; többszöri részletes megbeszélés a KMK oktatási osztályán; a hazai és külföldi szakirodalom áttekintése; a három évtizedes szakmai munkában szerzett személyes tapasztalatok felhasználása.

## **A könyvtáros feladatai és szakmai képességei (Ki a könyvtáros? Mi a dolga?)**

A könyvtárhoz forduló magyar állampolgárok, Magyarországon tartózkodó külföldiek, továbbá a hazai és külföldi jogi személyek (a továbbiakban felhasználók) könyvtári kiszolgálása. Jártasság a felhasználói igények és a társadalmi szükségletek körében: a) cél szerint: tanulás (iskolai tanulmányok, önképzés, továbbképzés), kutatás, műveltség, szakmai működés, speciális egyéni érdeklődés, szórakozás; b) tartalom szerint: adat, tény, írott dokumentumok, továbbá minden olyan rögzített ismeret, melynek gyűjtésére, kezelésére és közvetítésére a könyvtár hivatott; c) a felhasználó szerint: személyiséglélektan; d) a könyvtárat érintő társadalmi szükségletek felismerése. A felhasználók kiszolgálására alkalmas könyvtár megszervezése és működtetése. Ennek során a gyűjtemények kialakítása, gyarapítása és feltárása, a szolgáltatások meghatározása és kiépítése, valamint rugalmas fejlesztése,

a könyvtár működéséhez célszerű technológiák ismerete és alkalmazása, a szükséges gazdasági tevékenység ellátása. Felkészültség mindazon hazai és külföldi intézmények szolgáltatásainak kiaknázására, amelyeket a könyvtár rendeltetéséhez szükségeszerűen igénybe kell venni. A könyvtárban kezelt forrásokra és információkra irányuló és a könyvtárhasználatot elősegítő ismeretek terjesztése. A könyvtártudomány és a könyvtári informatika kutatása, e területeken az elmélet és a gyakorlat fejlesztése, esetenként és helyenként a könyvtár állományával és feladataival összefüggő egyéb kutatások végzése. A könyvtár működésével összefüggő kiadványok szerkesztése és közreadása. Közreműködés a könyvtárosképzésben és továbbképzésben, valamint a kapcsolódó szakmai gyakorlat megszerzésében.

E követelmények természetesen értelemszerűen alkalmazhatók az egyetemet, illetve főiskolát végzett könyvtárosokra. A felsőfokú képzésnek az itt megjelenített könyvtárosi arculat kialakítására, kiművelésére kell irányulnia. Amikor „a könyvtáros” emberi és szakmai személyiségét igyekszünk fölrajzolni, természetesen a diplomás könyvtárosra gondolunk. Azokra a diplomás könyvtárosokra, akik vezetői posztokat töltenek be, vagy érdemi munkát végeznek önállóan különféle szakmai területeken. Az egyetemen végzetek a diploma megszerzése után hamarosan vezetői munkakörökbe kerülnek, vezetnek, szerveznek, irányítanak csoportvezetőtől egészen a főigazgatói beosztásig; vagy főmunkatársi, főkönyvtárosi beosztásban állománygyarapítók, tájékoztatók, kéziratárások, kutatók stb. lesznek, vagyis mindenképpen érdemi munkát végeznek. A főiskolákon oklevelet szerzett szakemberek egy része szintén vezető lesz kisebb (nagyközségi, iskolai, városi, főiskolai) könyvtárakban; másik része jobbára rutin jellegű munkakörökben önállóan dolgozik, mivel tudományos felkészültség ettől a rétegtől nem várható el, noha tudunk kivételes esetekről, kiugró képességű főiskolás diplomásokról is.

## **A felsőfokú könyvtárosképzés alapvető gondolatai és ezek okai**

Egyetemet végzett könyvtárosokban, mind a vezetésre, mind az érdemi szakmai feladatokra alkalmas szakemberekben országosan olyannyira nagy a hiány, hogy emiatt (is) a könyvtárak működése veszélybe került. Az ok:

a nappali tagozaton végzetek alacsony száma (1985-ben hatvan, 1986-ban hetven, 1987-ben tizen végeztek), továbbá az, hogy egyetemi szintű képzés csak Budapesten van, húsz éve szinte egy friss diplomás sem ment el vidékre.

Főiskola nappali tagozatán végzett könyvtárhoz Budapesten és vonzáskörzetében nem lehet hozzájutni. Oka, hogy a főiskolai könyvtárosképzés a fővárosban lassan, ellentmondásosan formálódik; a környék szakemberellátása letelepedési nehézségek miatt Nyiregyháza-ról és Szombathelyről nem oldható meg.

Az egyetemi képzést immár négy évtizede a bizonytalanság jellemzi, mivel a gazdaság, a kutatás, az oktatás, a művelődés és a társadalmi tevékenység egyéb területei fejletlenek, nem igényelnek minőségi könyvtárosokat, következőképpen a könyvtáros szakma teljesítménye nem elegendő alap a képzés megszilárdításához és fejlesztéséhez. Sajnálatos tény, hogy a szakmán belül sincs egyetértés a képzés különböző problémáit illetően.

A levelező oktatás magas aránya a könyvtárosképzésnek és a könyvtáros későbbi teljesítményének színvonalát erősen rontja. Az egyetemi képzés keretében az 1948/49-es indulástól számítva az 1985/86-os tanévvel bezárólag mintegy 2350-en végeztek, szereztek könyvtárosi diplomát. Huszonöt százalékuk nappali tagozaton végzett, a többi levelező hallgató volt. A főiskolákon valamivel jobb a helyzet. Az 1976–1987 között végzett 2157 hallgatóból a nappaliak aránya 36, a levelezőké 64 százalékot tett ki.

A könyvtárosképzésben a pályaorientáció dinamikája erőtlen, lényegében nincs is ilyen dinamika. Ennek oka a könyvtáros pálya társadalmi elismertségének alacsony szintje, a tanszékek ez irányú erőfeszítéseinek gyengesége, általában a társadalmi méretű igénytelenség. A tananyag megválasztása, meghatározása folyamatosan vita tárgya. Ok: a szakma környezetének gyors változása; a külföldi fejlődési ütem követésének hazai (társadalmi) akadályai; a képzés körüli viták összefüggései. A tankönyvtár intézménye a pályaorientáció és a gyakorlati képzés szükségletei szerint nem alakult ki, vagy csak igen-igen kezdetiek az eddigi eredmények. Ok: a társadalmi környezeti kényszer ebben az irányban nem működik; a tanszékek készítése gyenge, a nagykönyvtárak közreműködéséhez nem fűződik érdek. Súlyos hiba, hogy az anyaintézmény könyvtára efféle feladatnak a gondolatával sem foglalkozik.

Külső, neves szakemberek eseti bekapcsolása a képzésbe megoldatlan, mivel a tanszékek – kényelemből – nem élnek ezzel a lehetőséggel, holott néhány felsőoktatási területen régen meghonosodott a gyakorlat.

A felsőfokú könyvtárosképzés nem kapja meg a szakmától, a nagykönyvtáraktól a szükséges támogatást. Ok: a szakmában nincsen egyetértés a képzés különféle formáival összefüggésben; továbbá, ha nem lehet végzett könyvtárosokhoz jutni, akkor a könyvtárakban teljesen hiányzik az érdeklődés.

A felsőfokú könyvtárosképzés színvonalát erőteljesen befolyásolja a felsőoktatásban működő oktatók elfogadhatatlan bérezése. Ok: az értelmiségi pálya általános leértékelődése; a társadalmi támogatás hiánya.

### **Javaslatok a képzés fejlesztésére**

Le kell szögezni, hogy a felsőfokú könyvtárosképzés társadalmilag szükséges. Az állásfoglalás kialakításához és képviseléséhez valamennyi érintett szerv, intézmény, testület támogatását meg kell szerezni. Ki kell alakítani a képzőintézmények szilárd struktúráját (egyetemi szinten: ELTE Bölcsészettudományi Kar, KLTE Bölcsészettudományi Kar; főiskolai szinten: ELTE Tanárképző Főiskolai Kar, Bessenyei György Tanárképző Főiskola, Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola). Nyilvánvaló, hogy Debrecenben az egyetemi képzést az 1989/90-es tanévben meg kell kezdeni és gyorsított ütemben kell fejleszteni; hogy Budapesten a főiskolai képzést gyorsított ütemben kell kiépíteni és megerősíteni; hogy Szegeden a főiskolai könyvtárosképzést fel kell számolni, mert nappali tagozat és tanszék nélkül az oktatás elfogadhatatlan.

A felsőfokú könyvtárosképzés beiskolázási adatait a következőképpen kell megállapítani: egyetemi képzés: 100 hallgató/évfolyam (ebből nappali tagozat 65, kiegészítő tagozat 35). Ez a létszám az ELTE-n 60-65, a KLTE-n 30-35. Főiskolai képzés: 160 hallgató/évfolyam (ebből nappali tagozat: 100-105, kiegészítő tagozat 50-55.) A létszám megoszlása tehát így alakulna: ELTE főiskolai kar 30, Nyíregyháza 30, Szombathely 40 százalék.

A levelező oktatást valamennyi fakultáson meg kell szüntetni; ezzel egy időben a posztgraduális képzést meg kell erősíteni és ki kell szélesíteni. A tananyag megválasztása és össze-

állítás a tanszékek feladata. Ehhez a könyvtáraktól, a társadalmi szervezetektől és a különféle szakmai testületektől segítséget kell kérni. Valamennyi képző intézményben és tagozaton a *pályaorientációt* új alapokra kell helyezni, e célból a képzést alapvetően meg kell javítani. A pályaorientáció kiteljesedése és a gyakorlati képzés hatékony megvalósítása érdekében a *tankönyvtár* intézményét három éven belül létre kell hozni. Egy-egy képző intézmény támogatására két-két nagykönyvtárat kell megnyerni. A gyakorlati képzést egyéb utakon is segíteni kell. A képzés támogatására széles körű társadalmi összefogást kell szervezni. Az ezzel járó feladatok ellátására vállalkozhatna az MKE, az OKI vagy a KMK. A nagykönyvtárak többségét az ügy mellé kell állítani.

Jelenleg úgy tűnik, hogy az oktatás a legnagyobb létszámmal, valamint a szakpárosítás tekintetében is Szombathelyen a legszilárdabb. Az oktatógárda is kiforrott, kevésbé fenyegető a cserélődés. A budapesti egyetem és az Egyetemi Könyvtár korszerűsítése nem halad a kellő sebességgel. A főiskolai tanszék kiépítése lassan, bizonytalanul halad előre, mert a képzés szükségességét, létjogát ugyanúgy megkérdőjelezzük, mint a Bölcsészettudományi Karon. Debrecenben az egyetemi vezetés szemlélete részben hasonlít az ELTE-n kialakulthoz, de – úgy tűnik – személyes érdeklődések is nehezítik, hátráltatják az oktatás megkezdését. A szegedi főiskolán a képzést fel kell számolni, mert nappali oktatás nélkül, meggyökeresedett oktatók hiányában felső szintű szakemberek „előállítását” lehetetlen.

Szólni kell még arról, hogy a pécsi és a miskolci egyetemeken is elképzelhető a könyvtárosképzés meghonosítása, de ma még erről érdemben nem lehetséges szólni.

Ezzel kapcsolatban két dolgot kell még megemlíteni. Először: a tanszékek megszilárdítását széles körű társadalmi összefogással kell segíteni (erről később); másodsor: a tanszékeknek önmaguknak kell rangot szerezniük.

A könyvtáros szakma társadalmi megítélése összefüggésben van a felsőoktatásban tevékenykedő tanszékek rangjával. Mi adja meg a tanszék tekintélyét? Természetesen a következők: A tudományosan minősített oktatók (a tanszék élén egyetemi, illetve főiskolai tanárnak kell állnia); az időtálló tantervek: szilárd tantervi váz, történelmi megalapozottság, készség a rugalmasságra; korszerű tankönyvek vagy legalábbis kiváló jegyzetek; dokumentált, elismert kutatómunka, egy-egy területen isko-

lateremtő kutatói bázis létrehozása és működése; eleven kapcsolat, együttműködés, közös kutatás, az oktatásban szoros együttműködés vezető nagykönyvtárakkal; ennek következtében oktatási ügyekben is összehangolt kezdeményezés és fellépés.

## **Számszerű igények – levelező és posztgraduális képzés**

Javaslataim a következő számításokon alapulnak: 10 000 könyvtáros, ebből 60 százalék (6000) szakalkalmazott, szolgálati idejük 30 év. 21 százalék (1260) egyetemet, 39 százalék (2340) főiskolát végzett, 30 százalék (1800) középfokú, 10 százalék másfajta szakképzettséggel rendelkezik. Ebből következően az egyetemi képzés évi 100 végzetten tenne ki, ebből 65-en nappali (két szakosok), 35-en posztgraduális képzést nyerne. Levelező képzés természetesen nincs.

A főiskolai képzés évente 156 végzetten bocsát ki (ebből nappali 100, posztgraduális 56).

Az adatok valószínűsége szinte biztosnak látszik. A KMK-ban, a tanszékeken levő korábbi kéziratok következtetései és a könyvtárakban feltett kérdésekre adott válaszok is közelítően igazolják.

Fennmarad azonban egy probléma. A tanszékek véleménye, tapasztalata szerint a két-szakos képzésből nem következne, hogy a végzetek fele könyvtárosi pályára lép. Ennél jóval kevesebbre lehet csak számítani. Ez azonban nem lehet ok a beiskolázandók létszámának növelésére. E gondnak más megoldását kell megtalálni. Kétféle út jöhet szóba: az oktatás vonzásának, minőségének emelése, azaz a *pályorientáció* alapvető megváltoztatása; másrészt a könyvtárakban a fogadókészség növelése, jó munkakör kialakítása és magasabb bérezés. Az abszurd lenne, hogy képezzünk ki sok-sok könyvtárost egyenesen azért, mert nem jönnek a pályára.

A levelező oktatást mind az egyetemi, mind a főiskolai képzésnél meg kell szüntetni (az egész felsőoktatásban ezt kellene tenni). A minőségre törekvő társadalomban nem lehet helye ennek a gyatra képzési módnak. Aki 30 éves koráig nem nyer bebocsátást nappali tagozatra, vagy az éppen liberalizálódó felvételi rendben sem tud bejutni oda, az nem is alkalmas a felsőfokú tanulmányokra. Az egyetemen dolgozó oktatók előtt világos, hogy a levelező oktatásban meg sem lehet követelni a nap-

pali képzés szintjét. Az e téren eddig megtört káros liberalizmus vezetett oda, hogy Magyarországon a 18–23 év közötti korosztályból a beiskolázottak száma (10–12 százalék; ez az USA némely tagállamában eléri a 75 százalékot is) túlzottan alacsony, ugyanakkor a diplomások száma nálunk relative magas. Európában az átlag fölött van. Ez a helyzet a képzés, illetve a diplomához jutás színvonalának, módjának kíméletlen kritikája. Felemlíthető, hogy például az NSZK-beli konstanzi egyetemen létezik olyan kétéves kiegészítő posztgraduális „informatikus” képzés harminc-negyen éves hallgatókkal, meglett emberekkel, akik szintén nappali tagozaton végzik a ráfejelest. (Ragaszkodni kell tehát a levelező képzés megszüntetéséhez, bár elismerhetjük, hogy a II. világháborút követően – a felsőoktatás demokratizálásával összefüggésben – a levelező oktatás bevezetése történelmi és időszerű igazságtéves volt, és igaz az is, hogy a levelező úton végzetek közül is sokan kiemelkedtek a szűrkeségből és helytálltak szakmailag).

A közeli években a *posztgraduális képzés* ki szélesítése és erősödése várható. A radikálisan váltani tudó, mozgékony társadalomban a „ráképzés”, az „utóképzés”, a „továbbképzés” a fejlődés szerves része. Maga a képzési mód, a „posztgraduális” terminológia is azt jelenti, hogy a már befejezett és diplomával elismert, általánosabb értelemben vett egyetemi tanulmányokat valamely szűkebb területen, kb. két-éves ráfejeléssel elmélyítik, így egy második diplomát adnak ki. Így lesz például a bányamérnökből bányabiztonsági mérnök, a könyvtárosból kodikológus stb.

Ezért a posztgraduális képzést egy kissé tágabban értelmezzük, meghozzá a következőképpen: egyetemi (nem könyvtári) diplomával rendelkezők kiegészítő képzés keretében egyetemi könyvtárosi oklevelet szerezhetnek; a könyvtár szakos főiskolai oklevelet szerettek egyetemi könyvtári diplomához juthatnak; speciális irányultságú továbbképző szaktanfolyamok kínálata egyetemi diplomások számára (célja, időtartama, a tananyag mérete, milyensége szerint vagy ad diplomát, vagy nem, az utóbbi esetben a tanfolyam elvégzéséről lehet igazolást adni).

Lenne még egy negyedik változat is, amely az eredeti értelemben vett posztgraduális képzést jelentené: könyvtár szakon végzett egyetemi diplomások továbbtanulása, melynek azonban a doktori cím elnyeréséhez kellene

vezetnie. Most azonban csak az első három változattal foglalkozunk.

A három feladatnak csak a nappali tagozaton jól működő, az egyetemen elismert tanszék tud megfelelni. Erős tanszék feltételezése mellett is külső szakemberek széles körére kell támaszkodni. Mindhárom képzési módnál a tanulmányokat levelező úton és egységesen két-két év alatt lehetne elvégezni. A három képzési forma csak elkülönített egyedi tantervek alapján folyhat.

Ezeket az igényeket a felvettek előképztségének különbözősége indokolja. Mert például a főiskolai könyvtárosi oklevéllel rendelkezőknek nem azt kell adni a szakmai ismeretek köréből, mint a szakmától idegen képzettségű második, immár könyvtárosi diplomára aspirálók számára. Ez utóbbiak számára bőségesen kell nyújtani a klasszikus értelemben vett könyvtári ismereteket; a főiskolai végzetettek a könyvtáros szakma tekintetében történeti ismeretekben, továbbá menedzsment és informatikai felkészültségben kell lényegesen magasabb szintre emelni. Egyébként nem kell feltétlenül uniformizált képzésre törekedni.

Mindhárom képzési formánál, de különösen a legutóbbi esetben megfontolandó az oktatás „önköltséges” megvalósítása, illetve megoldása. A magyarázat többirányú. Az oktatók létszámát csakis a nappali tagozat szükségleteihez képest kell kialakítani, mivel a posztgraduális képzés egyenetlen. Így az oktatók külön díjazás ellenében látnák el ezeket a feladatokat, és a külső meghívottakat is honorálni kell. A térítési kötelezettség arra a személyre, vagy intézményre hárul, akinek, ill. amelynek érdeke fűződik a továbbképzéshez. Az önköltségbe kizárólag a személyi költségeket kellene beleértetni, az egyéb (épület, szolgáltatások) az oktatási kiadások körébe tartoznának.

A képzés az 1980-as években határozottan korszerűsödött. Az irányváltás elsősorban a számítástechnikai ismeretek lassú térnyerését jelenti. A képzéssel szemben időnként megnyilvánuló bírálat és türelmetlenség gyakran az adott körülmények figyelmen kívül hagyásából származik. Itt is, sokadszor is utalni kell rá, hogy az oktatás tartalmát, színvonalát erőteljesen motiválja a társadalom felkészültségének, igényességének, fogadókészségének színvonala.

Az oktatandó anyag meghatározása a tanszékek, az oktatók dolga. A gyakorló könyvtárosok ebben segíthetnek, tanácsokat adhatnak, de a felelősséget át nem vállalhatják. Ezen a

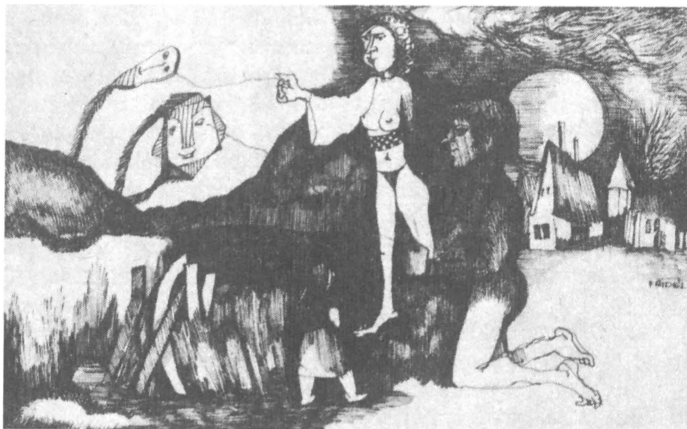
helyen csak a gyakorlatban megbúvó legáltalánosabb követelmények megemlítésére szorítkozhatunk: A tananyag legyen időálló, mert különben nincsen tekintélye; az időállóság egyik fontos feltétele a történetiség, a történeti megalapozottság; a tananyag szilárd kereteit rugalmasan kezelhető anyaggal kell kitölteni; a rugalmasság feltételezi a korszerűséget, a modernséget, az újabb fejlődés iránti fogékonyságot; a történetiség és a jelen idő egységben történő felfogása a megfelelő arányok kialakítását kívánja meg.

A tananyag a könyvtárakban kezelt írárok, nyomtatványok és egyéb médiák keletkezésére, osztályozására, azonosítására, őrzésére, visszakeresésére és használatba adására vonatkozó ismeretek összessége. Mindezen ismeretek történeti megalapozása, az újabb fejlődés tendenciáinak és metodikai vonásainak követése és integrálása alapvető fontosságú. A könyvtárosnak mindent tudnia kell a könyvről, a ninivei agyagtáblától az elektronikus eszközökkel kezelt adattárakig.

Külön szólni kell arról, hogy a könyvtárakban létrehozott konzultációkon a vezetők szintje egyöntetűen követelték, hogy a végzett diplomások azonnal használhatók legyenek az alábbi feladatokra: vezetés, szervezés, rendszermélet, pénzügy, számítástechnika, adatátvitel. Miközben egyet lehet érteni az ez irányú ismereteket nyújtó tananyag rész bővítésére irányuló jogos igényekkel, óvni kell attól a feltételezéstől, hogy egyetlen könyvtáros a felsorolt területek ismeretanyagait készség szintjén alkalmazni tudja. Hiszen ehhez könyvtáros, matematikus, villamosmérnök és közgazdász felkészültségű egyén szükséges. Ebből csak a könyvtárosi rész vállalható, azzal a mentális rezervációval, hogy a másik három területen a kommunikálásig, a könyvtárban elvégzendő feladat meghatározásáig, megértéséig terjedhet a könyvtáros kompetenciája.

## **Pályorientáció, tankönyvtár, szakmai és társadalmi háttér**

A képzés sikerét leginkább az minősíti, hogy a diplomások közül mennyien választják a könyvtarosságot és majdan mennyien gyökeresednek meg a választott pályán. Ehhez nemcsak tartalmában kell jó képzés, hanem az egyetemi évek teljes időtartamában, de különösen a kezdeti szakaszban, az első félévben igen erős befolyást kell gyakorolni a hallgató-



ságra a könyvtári pályaeorientáció érdekében. A hallgatónak el kell hitetni, hogy a könyvtáros munkája, szolgálata „mindennél fontosabb”. Tudatosítani kell, hogy a könyvtáros tájékoztató, szolgáltató tevékenysége nélkül a termelés nem megy, a kutatás akadozik, a művelődés sekélyes szinten mozog, az egyéni kiteljesedés megrekedhet. A könyvtárosképzést végző oktatóknak okulniuk kellene abból a tényből, hogy az egyetemi oktatás során a pályaeorientáció céltudatos alakítása, az ígéretes szakmai jövőkép elfogadtatása, a hivatásra mutató öntudat szinte avantgárd töltésű felépítése Magyarországon kizárólagosan az orvostudományban tapasztalható.

Kérdés persze az, hogy ennek az igen nehéz követelménynek miképpen lehet eleget tenni. Feltehetően verbális ráhatással; személyes, tanári példaadással; sok-sok sikeres könyvtárosi életút megismertetésével; neves gyakorló könyvtárosok egy-egy előadásra történő meghívásával; mindenekeelőtt a gyakorlati, társadalmilag feltétlenül hasznos tevékenység életközelségbe hozásával és a tankönyvtári intézmény adta lehetőségek ésszerű kihasználásával. (Az idevonatkozó amerikai szakirodalom tanulmányozása igen hasznos lehet.)

A könyvtárosság küldetés. A könyvtáros, amikor az embereket segíti tudományos ismereteik gyarapításában és művelődési törekvéseik elérésében szívét-lelkét beleviszi a munkába. Ennyire odaadóan csak hittel, jól megalapozott, megingathatatlan hittel lehet dolgozni. Ehhez szeretni kell a szakmát. A könyvtárosságot igazán szeretni csak akkor lehet, ha a könyvtárosi munka sikerrel, meglepedéssel jár. Sikeresen dolgozni csak mélyen gyökerező

tudásra alapozottan lehet. A szakmai tudás felépítésének gyakorlati műhelye a tankönyvtár.

A tankönyvtár az oktatás szerkezetében egyidejűleg három célt szolgál, a célok együttesen segítik a hallgatót a pályára. Ezek a célok: A könyvtárban zajló valós folyamatokba történő bekapcsolódás révén a könyvtárosjelölt találkozik azokkal a feladatokkal, amelyeket egyrészt a környezet diktál, másrészt a szakma belső törvényeiből adódnak. A jól működő könyvtár esztétikai harmóniájával, racionális szervezettségével erős hatást gyakorol a jelöltre, a pálya megkedvelésére készíti. A funkcionáló rendszerek alapos megismerésének és a különböző tevékenységek készség szinten történő begyakorlásának egyedül járható útja, helye és módszere a tankönyvtár.

A tankönyvtár és a szaktanszék szoros kapcsolódása elengedhetetlenül szükséges. Ideális körülmények között a két intézménynek egyazon személy a vezetője. Ennek hiányában kívánatos, hogy a tanszék fenntartó felsőoktatási intézmény központi könyvtára vállalja a tankönyvtári feladatokat. A harmadik esetben az egyetem hatáskörén kívül álló, önálló könyvtár tölti be a tankönyvtár szerepkörét. A hazai viszonyok között ez utóbbi, harmadik változat valószínűsíthető, az alábbi követelmények és jellegzetességek mellett.

A tankönyvtár megválasztásának szempontjai: a könyvtárépület legyen imponáló külsejében és belső megjelenésében (függetlenül attól, hogy régi vagy modern épületről van-e szó); a könyvtár tevékenysége (az állomány is) lehetőleg testesítse meg a történetiséget és a legkorszerűbb törekvéseket; a könyvtár foga-

dókészségét hassa át az önkéntességen alapuló elkötelezettség; a tankönyvtár dolgozói között legyenek képzett, elhivatott könyvtáros-pedagógusok.

A tankönyvtár eredményes működését csak érdekeltség alapján lehet elvárni. A könyvtáros, a tanár-könyvtáros mellett az intézmény érdekeltségét is evidenciában kell tartani. A gyakorlatokért a könyvtáros kapjon díjazást, esetleg legyen másodállású oktató a tanszéken. A könyvtár pedig jusson hozzá külön fejlesztési forrásokhoz azért is, hogy vállalt oktatási, demonstrációs kötelezettségeinek eleget tudjon tenni, és azért is, hogy a rendes könyvtári működésben is előnyös pozíciót érhesen el. Megfontolandó lenne, hogy a tanszékről is legalább egy főfoglalkozású oktató mellékfoglalkozásban a tankönyvtárban dolgozzon az elmélyült kapcsolatok fenntartása végett. (Megfelelő erkölcsi szinten elvtelen összefonódástól nem kell tartani.)

A tankönyvtári intézmény nem teszi feleslegessé más könyvtárak időnkénti „tanulmányút” jellegű látogatását. (A tankönyvtár az NSZK-ban, Svájcban, az USA-ban magától értetődő, nélkülük a könyvtárosképzés elképzelhetetlen. A szakoktatás eme támaszának szükségességére nálunk *Gulyás Pál* már 1917-ben ráirányította a figyelmet.)

A képzés a könyvtárak érdekében történik. Következésképpen a diplomások fogadóiként ezek tartoznak segítséget nyújtani a képzőintézményeknek. A segítségnyújtásnak többféle változatát lehet szóba hozni. Mindenekelőtt azzal tehetik a legtöbb jót, hasznosat a könyvtárak, ha a képzés célját és főbb tartalmait illetően egységes álláspontot alakítanak ki és

képviselnek. Belső viták után egységesen kell fellépni minden külső fórumon. Ezt az egységes koncepciót képviselniük kell a testületeknek: az Országos Könyvtárügyi Tanácsnak, a Magyar Könyvtárosok Egyesületének, az Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsának, a Megyei Könyvtárigazgatók Tanácsának stb., de elengedhetetlen az Országos Széchényi Könyvtár, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár stb. demonstratív közreműködése.

A társadalmi háttér kiépítésének és szilárd támaszának másik fontos pillére a tankönyvtár. Ennek elismeréséért külön is meg kell harcolni.

A szakmai háttér erősítésének érdekében vissza kellene állítani azt a korábbi gyakorlatot, amikor a könyvtárak kiváló szaktekintélyei *Dezsényi Béla*, *Kéki Béla*, *Sebestyén Géza*, *Szentmihályi János* stb. készséggel oktattak. Így az oktatás sem vált el a gyakorlattól és erősítette a pályaorientációt is.

Ezzel párhuzamosan a tanszéki oktatók számára másodállásokat kellene teremteni a könyvtárakban. Két egyenrangú indíték is motiválja ezt. Gondolnodni kell arról, hogy a legjobb oktatók pusztán megélhetési kényszerből ne hagyják ott a katedrákat, másfelől a jobb oktatók valóban segíthetik a könyvtárakat, ha munkát vállalnak ott.

Több, egyéb, itt nem részletezett kapcsolódási pontot is lehet találni. Valamelyik tekintélyes szervezetnek, illetve vezetőnek a dolga a kezdeményezések kidolgozása, elfogadtatása és a megvalósulás gondozása.

**Dr. Zsidai József**

## Lektorai vélemény Zsidai József: Javaslat a felsőfokú könyvtárosképzés fejlesztésére című tanulmányáról

Az alapos tanulmány a *Tervezet* alcímet viseli. E műfaji megjelölésként is értelmezhető információ lehetővé teszi azt, hogy a lektorálás formális elemeinek alkalmazásától eltekintünk. Nem kell tehát ragaszkodnunk a kiadást, publikálást megelőző aprólékos, alkalmanként stilisztikai változtatásokat is megjelölő vizsgál-

lódáshoz. Az adott témában inkább egyfajta véleménynyilvánítási lehetőségünk teremtődik meg. Azonban megbízásunk lektori vélemény mondására s nem korreferátum írására szól, így törekedni fogunk a vizsgálódó tanulmány rendszeréhez és tényeihez alkalmazkodni.

## Az alapvető problémákról

A tanulmány szerzője, *Zsidai József* több mint két évtized óta nyitott szemmel élő, a problémákra tagadhatatlanul érzékeny egyénisége a hazai könyvtárügynek. Ebből is következik, hogy a felsőfokú könyvtárosképzés alapvető problémáit s azok okait jól ismeri fel. Tömör és plasztikus megfogalmazásukkal a továbbgondolást rögtön céltudatos megoldások irányába tereli. A problémák és okok általa megfogalmazott pontjai a helyzetet nem csupán jól ismerik fel, hanem éppen a lényegyet emeli ki, azt, amely a jelenben szükségszerűen teszi kötelezővé a felsőfokú könyvtárosképzés fejlesztését illető elméleti állásfoglalást, s az ezen alapuló gyakorlati teendők haladéktalan elindítását.

A tanulmányt általában és egészében a – különben a lektor által is elsőrendű fontosságúnak tartott – cselekvést, a gyakorlati megvalósítás minél korábbi elkezdését sugalló, azt elméletileg nagyobb viták nélkül lehetővé tévő szemléletmód jellemzi. Ám az egyes részletekben felbukkanó, az okokat nem csak regisztráló, hanem történeti visszapillantásaiban elemzési igényt is sejtető megfogalmazások megengedik, hogy a tanulmány fő vonalától el nem térve ez utóbbi szempontból néhány megjegyzést tegyünk.

A felsőfokú könyvtárosképzés problematikájának vizsgálata, mi több, a képzés reformja nem csupán abból a gyakorlati, s hovatovább életveszélyes okból elengedhetetlen, mert „alaproblémává vált az egyetemet végzett, a legmagasabb szinten képzett könyvtárosok nyomasztó hiánya”. A vizsgálat és reform elengedhetetlen azért is, mert mindkettőre minden korábbinál kedvezőbb szellemi körülmények között kerülhet sor. A gondolkodó, elemezni és következtetni tudó hazai könyvtáros társadalomnak meg kell kezdenie egy új könyvtárpolitikát (vagy legalább koncepció) kidolgozását, s ennek egyik jelentős összetevője, része a képzési politika kimunkálása. Hogy e részterületek (jelen esetben a felsőfokú képzés) elveit megfeleljenek egy új szellemű könyvtárpolitikai alapelképzelésnek, bizonyos elemzések elkerülhetetlenül elvégzendők lesznek. Közhelyszerű igazság, hogy a mindenkorai gyakorlatba feltétlenül be kell építenünk a múlt olyan ismeretét, amely lehetővé teszi, hogy a jövő érdekében befolyásoljunk jelen tendenciákat. Természetesen nem a lektor feladata (már csak az alapos hozzáértés hiányában

sem), hogy itt és most a közelmúlt évtizedeinek hazai könyvtárügyét vizsgálja, de jelzésként engedessék meg néhány gondolat.

Könyvtártörténeti „toposz” – amiről viszont gyakran hajlamosak vagyunk megfeledkezni –, hogy míg az angolszász könyvtárügyet a tájékoztatás-központúság, a porosz indíttatású német s hatása nyomán a magyar könyvtárügyet is inkább a könyvkölcsönzés-központúság jellemezte. Eltekintve attól, hogy időközben a nyugatnémet és az osztrák könyvtárügyi felfogás erőteljesen megindult már az angolszász könyvtári filozófia irányába, az eltelt hazai évtizedekről (vállalván a sommás ítéletekben mindig rejlő veszélyeket is) azt kell megállapítanunk, hogy a kedvezőtlen hatású „hagyomány” – különösen az ötvenes években – az információt csak szűk körben és egy irányba áramoltatni kívánó, szelektáló és engedélyező ideológiától támogatottan élt tovább.

A szerző által is említett, a könyvtárügyet ismerő, alakulását szívükön viselő európai gondolkodású könyvtárosok a hatvanas évek elejétől ugyan egyre inkább felismerték a tájékoztatás (= az információ nyilvánosság tétele) nagy fontosságát, s az ebben való hazai lemaradást (lásd a tájékoztató részlegek szervezését különösen a szak- és felsőoktatási nagykönyvtárakban, majd nemsokára a nagyobb közművelődési könyvtárakban is), ám a lényegi információkhoz – ekkor még nem hordozóik megfizethetlensége miatt – nehezen juthatott hozzá mind a könyvtár, mind a könyvtáros, vagy ha hozzájutott (mert történetesen éppen őrizte azokat), pontosan ezekről nem nyújthatott érdemi tájékoztatást. Az utóbbi évtized, talán pontosabban az utóbbi öt év az, amikor az információktól elszoktatott ország nagyobb érdeklődést mutat (lévén ez a gazdasági és társadalmi folyamatok alakulásából következően elkerülhetetlen) az információk iránt. S – nem véletlenül – először a gazdasági-műszaki jellegű információk, majd napjainkban szinte elemi erővel a politikai intézményszerkezettel összefüggő bármilyen információ iránt.

Az évtizedekig mind az információszükséglet, mind az információnyújtás szempontjából nagyobb részben sivár, egyszínű s igénnyel alig rendelkező társadalom abban az időszakban a jó könyvtáros személyében megismerhette ugyan a lelkes kultúr munkást, a műveltséget közvetíteni kívánó értelmiségit; azonban még a kiemelkedő szakmabeliek teljesítményét is csak jóindulattal értékelhette, mert munkájuk szükségességéről korántsem volt meggyő-

zódve. Hiszen a könyvtáros tevékenysége még közvetetten sem bizonyult gazdasági értéket létrehozónak, maga a könyvtárosréteg pedig semmiféle döntési mechanizmus befolyásolásában sem játszott (előkészítő) szerepet.

Közbevetethetnénk e ponton, hogy nem cáfolata-e éppen mindennek a rendkívül tekintélyes mennyiségű könyvtári irodalomkutatás, sok szak- és ajánlóbibliográfia, a gyarapodási jegyzékek sokasága, amely éppen ebben, az „informatikailag személytelen” időszakban látott napvilágot. Úgy véljük, nem. Ezek többsége ugyanis az egykori kategorizálás szerint az ún. passzív, tehát a nem konkrét igényre adott tájékoztatás körébe tartozott. E kiadványokban és tevékenységekben a feladatát felismerő könyvtáros igyekezett, s nem a követelődző társadalom igényei nyilvánultak meg.

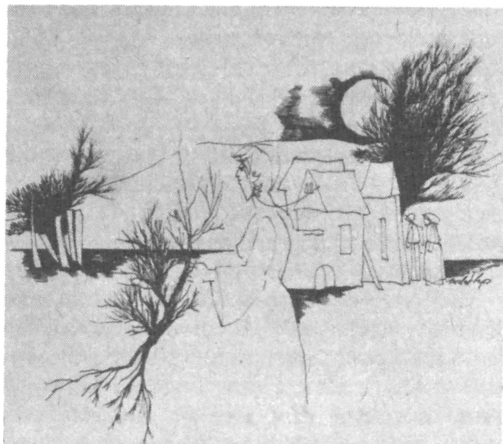
Nem cáfolat az sem, hogy végül is az említett időszakban jöttek létre a különféle dokumentációs és információs központok, hiszen az alaptevékenységet illetően – kevés kivétellel – igen nagy vargabetűket írtak le napjainkig.

Mindezek felemelítésével nem késői bölcselkedés a célunk, pusztán azt igyekszünk jelezni, hogy nem véletlenül alakult ki mára egy olyan könyvtároskép, amilyen kialakult. A társadalom vezető rétegeinek az értelmiséget lebecsülő magatartását különösebb ellenállás nélkül átvevő társadalom – ha nem becsülte a könyvtárosénál azért mégis szemetszúróbban megjelenő pedagógusi teljesítményt sem – nem véletlenül nem minősítette értékeremtőnek szakmánk általános munkálkodását sem. Az anyagiak elosztásában érvényesülő, unalomig emlegetett maradékelv a könyvtáraknak (a könyvtárosoknak) a gazdasági nehézségek jelentkezése első pillanatától kezdve egyértelműen, ám ez előtt is eléggé felismerhetően, a maradék maradékát juttatta. Ebben az összefüggésben támaszthatjuk alá objektíve is a szerző által érdekesen felvetett könyvtáros és nem könyvtáros felkészültségű vezetőkkel kapcsolatos gondolatokat. (Ezeket a részeket *Zsidai József a Könyvtáros* 1989/5. számában közölte – a szerk.). Az információzárolási, hegemon ideológiai időszakban értelemszerűen lehetett a vezető kijelölés legfőbb szempontja – bármely típusú könyvtárban – a szakmai ismeret helyett a politikai-ideológiai megbízhatóság. A későbbiekben ez a szempont egészült ki a maradékból származó költségvetéshez minél többet „hozzászerezni” tudó vezetők kinevezésével. A rendszer logikájából következően ez teljességgel érthető. Félreértés ne

essék, véleményünk a tanulmány szerzőjével teljesen megegyezik abban, hogy a nem könyvtárosi felkészültségű könyvtárigazgatók közül sokan igen kiváló igazgatói teljesítményt nyújthattak. Nagyszámú jelenlétük a szakmában viszont – akaratuktól teljesen függetlenül – magának a könyvtárosságnak mint szakmának és hivatásnak a leértékeléséről tanúskodik. Több irányú s önmagában logikus folyamat eredményeképpen a könyvtárosi hivatás tehát napjainkra társadalmilag leértékelődött. A társadalmi mozgásokban erőteljesen ható kontra-selekcio természetszerűen jelentkezett e területen is. A létszámban fogyatkozó, s szellemi, szakmai kapacitásában gyengülő könyvtárosi réteg hovatovább majd igazolja azt a minősítést, amely eddig róla – javarészt tőle függetlenül – kialakult.

Mindezeket azért fogalmaztuk meg a tanulmány szerzőjénél kissé élesebben, hogy jelezzük: pusztá deklarációval nem indokolható az, hogy felsőfokú könyvtárosokra van szükség. Nemcsak azért kellene, mert lassan elfogynek. Elsősorban azért, mert az információra is alapozó, a tudás anyagi hordozóit egyre inkább használni, a használatot pedig elsajátítani kényszerülő társadalomnak a szakemberekre égető szüksége lesz már a közeljövőben.

A szerző részletesen szól a felsőfokú könyvtárosok feladatrendszeréről, illetve azokról a speciális képességekről, melyek e feladatok teljesítéséhez szükségesek. A feladatok felsorolásához érdemben hozzátenni aligha tudunk, a sorrendiségben is felfedezhető a szakmai logika. Nem tartjuk véletlennek, hogy a „Ki a könyvtáros? Mi a dolga?” kérdésfeltevések kö-



zül inkább az utóbbira találunk részletes választ. Saját tapasztalataink szerint is mind a könyvtári szakirodalomban – még az alapkérdésekkel oly szívesen foglalkozó indiai szerzőknél is –, mind például a nagy általános lexikonokban igen nehéz a könyvtáros személyiséget, képességeit illetően tömör és használható megfogalmazásokra lelni. Ennek okán a lektor is eláll egy olyan pont megfogalmazásának kérésétől, amelyben a könyvtárosi kommunikációképességre, empátiához való utalás lenne meg.

E részben találkozunk annak tényszerű közlésével is, hogy a szerző a kétszintű felsőfokú képzés továbbéléséből indul ki. Ez a gyakorlat nemzetközi összehasonlításban sem példa nélküli, konkrét megvalósulásában azonban kétségkívül vannak hazai sajátosságai. Véleményünk az, hogy a felsőfokú képzés két szintjének fenntartása (a szerző által vázolt, különböző szintű felkészültséget igénylő területek jellegzetes elkülönülése következtében) indokolt – más kérdés az, hogy akkor a végzettség szintjének jellegére megkülönböztetően utaló besorolásra is szükség van, s (a későbbiekben kifejtendő okok miatt) a hazai képzésben nem szabad lemondanunk a kétszakos képzés nyújtotta előnyökről sem.

## A javaslatokról

Véleményünket igyekszünk néhány központi probléma köré csoportosítani.

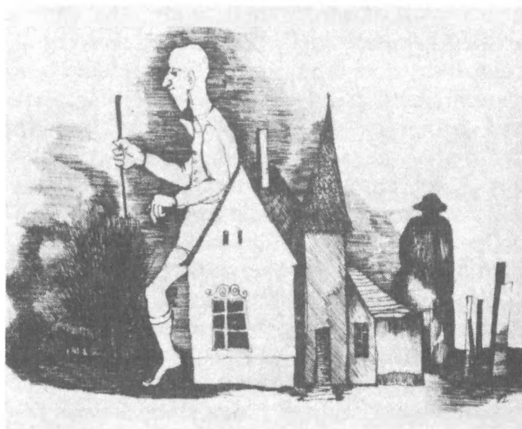
*A könyvtár szak és a képzőintézmények.* A szerző – erőteljes hazai hagyományaink nyomán – a felsőfokú könyvtárosképzést a tudományegyetemek bölcsészeti karán, illetve a tanárképző főiskolákon tartja folytatandónak. Alapelveként fogadja el azt, hogy a könyvtári ismeretek tudományos elemei humán, illetve társadalomtudományi jellegűek. Meg sem kíséreljük vitatni ennek helyes, vagy nem helytálló voltát, csak két tényre utalunk. Az egyik, hogy a bölcsészettudományi egyetemi stúdiók között viszonylag későn jelenik meg a „könyvtár szak”. A másik, hogy (az „universitas scientiarum” klasszikus eszméjét továbbélítő, tehát) az évezredek egyetemét reprezentáló tudományegyetem sohasem fogadta nagy örömmel és elismeréssel ezt az új tudományt. Különösképpen nem a bölcsészettudományi kar, amely az elmélet művelésének hagyományos helyeként a gyakorlati ismereteket is nyújtó tudományterületektől a legszívesebben

elzárkózik. Általános egyetemtörténeti munkák több esetben megfogalmazzák e tény, a szakegyetemek, szakfőiskolák létrejöttének egyik okát is ebben látván. Hazai példát is hozhatunk a század első harmadából, ekkor például a szegedi bölcsészettudományi kar mellett tanárképző kollégium működött; az oktatási, pedagógiai gyakorlat kérdésében a kar nem érezte magát illetékesnek. Mindezekre kitérni azért tartom szükségesnek, hogy a könyvtár szak „lenézésében” ne csupán egyedi és egyéni megítélést lássanak; a könyvtári ismeretek összességének könyvtártudományként való aposztrofálását ironikusan „polcológiának” nevező Mátrai professzor végül is egy sokak által támogatott (napjainkban is fellelhető) véleményt nyilvánított – ha nyersen, s a szakmának rosszszulesően is. Az a történetileg szépen követhető folyamat, amelynek során a többé-kevésbé behatárolható szakismereteket s ezek mindennapi gyakorlati alkalmazását tanító, foglalkozásra/hivatásra felkészítő szakegyetemek elválnak a klasszikus egyetemtől, mutatja azt, hogy a társadalom a foglalkozások/hivatások ismereteinek és gyakorlatának felső szintű elsajátíttatását szükségesnek tartja. Vagyis nézetünk szerint szakmánknak nem általában a felsőfokú szakmai képzés szükségességét kell indokolnia, hanem e felsőfokú képzés a tudományegyetemek bölcsészettudományi karain és a tanárképző főiskolán való folytatásának meggyőző érveit kell elősorolnia. Ilyen érvnek látszik, hogy a könyvtári szakmai ismereteket megalapozó fő stúdiók alapelemei humán, illetve társadalomtudományi jellegűek. Ilyennek tartjuk azt, hogy a konvertálható tudás szükségessége a szakmán belül elsősorban társadalomtudományi megalapozottságot igényel. A jelenleg is működő megoldás fenntartása (és továbbfejlesztése) mellett szól az a tapasztalat, hogy a könyvtárosi szakmában az ilyen jellegű képzés második (tanári!) szakja nemcsak a tudományos ismereteket illetően, hanem pedagógiai vonatkozásai következtében is rendkívül hasznos. Ilyen érvként hozható fel az is, hogy a gyakorlati tudnivalókat is magába foglaló könyvtári ismeretek mellé a szellemi magatartást, szemléletmódot egy életre meghatározó elméleti műhelyben nevelődés segítheti a leendő könyvtáros személyiségének kialakulását.

Ha a felsőfokú képzés tudományegyetemi (bölcsészeti) és tanárképző főiskolai folytatása mellett kívánunk továbbra is maradni, keresnünk kell azon megoldásokat, amelyek a

képző intézmények alapfilozófiája szempontjából is elfogadhatóvá teszik ezt a – ma tagadhatatlanul inkább csak a szakma oldaláról jelentkező – igényt. A fő kérdést abban látjuk, hogy a felsőfokú könyvtári képzés alapintézménye közvetlen feladatai közül minden elemet törölni kell, amelyben a gyakorlati ismeretek az elsődlegesek (bár kétségkívül elméleti megalapozást is igényelnének), E feladatok szintérelül a szerző által javasolt tankönyvtárak jelölendők ki. A képző intézmény és a tankönyvtár közötti kapcsolat szerződésileg a legszorosabb kapcsolatokat is lehetővé tevően szabályozható. (Példaértékűnek véljük a régész és muzeológusképzésben a JATE BTK és a Móra Ferenc Múzeum megállapodását, amelyben az utóbbi lényegében az egyetem kihelyezett tanszékeként is működik, tudós szakemberei az egyetem másodállású oktatói is stb.)

Az általunk előadottakból következik, hogy a lényegét illetően teljesen a szerző elképzelését támogatjuk a képzés helyét illetően. Vitánk (minden bizonnyal eldöntetlen) van azonban a képzési helyek számát illetően. Ugyanis: egyfelől kétségtelen az, hogy akár a már meglévő budapesti és a tervezett debreceni (esetleg pécsi) képzésben jelentkezni a helyi sajátosságok, másfelől viszont a lényeg az egynemű, bölcsészkar környezet lenne. Ugyanez áll a főiskolák esetében. Vagyis az egynél több képzési helyet egyedül az évfolyamlétszámok tervezett nagysága indokolná, nem pedig a tudományterületek szempontjából változatos környezet kívánalma. Szerintünk az ország nagysága és az évfolyamok létszáma megengedné az egy egyetemi és egy főiskolai képzési hely variáción való elgondolkozást. A levelező tagozaton történő képzés – általunk is helyeselt – megszüntetése a vonzáskörzetek szerinti egyetemi szaktelepítés amúgy is kérdéses koncepciójának alkalmazását szükségtelenné tenné, az egy-egy központú, szellemieket és eszközöket koncentráló képzés gazdaságosabb s magasabb színvonalú lehetne. (Ezzel nem azt vonjuk kétségbe, hogy Debrecen, Pécs, Miskolc, sőt a C-szakos képzés bevezetését már évekkel ezelőtt fontolgató szegedi bölcsészkar vagy éppen a nyíregyházi főiskola alkalmas-e könyvtárosképzésre.) Nézetünk szerint az egyetemi képzést az ELTE Bölcsészettudományi Karán, a főiskolai képzést a szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskolán kell megvalósítani. Emellett nem zárunk ki annak a lehetőségét, hogy C-szakként a képzést kellő színvonalon megvalósítani tudó más egyetem ne



folytasson felsőfokú könyvtárosképzést. Az ilyenben részesült diplomások posztgraduális képzésének időtartama csökkenthető lenne. (A komolyan végzett C-szakos képzés kiváló eredményeket mutathat fel, ismét szegedi példára hivatkoznék: a régi magyar irodalom speciális szakon végzetek példájára.)

*A tankönyvtárakról konkrétan.* A tanulmány szerzője kiválóan ismeri fel a tankönyvtár szükségességét, rendkívül jó érzékkel határozza meg a vele szemben támasztott követelményeket. (A lektor különösképpen örül annak, hogy ezek közül nem marad el a külső és belső esztétikum iránti igény megfogalmazása sem.) Az előző pontban általunk elmondottak értelmében mindkét szintű felsőfokú képzés intézményéhez egy-egy (a szerző által követelt kritériumok többségének már most is megfelelő) tankönyvtárat kapcsolhatnánk szorosabban. Az egyetemi szintű képzés „kihelyezett tanszékeként” az Országos Széchényi Könyvtárat, a főiskolai szintű képzés tankönyvtáraként a Szombathelyi Megyei Könyvtárat. Ez azonban nem jelentené azt, hogy a különféle könyvtári munkaterületek egyikén-másikán kiemelkedő más könyvtárak ne hirdethetnének akár a nyári szünetekben is speciális kollégiumokat.

*A tervszámokról.* A tanulmány szerzője a nappali és a posztgraduális képzés évfolyamlétszámait lényegében egy feltételezett adatsor számaiból állapítja meg. A feltételezés reálisnak tűnik, arányaiban is jól megállapítottnak. Következésképpen az ennek alapján kikövetkeztetett képzési igény nem túlméretezett. Feltételezéseink a könyvtárosi szakma presztí-

zsének javulásáról, részben az általunk vázolt társadalmi tendenciák, részben a szerző által megfogalmazott, tudatos pályaorientáció s a szakmai, társadalmi háttér befolyásolása következtében azt mondatják velünk, hogy a szerző által megadott keretszámok azok a minimumok, amelyeknek elérésére törekedni kell. Az egyetemi képzési arányok új felfogása szellemében viszont a túljelentkezéseket kb. 25 százalékos határig el lehetne viselni.

*A tananyagról.* A tananyag megállapítása a szaktanszékek feladata. Természetesen nem csak célszerű, hanem szükséges is, hogy ők a „felhasználók” igényeit is megismerjék, velük konzultáljanak. Ennek megy elébe *Zsidai József*, amikor a könyvtáros szakma ez irányú elképzeléseit pontosan és reálisan megfogalmazza.

A kétszintű felsőfokú képzés esetében rögtön felmerül a kérdés: e két szint tananyagának egyezései és különbségei. Más szakemberekével is megegyező véleményünk az, hogy az egyetemi végzettséggel rendelkezőnek tudnia kell mindent, amit a főiskolai végzettségű tud, és ezen kívül lényegesen többet is.

*Zsidai József* munkája alapos, jól rendszere-

zett, tömör, megvitatásra igen alkalmas tanulmány. Érezhető benne – mint erre utal is – a számos hozzáértő konzultáns véleményének, tanácsainak figyelembevétele, ugyanakkor a szerző saját elgondolása kap főszerepet. Ez azt jelenti, hogy nem egyszerűen kumulálja a mások véleményét, aminek eredménye egy minden ponton alternatívákat kínáló, tehát eldönthetetlen, tárgyalhatatlan javaslat lenne.

A szerző rendszeressége lehetővé tette számunkra, hogy egy-egy részterületen talán a kelletténél jobban is elkalandozzunk. Véleményünk alapjaiban és lényegében a szerző koncepciójával megegyező, azt helyeslő. A képzési helyekkel és a tankönyvtárakkal kapcsolatos részleteltetés nem mond ennek ellent. Különösen erősen csatlakozunk *Zsidai József*nek a témával kapcsolatos szellemi alapállásához. Ennek bizonyosságául hadd ismételjük meg a tanulmány kulcsmondatát, amely a felsőfokú könyvtárosképzés szükségességét illető minden további, akár egyéni, akár testületi „kinyilatkoztatást” szükségtelenné tesz: „Sikeresen dolgozni csak mélyen gyökerező tudásra alapozottan lehet”. Sapiienti sat.

**Dr. Mader Béla**

## Lektorai jelentés Zsidai József: Javaslat a felsőfokú könyvtárosképzés fejlesztésére című tervezetéről

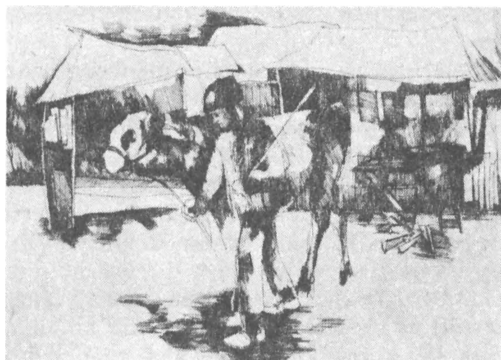
*Zsidai József* – mint a szakirodalomban alaposan jártas, jó áttekintést biztosító pozícióban levő, gondolkodó szakember – egy élet tapasztalatainak birtokában korrektil végezte el a rábízott feladatot. Ezt úgy kell érteni, hogy egyfelől minden általa felhalmozott tudást (és nem csekély dologról van szó) friss, célzottan beszerzett információkkal kiegészítve (lásd bibliográfia) most rendszerezve közzétett, egy magasabb pontról végigtekintett az életpályán, s annak részeként a képzésen – s így lényegesen többre vállalkozott, mint amennyire megbízása kötelezte. Másfelől viszont néhány részletkérdésre (például a szakpárosítás) nem adott választ, de orientálja azt, akinek a válaszadás hivatalból kötelessége.

Az általa előadottakkal általában egyetérttek,

közülük néhányat az alábbiakban kinagyítok, kiegészítek, olykor vitatok vagy saját nézeteimmel színesítek. (A lektortól nem illik megtanulni az egyéni gondolkodás, gondolatnyilvánítás szabadságát, pláne ha idegeit évtizedeken át a vizsgált tevékenység fő színterén munkálkodva koptatta és koptatja, miközben ott szerzett ismereteit és kádereit az utóbbi években igen kemény gyakorlati követelményekkel szembesíti.)

*Zsidai József* a témát exponálva „drámái” helyzetre utal. Véleményünk szerint az utánunk jövő 30-as, 40-es nemzedékek hiánya súlyosabb mint drámái.

A felsőfokú könyvtárosképzés alapvető problémáiról és azok okairól szóló résszel egyetérttek – az alábbi megjegyzésekkel:



Az elképesztően alacsony hallgatói létszámok kialakulásában az a központi döntés a ludas, amely évekkel ezelőtt a tanárképzést állította a bölcsészkarok feladatainak központjába – még az ELTE bölcsészkarán is, amelynek tudvalevőleg ősidők óta ennél sokkal szélesebb körű a jogosítványa – a nem tanárképző szakok rovására. Az alacsony létszámok fenntartásában szerepe volt egyes körök destabilizációs törekvéseinek, sőt, sajnos, egyes közvetlenül érintettek rövid távú érdekeinek is. Korábban negyvenes létszámú nappali évfolyamok is előfordultak, miközben párhuzamosan a levelező, az esti (!) és a kiegészítő tagozatok is működtek. Az elszívás összetettebb, mint a tanulmányiró véli: a második szakból következő tanári és kutatói pályák mellett sok hallgató a sajtó, a rádió, a tévé stb. vonzáskörébe kerül. A könyvtárosi életpálya csökkenő társadalmi presztízse miatt a jelentkezők száma is majdnem a felére apadt! Ennek nagyon is belátható következményei lesznek, sőt vannak.

A szakma megítélésében – reméljük – kedvező szerepet fog játszani a mostani fizetés-emelés. Legalább annyit nyom azonban a latban, hogy az életpálya nem áll szakmai védelem alatt (mint az orvosoknál, ügyvédekéknél), ide bárhonnan, bármikor vezető állásba lehet kerülni szakmai képzettség nélkül (s ez akkor sem vigasz, ha a termelő szférában is hasonló a helyzet).

A kiegészítő képzés is levelező keretekben folyik! A kétszakos, hatéves levelező képzés évekkel ezelőtt megszűnt, nem érdemes vele foglalkozni, kivéve ha valamilyen technikai csoda folytán a levelező (helyesebben távnéző) hallgatót a nappali képzésbe bekapcsolja.

A posztgraduális levelező képzés sem prob-

lémamentes. Persze egy teljes értékű diploma (ha az nappali képzést koronázz) és a szakmai tapasztalat megléte, a hivatástudat, szorgalom, törekvés (a nappali hallgatóknál mind ritkábban tapasztalható) fennforgása elfogadhatóvá tesz e formát, különösen ha további tagolását megvalósítjuk.

A tananyag és a tanterv állandó vita tárgya, és az is marad, amíg olyan kétértelmű a helyzet, mint ma.

Külső szakemberek bevonása természetesen nélkülözhetetlen, az ELTE könyvtáros tanzékén élnek vele, de a jelenlegi óraadói díjak mellett követeléssel nehezen párosítható.

El kell érni a szakmai diploma védelmének jogi szabályozását és annak maradéktalan végrehajtását. A szakmai egyesületben ellenérdekeltek is jelen vannak, más szakmákhoz hasonlóan itt is szükség lehet kamarára.

A tényszámokon alapuló prognózist el kell fogadni.

A javaslatokkal kapcsolatosan a következőket jegyezném meg: A könyvtáros pálya szükségszerűen kádertemetővé vált (szerepe volt ebben a túlhaladott hagyományoknak is a régi világból), időnkénti politikai hullámverések lecsapódásaként és folyamatosan valahonnan kiszorulók fájdalomcsillapítására.

Az autodidakta módon beszerezhető ismeretek (ha egy-egy területen elég részletesek és a gyakorlatban alkalmazhatók is) mindig hiányosak, féloldalasak, összefüggés nélküliek, megalapozatlanok, nem konvertálhatók és főleg hosszadalmasan és drágán elérhetők csupán. Alulírott ismer bölcsészdokort, aki kitanulta a vakbélműtét mesterségét, mégsem ezúton képzei el az orvosképzést, mert egyéb hátrányai mellett némileg megnövelné az orvosi temetőket. A könyvtárügyben is megvan ez a temető, csak lassabban derül ki róluk, hogy azok.

A jelenlegi állapot közelítése az ideálishoz több tényező függvénye. Elsősorban az oktatói fizetések javítása szükséges (jelenleg a hasonló korú, képességű gyakorló könyvtáros másfél-kétszeresét keresi oktató kollégája bérének). Javítandók a munkakörülmények (elhelyezés, könyvtár, felszerelések). Rosszak a kiválasztás személyi feltételei; a nagyobb meritési lehetőség érdekében (is) szükséges a gyakorló könyvtárosok szélesebb körének intézményes bevonása az oktatásba s az oktatók bekapcsolása a gyakorlati munkába (mindkét esetben elsősorban másodállások révén). Ezen az úton az ok-

atatók életkörülményei is javulnának, de a fő cél – ismétlem – az egészségesebb kiválasztódás elősegítése az intézményi háttér megerősödése mellett.

A „tankönyv” és „jegyzet” kérdése nem egyértelmű, az egyetemi képzés egyik erénye az önálló munkára való felkészítés.

Fel kell tételezni a tanulási szabadság bevezetését, ennek a bölcsészkarokon és a könyvtárosképzésben gyakorlatilag nincs igazi akadálya – s akkor végképpen fel lehet számolni a levelező képzés *mai* formáját (posztgraduális tagozaton is, ami persze nem jelenti a posztgraduális képzés megszüntetését).

Ha – amint a szerző állítja – a hazai diplomások száma az átlag fölött van európai mértékkel, akkor az átlag Albánia. A levelező képzésről és a posztgraduális formákról elmondottakkal egyebekben egyetértek.

A „hivatástudat” a maga idealisztikus értelmében a gazdasági-társadalmi viszonyok, közérkölcsek stb. alakulása következtében hiánycikké válik a mostanában érettségizettek körében. Ezen a „szövegelés” nem segít. A legutóbbi fizetésemelés (ha tartós hatású) talán az értelmiségi presztizslista legvégéről valamelyest előbbre lendíti szakmánkat, s kedvezően motiválhatja a pályakezdőket. De legalább ilyen fontos lenne, ha igazán korszerű informatikai állomásokra, intenzív közművelődési tevékenységet folytató könyvtárakba, továbbá könyvműzeumokba az oktatás kezdetétől (s nem később) eljuthatnának hallgatóink, ahol az oktatásban részt vevő kollégák fogadnák őket, s nem ki- vagy „be” sem ábrándult állástulajdonosok.

A tankönyvtár az egyetemi képzés nyilvánvaló műhelye, a hazai felsőfokú könyvtárosképzés több évtizede hiányzó intézménye. (A tankönyvtárban folyó rendszeres foglalkoztatást nem helyettesíti a különböző könyvtár típusokban, illetve nagykönyvtárakban ma érvényben levő egyszeri szakmai gyakorlat.) A tankönyvtárral szembeni elemi követelmény a legkorszerűbb technikával (a jövő technikájával) való ellátottság. Egyébként a szerző megállapításai szóról szóra igazak.

\*

*Zsidai József* gondolatait elfogadva, azokat csekély mértékben továbbfejlesztve, némi hangsúlyeltolást alkalmazva a következő pontokon látom szükségesnek újrafogalmazni a szakma közös álláspontját:

1. A szakmai oklevél, végzettség érvényesítése.

2. A képzési szintek, intézmények közötti világos munkamegosztás és szoros együttműködés – de jure (más pályákon is vannak hasonló problémák, többek között a főiskolán végzetek általános iskolai szaktanárok, az egyetemen végzetek középiskolaiak, de ettől még fordítva tanítanak; mérnököknél is van a szakmérnöki képesítés és az okleveles mérnöki, de a jogosultságok következetes érvényesítése nélkül) és de facto (például külön tanterv a főiskolai könyvtáros oklevéllel rendelkezők számára, amely irányban már történt is valami).

3. Világos pályakép, szakosodás. Valószínűleg nem tartható gyakorlat a szakosodásnak speciális kollégiumok rendszerében való megvalósítása az alapszigorlat utáni félévekben. Az igazán elkülönülő pályákhoz arra hajlamos és képes emberek szükségeltetnek, továbbá megfelelően megválasztott második szak (?) és a közös törzsanyagot kívül specializált tanrend. Minden látszat ellenére nem képezzünk igazi könyvtártörténészeket kellő számban, pedig a nagy könyvtárak speciális tárai, a könyvműzeumok, a megyei és a jobb városi könyvtárak is igényelnek jól felkészült szakembereket a régi magyar könyvkincs, sajtó stb. gondozására. A magyar könyvtárak régi állományának feltárása azonban nem végezhető latin és német nyelvismeret nélkül. A hazai szakkönyvtárakba, információs és dokumentációs szolgálatokba a számítástechnika térnyerése miatt az informatikára szakosodott könyvtárosokat várnak (túl azon, hogy a képzés törzsanyagában is meg kell jelenniük az alapvető ismereteknek). Nekik viszont angol nyelvtudással kell rendelkezniük.

4. A képzés jellegének módosítása. A teljes kétszakos képzés mellett az az egyetlen érv szól, hogy a hallgató egy teljes bölcsész szakot (mint „tartalmi” tudományt) elsajátít (persze ennek minden felesleges sallangjával). Hátrányai is nyilvánvalóak: más ambíciókat segít elő, s elveszi az időt és energiát a könyvtáros számára létfontosságú ismeretek elsajátítása elől. Egyébként a második szak megválasztása értelmetlenül korlátozva van: nem lehet az nem tanári szak, s nem lehet bármilyen TTK szak. A kétszakosság kérdését itt csak felvettem.

5. A szakma támogatása. Könyvtárak, szakmai körök közreműködése, szakmai, erkölcsi és anyagi támogatás.

**Dr. Szelle Béla**

# Egyetemi posztgraduális informatikusképzés

Az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének posztgraduális szakirodalmi informatikus szakja nemzetközi összehasonlításban is jelentős eredményeket mutathat fel, ami részben azzal is magyarázható, hogy ez a szak viszonylag hosszú múltra tekinthet vissza.

A jelenlegi posztgraduális informatikai képzésünk első jelentős és a mai állapotokkal is szervesen összefüggő előzménye nem más, mint a könyvtári munkakörök képesítéshez kötéséről és a könyvtáros szakoktatásról kiadott 148/1962 /M.K.15./ MM számú utasítás 5. paragrafusa. Ez tette szükségessé azt, hogy létrehozzanak egy olyan felsőfokú szaktanfolyamot, amely a dokumentációs munkakörben (legalább két éve) dolgozó, felsőfokú végzettségű, de nem könyvtárszakot végzett szakemberek dokumentációs képzését volt hivatva biztosítani. (Megjegyzendő, hogy lényegében véve jelenleg is a fentiekhez hasonló végzettségű és munkakörű jelöltek közül kerülnek ki a hallgatók.) Nem meglepő tehát, hogy az 1963-ban indult első felsőfokú dokumentációs szaktanfolyam 31 hallgatója között mérnökök, közgazdászok, orvosok, pedagógusok, jogászok, fordítók, sőt műszerészek és szaktechnikusok is voltak.

A felsőfokú szaktanfolyamot összesen három ízben rendezték meg az ELTE Könyvtártudományi Tanszékén. Az oktatás két félévet vett igénybe. Érdemes utalni a szaktanfolyam tematikájára, annál is inkább, mert alapvető hasonlóságokat mutat a jelenlegi posztgraduális informatikai képzés tananyagával. A legfontosabb előadók és tantárgyaik a következők voltak: *Kovács Máté* (tudománypolitika, tudományszervezés, szakkönyvtartan), *Fülöp Géza* (szövegszerkesztés, kézirat-előkészítés), *Polzovics Iván* (szakirodalmi dokumentáció), *Duzs János* (a népgazdaság információs rendszere), *Balázs Sándor* (a dokumentációs munka gépesítése), *Szentmihályi János* (bibliográfia), *Babiczy Béla* (osztályozás).

Ez a felsőfokú dokumentációs szaktanfo-

lyam volt tehát a kiindulópontja annak a viszonylag hosszú folyamatnak, amely a nyolcvanas évek végén nyújtott posztgraduális informatikusképzés kialakulásához vezetett. Ez azt jelenti, hogy nem kevesebb, mint huszonöt éves múltra tekinthetünk vissza, és úgy érzem, érdemes felidézni ennek a huszonöt évnek a legjelentősebb fejleményeit és eredményeit, továbbá nem érdektelen azt sem megvizsgálni, hogy akár nemzetközi, akár pedig hazai vonatkozásban miként fejlődött az a szakma, amelyre igyekszünk hallgatóinkat minél jobban felkészíteni. Éppen ezért utalni, emlékeztetni szeretnénk – a teljesség igénye nélkül – olyan fejleményekre, amelyek az elmúlt huszonöt év folyamán (és jelenleg is) vagy magának a szakirodalmi informatikának a területén következtek be, vagy pedig olyan szférákon belül jelentkeztek, amelyek rendszerint szoros összefüggésben vannak a szakirodalmi informatikával és így igen erős hatást gyakorolnak ennek mindenkori fejlődésére. E fejlemények között vannak világjelenségek, vannak sajátos hazai tendenciák is, ez utóbbiak mindenekelőtt az elmúlt két-három év változásaihoz kapcsolódnak. Olyan jól ismert jelenségekre fogok utalni, amelyek szakmánk túlnyomó részét intenzíven és szinte állandó jelleggel foglalkoztatják, hiszen e jelenségek a tudományos, kulturális és műszaki modernizáció vívmányainak a bevezetésével és így a művelődés egészének drámai átalakulásaival függnek össze, ugyanakkor azonban ezek a forradalminak is nevezhető változások nem csak áldásaikat hullatják ránk, de sorozatos kihívások elé állítják mind a könyvtáros-informatikus közösséget, mind pedig a felhasználók valamennyi igényes csoportját és rétegét is. E kihívások döntő többségének alapját véleményem szerint elsősorban az az egyre keményedő feltételrendszer képezi, amelyet a nemzetközi tudományos és műszaki fejlődés, illetve verseny diktál a hazai szakirodalmi informatika, tágabban az egész magyar könyvtár- és művelődésügy számára. Van-e,

lesz-e, lehet-e elegendő anyagi és szellemi erőnk e sorozatos kihívások megválaszolására? Megvannak-e, megteremtődnek-e azok a gazdasági, társadalmi és politikai viszonyok, garanciák, amelyek biztosítani képesek a nemzetközi fejlődésben való hatékony, sokoldalú és harmonikus részvételünket? Nos, e kérdéseket illetően nem bocsátkozhatom jóslatokba, de bízom benne, hogy a soron következő utalások és megállapítások mindenképpen segítségünkre lesznek a jelenlegi helyzet pontosabb, tárgyilagosabb megítélésében.

## Egy negyedszázad változásai

Az elmúlt huszonöt év fejleményei között először is a könyvtári és dokumentációs munkagépesítésére, vagyis a számítógépnek a szakirodalmi informatikába történő bevezetésére és mind szélesebb körű alkalmazására szeretnék utalni. Úgy vélem, a számítógép helyett sokkal jobb számítógépekről, azaz ezeknek különböző generációról, típusairól, rendszereiről stb., és az ezekre épülő, állandó fejlődésben lévő könyvtári és szakirodalmi alkalmazásokról beszélni. Hangsúlyozni kell tehát, hogy egy dinamikusan fejlődő, állandó és rendkívül intenzív változásban levő világról van szó, és a helyzetet tovább bonyolítja az is, hogy ugyanaz a fejlődési fok rendszerint egyszerre több alkalmazási típust bocsát rendelkezésre. 1963-ban még a többnyire manuálisan kezelhető lyukkártyák oktatásával kezdtük, ma a Micro-ISIS és a különböző személyi számítógépes adatbázis-kezelőrendszerek oktatásánál tartunk. E két végpont között természetesen számos közbülső állomás volt, amelyek közül több még napjainkra sem vesztette el aktualitását. Így például az SDI ma is fontos számunkra, annak ellenére, hogy igazi „hőskora” a hetvenes évekre tehető, és a nyolcvanas évek eleje óta egyre jobban növekszik az online szolgáltatások jelentősége. Egy másik példa: az a benyomásom, hogy jelenleg az IBM kompatibilis személyi számítógépek bűvkörében élünk, annál is inkább, mert ezek beszerzése néhány éve még nagyon is problematikusnak látszott. Mennél jobban megismerjük azonban ezeknek a rendkívül hasznos személyi számítógépeknek a felhasználási lehetőségeit, annál inkább be kell látnunk, hogy komolyabb nagyságrendű feladatok esetén nem mondhatunk le a régebbiről ismert közép-, sőt bizonyos esetekben a nagygépek alkalmazásáról sem.

A számítógéphez kapcsolódva, vagy azt kiegészítve jön létre az a csúcstechnológia, amely szintén az információfeldolgozás és -szolgáltatás teljesítményének hatalmas arányú növekedését eredményezi. E csúcstechnológiák termékei közül a legismertebbek a telefax, a teletext, a CD-ROM és az elektronikus kiadványszerkesztő és sokszorosító rendszerek. Ezek legtöbbször olyan megoldásokat rejt magában, amelyek véleményem szerint a közeli jövőben lehetővé teszik a primer dokumentumok szinte teljes hozzáférhetőségét.

Tagadhatatlan, hogy a modern számítástechnikai és egyéb csúcstechnológiák komplex alkalmazása a hagyományos könyvtári-dokumentációs módszerekkel és eszközökkel szemben hatalmas, előre szinte el sem képzelhető teljesítménynövekedést eredményezett. E teljesítménynövekedésen azt értem, hogy óriási mértékben sikerült megnövelni az információk feldolgozásának, tárolásának és szolgáltatásának mind a kapacitását, mind pedig a sebességét.

Ha például egy felhasználó a Dialog II-ben online kereséseket eszközöl, mintegy 180 millió bibliográfiai rekord között kereshet, akár több ezer kilométer távolságról is; a keresések folyhatnak több évtizedre kiterjedő retrospektív jelleggel, de rendelkezésre állnak a legfrissebb közlemények bibliográfiai adatai is, hiszen a legtöbb adatbázis igyekszik a folyóiratokat lehetőleg még a megjelenés előtt feldolgozni. A sebességre példaként említhető meg a telefax, amelynek teljesítményét még kontinensek között is a telefonéhoz lehet hasonlítani, ha pedig a mennyiségi szempontot is figyelembe vesszük, egyetlen CD-ROM lemez – amely még egy levelezőlap méreteit sem haladja meg – átlagosan 250 ezer könyvoldalnyi karaktert tartalmaz, a kívánt oldalak másodperceken belül lehívhatók, és a lemez minőségét rendszerint 100 évre garantálják. Mindezek az új technológiákon alapuló szolgáltatások tehát sok tekintetben jóval előnyösebbeknek bizonyulnak, mint például a könyvtárközi kölcsönzés, valamint a dokumentumokról készült xerox- és mikrofilmmásolatok hagyományos módon történő megrendelése, készítése és küldése.

A fenti technológiákon alapuló modernizáció nagy átalakulásokat hozott a könyvtárak életébe is. Az új technológiák bevezetésével egy időben új munkafolyamatok és sok esetben új szervezeti egységek jöttek létre a könyvtárakban, sőt bizonyos esetekben ezek kívül is

kerültek a könyvtárak keretein, mint például a nagy adatbázisok és szolgáltatóközpontok. Mindezek azt is jelentik, hogy az új típusú feladatok túlnyomó részének ellátására már nem alkalmasak teljes mértékben a hagyományos képzettséggel rendelkező könyvtárosok, ezek mellett egyre nagyobb számban jelennek meg a különböző profilszerkesztők, rendszer-szervezők, programtervezők, online-szakemberek stb. Ez a helyzet rendkívül sok problémát vet fel, mert a könyvtárosok és kívülről érkezett informatikus partnereik nem minden esetben ismerik eléggé alaposan egymás szakmáját és gondolkodásmódját, ami jelentős mértékben gátolja hatékony együttműködésüket. De a könyvtárosokhoz hasonlóan maguk a könyvtárak is ilyen helyzetbe kerültek, mert az új technológiák bevezetésén alapuló modernizáció megvalósítására egymagukban, kizárólag saját erőforrásaikra és munkatársaik szakértelmére hagyatkozva már nem lehetnek képesek. Elkerülhetetlenné vált egyes számítástechnikai vállalatok szolgáltatásainak megvásárlása, a Magyar Postától különböző engedélyeket, távközlési eszközöket kellett beszerezni, kapcsolatokat kellett létesíteni különböző nyugat-európai és amerikai informatikai szolgáltatóközpontokkal stb. Életbevágó az ilyen partnerintézményekkel való együttműködés. Igen fontos azt is hangsúlyozni, hogy ebben az együttműködésben a szakmai félreértésekből fakadó hibáknak, kudarcoknak igen komoly, esetenként katasztrófális anyagi következményei is vannak. A könyvtáraknak egy sor ez ideig még nem létező szolgáltatást is be kell vezetniük, amelyekhez természetesen meg kell teremteniük a szükséges infrastruktúrát, majd a berendezéseket folyamatosan üzemeltetni is kell, ami állandó jelleggel megnöveli a működési költségeket. A helyzetet tovább nehezíti a folyamatos áremelkedés – A Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtára által nyújtott számítógépes kémiai szakirodalomfigyelő szolgálat költségeinél a Chemical Abstracts Service adattári előfizetési díja 1971 és 1986 között 1600 dollárról 148 596-ra, a jogdíjak összege pedig 650-ről 77 187-re növekedett. Világosan kell tehát látnunk, hogy a tudományos és műszaki információ minden kétséget kizáróan olyan terméké és árucikké vált, amelynek létrehozásához és forgalmazásához teljes mértékben nélkülözhetetlenek a modern informatikai csúcstechnológiák, és ezzel összefüggésben arra is rá kell mutatni, hogy a fejlett országok normáinak megfelelő információ ér-

téke és ára konvertibilis valutában értendő.

Az információnak tehát ára van, magas ára, de mivel a fejlett országokban el is kél ezen az áron, és az információ terjesztésével, eladásával foglalkozó vállalatok vagy intézmények számos esetben hosszú távon is nyereségesek, arra a következtetésre kell jutnunk, hogy az információnak nem csak magas ára, de kétségtelenül igen nagy – anyagilag, dollárban is megtérülő – értéke van.

Jelenlegi összefoglalóunk témája a kultúra haszna, ami sokkal tágabb és komplexebb kérdés, mint amiről én az imént beszéltem. De úgy gondolom, nem tévedek, ha azt mondom, hogy a tudományos és műszaki információ és ezzel összefüggésben a könyvtárak működése a kultúra egyik részterületét képezik, ami azt is jelenti, hogy amennyiben az információ hasznát vizsgálom, akkor egyben a kultúra hasznával is foglalkozom, természetesen nem a teljesség igényével, csak szakterületem határain belül. A továbbiakban tehát oly módon igyekszem bemutatni az ELTE Könyvtártudományi Tanszékén folyó posztgraduális informatikusképzést, hogy ez az ismertető is hozzájárulás legyen a kultúra hasznáról folytatott eszmecserehez. Éppen ezért abból az alapgondolatból szeretnék kiindulni, hogy mivel a kultúra részét alkotó tudományos és műszaki információ minden ország gazdasági-társadalmi fejlődésének nélkülözhetetlen alapfeltétele, és mivel a tudományos és műszaki információ csak a fejlett országokéival kompatibilis rendszerek segítségével szolgáltatható eredményesen, olyan szakembereket kell képeznünk, akik képesek ellátni a fenti követelményekből fakadó valamennyi feladatot. Ezek a feladatok az esetek túlnyomó részében rendkívül összetettek.

## **A tanszék munkája**

A fentebb megfogalmazott alapvető képzési célok megvalósításához jó kiindulópontot jelentett az 1963-ban megindított felsőfokú dokumentációs szaktanfolyam, hiszen már ennél is világosan felismerhető a pluridiszciplináris jelleg. A pluridiszciplinaritás fontosságát ismerte fel a Művelődési Minisztérium is, amely az 169/1966 /M.K.21/ MM sz. utasításával előírta, hogy minden felsőfokú oktatási intézmény gondoskodjon a profiljának megfelelő tudományos és műszaki információ, illetve az ehhez kapcsolódó informatikai kérdések okta-

tásáról. Az informatikusképzés fejlesztésében a kezdetektől fogva részt vett az OMFB is, amely külön szakbizottságot is létrehozott a fenti MM utasítás végrehajtásának értékelésére. A szakbizottság jelentése nem volt túl kedvező, és ajánlásaiban elsősorban azt szorgalmazta, hogy létre kell hozni egy olyan informatikusképzési megoldást, modellt is, amely teljes mértékben önállóan, mint főtárgyat és önálló diszciplínát oktatja a szakirodalmi informatikát.

Mindennek eredményeképpen, az MM, az OMFB, valamint az ELTE erőfeszítésének köszönhetően, 1975-ben tanszékünkön megindulhatott a posztgraduális informatikusképzés. Megjegyzendő, hogy ez időrendben is pontosan a felezőponton van az 1963. évi első szaktanfolyam és a legutolsó, azaz 1987-ben megindított évfolyamunk között.

Az 1975-ös évfolyam felvételi rendje és tananyagának szerkezeti felépítése lényegében megfelelt a mai állapotoknak. A felvétel a következő követelményekhez van és volt kötve: főiskolai vagy egyetemi diploma, 3 éves szakmai gyakorlat, sikeres felvételi vizsga. A jelentkezők nagyobb hányadát – átlagosan mintegy 20–30 főt – fel tudtuk-tudjuk venni. A felvetteknek persze csak egy részét teszik ki a könyvtárosok, a többiek mérnökök, tudományos kutatók, valamint egyéb diplomás szakemberek. Ez igen hasznos, hiszen tapasztalataim szerint a modern információfeldolgozás és információszolgáltatás csak akkor lehet igazán eredményes, ha valamilyen szakirányú végzettségen alapuló tudással párosul. A mérnökök és egyéb diplomások képzésünk iránti érdeklődése örvendetes módon azt is igazolni látszik, hogy egyre több szakember, sőt vállalat és kutatóintézet méri fel a tudományos és műszaki információ nélkülözhetetlenségét, napról napra növekvő jelentőségét.

A képzés két évig tart, a hallgatók havi négy alkalommal napi nyolc-tíz óra tanrendileg kötött foglalkozáson (előadás, szeminarium, speciális kollégium, gyakorlat) vesznek részt. Az első és a második tanévet több részvizsgából álló szigorlat zárja. A második tanév befejezéséig szakdolgozatot kell készíteni, a tanulmányokat 5 részvizsgából álló komplex államvizsga zárja le. Az államvizsga sikeres letétele után a hallgatók ún. szakinformátori diplomát kapnak.

Az informatikusképzés célkitűzései: olyan felsőfokú végzettségű szakmai információs szakemberek képzése, akik a vállalatoknál, ku-

rató- és fejlesztőintézeteknél, központi és ágazati tájékoztatási intézményeknél, valamint a felsoroltak irányító szerveinél képesek a korszerű szakmai (tudományos és műszaki) információs igények felmérésére és kielégítésére; a szakmai információs rendszerek, szakirodalmi információs bázisok szervezésére; a szakmai információk döntésselőkészítési céllal történő elemzésére és szintetizálására; a szakmai információs tevékenység automatizálásának megszervezésére; az audiovizuális tájékoztatás, a szakmai propagandamunka szervezésére; a KGST országok Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszerében és más nemzetközi információs együttműködésben való részvétel megszervezésére; a nyugat-európai és észak-amerikai – többnyire online – informatikai szolgáltatóközpontok és adatbázisok szolgáltatásainak nyereséges felhasználására; az informatika elméleti kérdéseivel való tudományos igényű foglalkozásra.

E célokat a képzés a következő főbb témakörök oktatása útján kívánja megvalósítani: 1. a szakmai információs tevékenység alapjai; 2. a szakirodalmi információs források; 3. a szakirodalom feldolgozása; 4. a szakirodalmi információk szolgáltatása; 5. a szakirodalmi információs tevékenység gépesítése; 6. audiovizuális információs tevékenység; 7. szakmai propaganda; 8. szakmai információs rendszerek szervezése és működése.

A speciális kollégiumok a következő témákat tárgyalták: tudománytörténet és tudományos információ, tudománypolitika és tudomány-szervezés Magyarországon, számítógépes könyvtári rendszerek, könyvtári adatmodellezés, számítógépes rendszerszervezés, számítógépes adatbázis-kezelés. A 2., 3. és 4. félévek során fokozott hangsúlyt helyezünk a számítástechnika alkalmazására, ezen belül a személyi számítógépekre épülő információs és adatbáziskezelő rendszerek ismertetésére. Az ilyen témájú gyakorlatok megszervezésében igen fontos segítséget kaptunk az MTA Számítás-technikai és Automatizálási Kutatóintézetétől, valamint az ELTE számítóközpontjától. Ezeknek a törekvéseknek az eredményeképpen a géptermi gyakorlatok a 3. félévben elérték az összóraszám 45 százalékát, az adatmodellezési, rendszerszervezési és gépesítési foglalkozások pedig a 4. félév óraszámának a felét.

Miután nagy vonalakban áttekintettük a tananyagot, érdemes néhány szóban ismertetni azt is, kik adnak elő a posztgraduális informatikus szakon. A tananyag természetéből kö-



vetkeznek, hogy viszonylag nagy számban kell felkérnünk külső előadókat is. A képzésben közreműködő oktatók közül egy akadémiai doktori, öt pedig kandidátusi tudományos fokozattal rendelkezik. Külső meghívott előadóink között voltak *dr. Dörnyei József*, az Állami Biztosító ügyvezető igazgatója, *dr. Rózsa György*, az MTA Könyvtárának főigazgatója, *dr. Horváth Tibor*, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum főigazgató-helyettese. Kiemelkedő segítséget kaptunk *dr. Bakonyi Pétertől*, az MTA SZTAKI főigazgató-helyettesétől.

A külső előadók a felsoroltakon kívül még a következő intézmények munkatársaiból kerültek ki: ELTE Természettudományi Kar, Művelődési Minisztérium, Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ, Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár, MTA Tudományos-vezetési Intézet. Rendkívül értékes munkájukért és szíves együttműködésükért ezúton is köszönetet mondunk.

A fentiekben igyekeztem áttekinteni az ELTE Könyvtártudományi Tanszéken folyó posztgraduális informatikusképzés céljait, rendeltetését, továbbá történetét, jelenlegi helyzetét, valamint az ott folyó munkát és az abban közreműködő szakemberek tevékenységét is. Úgy érzem azonban, hogy a felvázolt kép nagyon hiányos maradna, ha nem foglalkoznánk posztgraduális informatikusképzésünk nemzetközi vonatkozásaival. Az összehasonlítást három olyan nyugati felsőfokú könyvtárosképző intézménnyel kapcsolatban végeztem el, amelyeken a miénkhez hasonló posztgraduális informatikusképzés folyik. Ezek kö-

zül az Oslóban működő norvég Könyvtár- és Információtudományi Főiskolával már többéves, rendszeres kapcsolatunk van, amely elsősorban tanár- és diákcsere, valamint szakmai konzultációk útján fejlődik. Együttműködés van kibontakozóban a Glasgow-i Egyetemmel is. A tervek szerint az angol egyetem tanszékünkkel együttműködve meg akarja honosítani Magyarországon is az információmenedzsment oktatását, ennek keretében idővel mód nyílna a brit diploma hazai megszerzésére is. Az összehasonlításban szereplő harmadik intézménnyel, a genfi Könyvtárosképző Iskolával még nem volt, illetve nincs is tervbe véve közös magyar-sváji rendezvény vagy együttműködési program, de úgy vélem, hogy Svájcnak (mivel földrajzi fekvése és méretei hasonlóak) az informatikus továbbképzés modernizálása terén kifejtett jelenlegi erőfeszítései igen jól adaptálhatók lehetnének Magyarország számára is.

A jelenlegi keretek között természetesen nem kerülhet sor a fenti három külföldi intézmény tevékenységének bemutatására, hiszen ez legalább háromszor annyi időt venne igénybe, mint a mi saját posztgraduális képzésünk ez ideig elhangzott ismertetése. Arra azonban fel szeretném hívni a figyelmet, hogy az összehasonlításban szereplő három intézmény közül kettőben viszonylag későn vezették be a posztgraduális informatikusképzést: Oslóban 1984-ben, Genfben pedig 1985-ben. Ez azt jelenti, hogy legalábbis ebben a tekintetben e két intézménnyel szemben tízéves előnnyel rendelkezünk.

Azok, akik közelebbről is megvizsgálják a fenti külföldi intézmények informatikusképzési rendszerét, meglepően sok analógiát fognak felfedezni a budapesti modellel. Azt hiszem, hogy ennek csak örülni lehet, hiszen három fejlett nyugati országról van szó, amelyek közül kettő – mint már említettem – méreteit tekintve hazánkhoz hasonlóan kis európai ország. E kettővel mutathatók ki a legmarkánsabb hasonlóságok. Ezeket a következő területeken figyelhetjük meg: a képzést szigorúan posztgraduális formában nyújtják, megkövetelik az előzetes felsőfokú végzettséget; a képzés két tanévet vesz igénybe; a képzést egyértelműen a felsőfokú könyvtárosképzés részeként, az erre a célra hivatalosan is kijelölt, országos hatáskörű felsőfokú oktatási intézménnyel lehet folytatni; a tananyag minden lényeges láncszeme nagy hasonlóságokat mutat.

**Dr. Sebestyén György**

# Rendszerszemléletű könyvtárosképzés: Az emberi tényező szerepe

A magyar könyvtárosképzés rövid múltjával is indokolható, hogy a képzés módszertani, oktatástechnikai vonatkozásai a 80-as évekig vagy meg sem jelentek, vagy viszonylag kis súllyal szerepeltek a szakirodalomban. Ez nem azt jelenti természetesen, hogy nem voltak ilyen erőfeszítések, nem alakult ki ennek a gyakorlatra, például a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola könyvtári tanszékén már a hetvenes években, kibővített tanszéki értekezletek keretében, írásos beszámoló, előkészítés alapján vitatták meg az egyes tárgyak oktatásának problémáit, fejlesztési lehetőségeit.

Az oktatásmódszertani, oktatástechnológiai kutatás-fejlesztésnek a felsőfokú könyvtárosképzés új programjaira való előkészítés adott lendületet a 80-as évek elején. Ekkor vált egyértelműen világossá, hogy a kijelölt cél- és feladatrendszer gyakorlati megvalósítása csak megfelelő módszerek és eszközök alkalmazásával érhető el. Azóta e kérdésekről a szakirodalomban is több tanulmány jelent meg.

A 80-as években nálunk is elfogadták a könyvtárosképzés (és -továbbképzés) rendszerszemléletű megközelítését, melynek értelmében az oktatás (tanítás és tanulás) a következő fő tényezőket foglalja magában: 1. előzetes elemzés, 2. az oktatási célok és feladatok meghatározása, 3. a tartalom, módszerek és a tanítási/tanulási folyamat megtervezése, megszervezése, 4. az oktatás megvalósítása, 5. értékelése, 6. és ezek alapján továbbfejlesztése.

A könyvtárosképzés mint rendszer legdinamikusabb, legfontosabb eleme, tényezője maga az ember: a könyvtáros, a könyvtárosjelölt és a könyvtáros-oktató. Az ember egyszerre alanya és tárgya a képzésnek. Indokolt, hogy ismerveivel, jellemzőivel, fejlesztésének lehetőségeivel külön is foglalkozzunk.

*Az emberi tényezővel szembeni követelményeket az határozza meg, hogy mit tartunk a könyvtárosi hivatás lényegi funkciójának. Elfogadva Jesse H. Shera megfogalmazását, ez a*

funkció: a rögzített tudás és az olvasók közötti közvetítés.

E „klasszikus” meghatározást ma azzal kell kiegészítenünk, hogy a rögzített tudás (a források) oldalán megjelentek az adatbázisok, az „olvasói”, használói oldalon a tudás alapú rendszerek és a mesterséges intelligencia; a közvetítő könyvtáros helyén pedig a különféle közvetítő rendszerek, hálózatok.

Ugyanakkor az információközvetítésben a könyvtárosok mellett nő a más szakot végzetek száma, például adatkezelők, információs rendszerelemzők, rendszerszervezők stb. Olyan információs, kommunikációs szektor alakul ki, melyben a foglalkoztatottak száma a fejlett országokban az ezredfordulóra meghaladja a 70 százalékot is. A könyvtárosok szerepe, felelőssége ebben a szektorban azzal arányosan nő, ahogy a hagyományos dokumentumszolgáltatási funkciót kiegészíti, illetve megelőzi az információszolgáltató funkció.

*Tom Wilson* utalt arra az 1987-ben Budapesten tartott angol–magyar könyvtárosképzési tanácskozáson, hogy a könyvtárak a „gyere, fogd és vidd” típusú áruházakból olyan szervezetekké alakulnak át, melyek az információt egyre inkább maguk juttatják el a felhasználókhöz.

A funkcióváltozással módosulnak a könyvtárossal szembeni igények, követelmények. Nő a kommunikációs, szervezési, vezetési, interperszonális és technikai ismeretek, készségek jelentősége, minden könyvtártípusnál, de különösen a szakkönyvtárakban.

A kérdés az, hogy *a ma könyvtárosai mennyiben tudnak ezeknek az igényeknek megfelelni?* Különféle felmérések, tanulmányok igazolják azt, hogy a könyvtárossról évtizedek során kialakított képnek (visszahúzódo, passzív, a könyvek és a könyvtári munka rutinjába menekülő ember) ma is van reális alapja.

*Maurice B. Line* például azt írja a ma könyvtárosairól: „Befelé forduló, elszigeteltek, túl-

ságosan introvertáltak, hiányzik belőlük a vezető-szervező és a kommunikatív készség. Analitikus képességük gyenge, újításra nem törekszenek, precízek, de fontosabbnak tartják a szabályokat, mint az eredményeket és hiányzik belőlük a kreativitás...”

Az új, használóra orientált könyvtáros „ideál” és a könyvtárosok tényleges jellemzői közötti eltérés felismerése nagyon fontos a képzés (továbbképzés) szempontjából – hiszen ennek tudatosításával lehet a szükséges oktatási stratégiát megtervezni és bevezetni.

A változó, bővülő funkciók ellátását csak jó minőségű munkát végző szakemberekkel lehet megoldani. Egyre nagyobb hangsúlyt kap az előzetesen meghatározott adottságokkal, személyiségjegyekkel, tapasztalatokkal rendelkező könyvtárosjelöltek kiválasztása. A meghatározott szempontok szerint felvett hallgatók sokoldalú fejlesztése a későbbiekben olyan beruházásnak számít, amelynek gyümölcsei menet közben, elsősorban a gyakorlati életben fognak beérni.

A képzésben részt vevő hallgató, a továbbképzésben részt vevő munkatárs teljesítményét *sok tényező* befolyásolhatja: életkora, neme, fizikai-egészségi állapota, előzetes tanulmányi és munkatapasztalatai, tanulási és megismerési stílusa, érzelmi élete, intellektuális és egyéb képességei, motiváltsága, szorgalma, értékrendje, céljai és elképzelései, a „tanulói” csoportban betöltött pozíciója stb.

Egyéni, csoport-, illetve évfolyamszinten a fenti tényezőket illetően rendkívül heterogén a kép. Az egyes tényezők önmagukban és ösz-

szefüggéseikben is jelentősen befolyásolhatják a tanítás-tanulás eredményességét. Minderre tudatosan építeni kell. Olyan feladatrendszert kell kitűzni, mely biztosítja azt, hogy a hallgatók „felnőjenek” az ellátandó szerepekhez, megfeleljenek azok követelményeinek.

A feladatrendszer kimunkálásakor, a módszerek és eszközök megválasztásakor figyelembe kell venni a hallgatók *életkori sajátosságait* (a felnőttek tanulása például nem elsősorban új ismeretek, készségek elsajátítására, hanem a korábbiak átstrukturálására irányul: ezért folyamatosan építeni és hivatkozni kell korábbi tapasztalataikra).

A hallgatók *kognitív, megismerési stílusát* is figyelembe kell venni. (Kognitív stílus azokat a módokat, előnyben részesített viselkedésmintákat jelenti, melyek révén az egyén a tanulás, problémamegoldás, munka során a számára szükséges információkat gyűjti és feldolgozza.)

Az egyik véglelet azok jelentik, akik a környezettől (pszichológiai erőmezőtől) erősen függenek, intenzíven reagálnak másokra, erősebb bennük az érzelmi töltet, a társas ösztön, és környezetüktől több tapintatot és figyelmet igényelnek. A másik véglethez tartozók céltudatosak, magabiztosak, a feladatokra koncentrálnak, logikusan, higgadtan gondolkodók és cselekvők: nincsenek (annyira) környezetükre utalva, attól nem vagy kevésbé függenek.

Fontos a *hallgatói értékrendszer* felmérése, pontosabban annak megismerése, hogy a hallgatók hogyan vélekednek önmagukról. Yerkey átfogó és összehasonlító amerikai felmérése



abból a szempontból hasznos, hogy általa jobban megérthetjük a könyvtárosok, könyvtár szakos hallgatók és a könyvtáros oktatók értékrendszerét (az azok közötti azonosságokat, esetleges különbségeket), mely hozzáállásukat, döntéseiket erősen befolyásolja.

## A könyvtárosoktatók

Az oktatás hatékonyságát a hallgatói, „tanulói” tényezőkön túl befolyásolják az oktató, tanár jellemző tulajdonságai is. A „jó oktató” titkát sokan igyekeznek megfejteni általában, de egy-egy szakra vonatkoztatva is. Ezek az „elméletek” megfogalmazzák azokat a *tulajdonságokat*, melyekkel az oktatónak rendelkeznie kell ahhoz, hogy az oktatás sikeres legyen.

A mi szempontunkból azok a tulajdonság-, kritériumlisták érdemelnek figyelmet, melyek kifejezetten a könyvtárosoktatókra vonatkoznak. *Jesse H. Shera*, a neves könyvtáros és könyvtáros-oktató a következőket sorolja fel: a tárgy kompetens ismerete, szakmai tapasztalatok, a verbális kommunikáció hatékonysága, tanári hivatástudat, a diákok szeretete, problémáik, szempontjaik megértése. Alapelvül elfogadhatjuk *Dunkin* kijelentését: a könyvtáros-oktató nem hivatalnok, hanem hivatásának élő szakember, értelmiségi, akiben a változás iránt fogékonyság, teremtő nyugtalanság kell, hogy lakozzon. Meg kell hogy legyen az oktatásban a *tanulás képessége*, az a fajta felfogás, hogy ő maga is „tanuló”, aki képes új tények, ismeretek megszerzésére, feldolgozására és adott esetben éppen a hallgatóktól is tanulhat, profitalhat ismereteikből, magukkal hozott tapasztalataikból.

Az oktató általában egy *adott kollektíva keretében* tevékenykedik és fejlődik. Egy ilyen kollektíva, például egy tanszék, nagyon sokszínű, heterogén lehet az egyes oktatók jellemző adottságait illetően. E vonatkozásban különösen figyelemre méltó az életkor és a pedagógiai gyakorlat. *Brundage* (kanadai oktatásmetodológus) az oktató életében, szakmai előrehaladásában négy fázist különböztet meg: kezdő, haladó, érett és elhivatott. Mindegyik fázisnak megvannak a maga jellegzetességei, a kezdő oktató még csak ismerkedik hivatásával, a tanítási módszerekkel, stratégiákkal, taneszközökkel, az oktatás alapvető fogásaival. Fokozatosan tanul bele szerepkörébe, sajátítja el fejlődő szakismeretei mellett a szükséges oktatásmódszertani ismereteket is, eljutva a haladó, az

érett, majd „elhivatott” fázisba. Ugyanakkor ezeknek a magasabb fázisoknak is megvannak a maguk csapdái, amint arra (megállapításként vagy lehetőségként) az angol *Maurice B. Line* mutat rá: a fiatal oktatók (kezdők) mögött kevés a gyakorlati háttér, az idősebbeket (éretteket, elhivatottakat) pedig többnyire megmerevítette a többéves konvencionális praxis. E sötét kép valóságos veszélyt fejez ki. A „tragédia” akkor kerülhető el, ha az adott oktatói kollektívában dolgozó, egymástól eltérő tanári fázisokban levő, eltérő gondokkal küszködő, eltérő igényű oktatókban megvan a készség az együttműködésre, egymás támogatására, ösztönzésére.

A fentiekkel összecseng *Peter G. New* véleménye a jó könyvtáros oktatóról: a) rendelkezzen intellektuális képességekkel, hogy a tanításhoz szükséges tényeket, adatokat összegyűjtse, azokat áttekinthető szerkezetbe szervezze, közvetítse, b) tudjon kapcsolatot teremteni a hallgatókkal, olyan legyen a személyisége, hogy az pozitív reakciókat váltson ki belőlük.

A *kognitív (megismerési) stíluselméletnek* is van mondanivalója az oktatói személyiségegyekről. Korábban főleg a „külső függésű” ismertetőjegyeket hangsúlyozták: a személyes melegséget, a törődést, a támogató viselkedést, a felelősségérzetet. Ma – emellett – egyre fontosabb követelmény, hogy az oktató legyen képes a hallgatókat (tanfolyami résztvevőket) abban is segíteni, hogy *önállóan*, függetlenül tudják saját tanulásukat megszervezni. Ezért a tanárnak olyan stratégiákat, módszereket kell alkalmaznia, melyek segítségével mindkét megismerési stílushoz tartozókat segíteni tudja tanulásukban.

Fontos, hogy az oktató saját *értékrendszerét, tapasztalatait, vezetési stílusát* tisztázza, tudatos és pozitív énképpel rendelkezzen. A tapasztalatok és az elméleti kutatások egyaránt azt igazolják, hogy (tudatosan vagy nem tudatosítva) az oktatónak tevékenysége során mindig döntenie kell, hogy mire helyezze a hangsúlyt: az intézményi célokra vagy az egyes emberek igényeire; a dinamikus változásra vagy a hagyományok (tradíciók, szabályok) követésére; „csak” a feladatok megoldására vagy az emocionális-szociális légkör megteremtésére, és ezen keresztül a feladatok megoldására.

Az oktatói kollektíva – a hallgatókhoz hasonlóan – rendkívül heterogén lehet (életkor, nem, előzetes szakmai tapasztalat stb.). A tan-

székvezetés feladata, hogy olyan programot fogalmazzon meg, mely maximálisan ki tudja használni a munkatársak előnyös, értékes, pozitív tulajdonságait, ismereteit, képességeit. A kollektíván belül az egyes oktatók különböző időben és szituációban más és más szerepet játszanak: oktató, tanácsadó, vezető, hallgató, kolléga stb. – gondoljunk csak arra, hogy egy tantárgy oktatása mellett a tanár szakdolgozati konzulens, tudományos diákköri vezető, csoportfelelős tanár is lehet.

E szerepkörök legtöbbször vezetői szerepkört jelent: célok kitűzése, gondoskodás azok elérésének feltételeiről, motiválás, ellenőrzés, fejlesztés.

Mint minden kollektívában, itt is adott szempontból eltérő lehet az egyes személyek súlya. *Kulcsfonti szerep* jut az összetartó személynek, irányítóknak, iskolateremtőnek. Az amerikai könyvtárosképzésben ilyen szerepet játszott például *Melvil Dewey*, de hazai példát is szép számmal hozhatnánk. Az összetartó funkció birtokosa lehet a feladatvezető, illetve ezzel párhuzamosan a szociális-emocionális szempontból összetartó személy. Egy kollektíva életében mind a kettő fontos.

## **A könyvtáros-oktatók és hallgatók közötti kapcsolatok**

A két tényező az oktatási folyamatban találkozik. Ezt a kapcsolatot a múltban gyakran egyoldalúság jellemezte (az oktató volt az irányító, az „adó”, az aktív; a hallgató – maga a megnevezés is erre utal – az irányított, a „vevő”, a passzív. Az oktatás általános tendenciáinak megfelelően ez a kapcsolat azonban egyre szimmetrikusabbá válik: a kölcsönhatásos viszonyban levő egyenrangúnak tekintett felek egy időben játsszák az ok és okozat szerepét.

Az oktatási folyamatban az oktatók, illetve a hallgatók munkáját, teljesítményét – *Hofstätter* oktatásmetodológus szerint – a következő tényezők (pólusok) határozzák meg: *Oktatók*: adottságok, jellemzők; igények; tapasztalatok; az oktatói kollektíva céljai, funkciói; az oktató kollektíva struktúrája. *Hallgatók*: adottságok, jellemzők; igények; tapasztalatok; csoportcél, feladatok; csoportstruktúra.

E tényezők hatásmechanizmusa összetett és dinamikus, az eredmény, a teljesítmény a különböző tényezők összhangjától függ.

Az oktatás szervezése során egyaránt építeni kell a tanóra jellegű (előadás, szeminárium),

illetve a tanórán (oktatási intézményen) kívüli *szervezeti keretekre*. Az utóbbiak közé tartoznak a házi feladatok, a tanulmányi kirándulások (például könyvtárlátogatások), a könyvtári gyakorlat, korrepetálás, konzultációk, szakkörök, tudományos diákköri munka és a szakirodalom önálló feldolgozása, az önálló tanulás.

Ahhoz, hogy az oktatás hatékony és az adott tanulói csoport szempontjából megfelelő legyen, az oktatónak fejlett *módszertani kultúrával* kell rendelkeznie: az egyes tantárgyak oktatásának megvannak a maguk sajátos módszerei, ugyanakkor általánosnak érvényes tendenciának számítanak a fokozott kreativitást, problémamegoldást biztosító eljárások, mint a konkrét szakmai feladatok tanulmányozása, szimulációs feladatok, esettanulmányok, életszerű gyakorlatok, érték, tisztázó tesztek, attitűdvizsgálatok, szerepjátékok, problémafelvető interjúk. Az új megközelítést az aktív tanulás hangsúlyozása jelenti.

Természetesen az új elveknek, megközelítésnek megfelelően átcsoportosulnak maguk az alkalmazott oktatási módszerek és azok szervezeti feltételei is. A főiskolai könyvtárosképzésben például az összes időnek már csak kb. egynegyede jut az előadásokra, kb. 40 százalék a szemináriumi, gyakorlati és egyéb kiscsoportos formákra, és kb. egyharmada egyéni vagy páros megfigyelésre, a gyakorlati munkában való részvételre, egyéni konzultációra.

Nemzetközi tendencia, hogy egyre nagyobb a szerepe a hallgatói adottságok, igények, érdeklődési körök tudatos figyelembevételének, és ezzel kapcsolatban speciálkollégiumok, tudományos diákköri munka szervezésének; nő az egyéni munka rangja is. Az e tevékenységben kibontakozó tanár–diák kapcsolatot a „megszokott” formális jellegén túl, a személyesség, a kollegialitás, az informalitás jellemezheti.

## **Ellenőrzés, értékelés, fejlesztés**

Az oktatás fejlesztésének fontos feltétele a folyamatos és eseti értékelés. Ez mind a hallgatói, mind pedig a tanári teljesítményre vonatkozhat. A könyvtárosi munkához szükséges és követelményként megfogalmazott ismeretek, készségek, képességek mérésére különféle formák (gyakorlati jegy, kollokvium, szigorlat, államvizsga) és megfelelő eszközök (szóbeli számonkérés, tantárgyteszt, tudásteszt, gyakorlati munka stb.) szolgálnak. Összhangban

az új könyvtárosi követelményekkel nő a szakdolgozat (és általában a nagyobb lélegzetű feladatok) szerepe, ahol önálló gondolkodásról, lényeg- és összefüggéslátásról, a kutatási módszerek ismeretéről és alkalmazásáról kell számot adni.

A hallgatók (tanfolyami résztvevők stb.) munkájának ellenőrzésével, értékelésével viszonylag sokat foglalkozik az oktatásmódszer-tan. Ugyanakkor kevesebb szó esik az *oktatói munka értékeléséről*. Ennek különböző szintjei vannak: az oktatói kollektíva munkájának értékelése, az egyes oktatók munkájának vezetői minősítése, az egyes konkrét tárgyak oktatásának értékelése, az oktató hallgatói értékelése, önértékelés.

Ezek az értékelési szintek egymással összefüggő rendszert alkotnak, melyben az egyes szintek konkrét értékelési adatai segítik a többi szinten folyó értékelést is. Az angolszász országokban már évtizedek óta harmonikusan működik az értékelés fenti rendszere. Az ottani könyvtár- és tájékoztatástudományi tanszékeken például rendszeresen sor kerül az oktató és az oktatás hallgatói értékelésére. A tapasztalatok szerint ez a pozitív vagy negatív előjelű visszaigazolás segít az oktatás minőségének javításában. A könyvtárosoktatók például a segítőkészség, a szakterület ismerete mellett (melyet korábban is egyértelműen elismertek a hallgatók) egyre nagyobb hangsúlyt helyeznek arra is, hogy a hallgatókat önálló gondolkodásra, problémamegoldásra készítssék.

A szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskolán – a korábbi évek esetleges felmérései után – az idén került sor az oktatók munkájának viszonylag átfogó hallgatói értékelésére. Az (általában) ötfokozatú skálában kifejezett hallgatói vélemények a következőkre vonatkoztak: az oktató szakértelme, a foglalkozásokra való felkészültsége, előadói és foglalkozást vezető stílusa, folyamatos tanulásra, önálló ismeretszerzésre készítetése, vizsgáztatási stílusa, számonkérési módja, munkafegyelme, tudományos tevékenysége, közéleti és/vagy vezetői tevékenysége, az oktatói munka feltételrendszere, összbenyomás, valamint kötetlen megjegyzések.

Az oktatásfejlesztés kulcsfontosságú feltétele: az emberi tényező (könyvtárosjelöltek, oktatók és a szakma művelői) harmonikus együttműködése. E tényezőknek egyaránt fejletteknek, jó minőségűeknek kell lenniük a sikeres együttműködés érdekében. Ha jelentős eltérések vannak, például a könyvtárosjelöltek,

a könyvtárosoktatók, illetve a gyakorló könyvtárosok egymáshoz képest jelentősen eltérő jegyekkel, tulajdonságokkal, képességekkel stb. rendelkeznek, akkor együttműködésük nehezebb lesz. Ezért is kulcsfontosságú a követelményeknek megfelelő kiválasztás. Jó képességű fiatalokat többek között úgy tudnak a pályára vonzani, ha a könyvtárosok, könyvtárosoktatók magatartása, szerepjátéka követendő, és megfelelő imázssal rendelkeznek.

A minőségi szakmai létezés fontos feltétele: a könyvtárosoktatók és a szakma művelői közötti partneri kapcsolatok ápolása: munkaköri cserék, vendéglőadások, tapasztalatcserék, tanulmányi kirándulások, a szakma művelői és a hallgatók közötti formális és informális találkozók.

Az emberi tényező fejlesztésében ugyancsak kulcsszerepe van a rugalmasabb szakpárosításnak, a megfelelő propagandának, valamint a végzett hallgatók egymással és a tanszékkal való kapcsolattartásának. Ebből a szempontból mintaértékűnek tekinthető (és a hazai viszonyokra alkalmazható) a több évtizedes amerikai gyakorlat: a könyvtári tanszékek mellett „baráti körök” működnek, melyek az oktatókon, a volt hallgatókon kívül más érdeklődőket, illetve szponzorokat is magukban foglalnak.

A rendszeres találkozások mellett figyelemre méltó a naprakész tájékoztatás körlevelek kiadásával. Ezekből a baráti kör tagjai áttekintést nyerhetnek a tervbe vett eseményekről, rendezvényekről, a tanszék kutatásairól, pályázatokról, a végzett hallgatók tevékenységéről, munkahelyéről stb. – még azok nevét is felsorolják, akikről a tanszék baráti köre nem tud semmit, hátha valaki hírt ad majd róluk is. Ez a példa elsősorban a tájékoztatás-tájékozódás jó szervezethezege miatt tanulságos.

A fentebb felsorolt három tényezőhöz (hallgató, oktató, illetve a szakma művelője) szorosan kapcsolódnak, fontos szerepet töltve be a könyvtáros-továbbképzéssel, kutatással, módszertannal, szakkönyv- és folyóiratkiadással foglalkozó kollégák, valamint intézmények (mind hazai, mind pedig nemzetközi vonatkozásban). A jövőben még fontosabb szerepet kap a képzés és továbbképzés egymásraépülése, valamint a nemzetközi együttműködés lehetőségeinek kiaknázása. E tényezők összehangolt együttműködésétől várható igazán az „emberi tényező” minőségi fejlesztése a közeljövőben.

**Dr. Pávlögyi Mihály**

## A KMK múltjáról – belülről nézve

Bereczky Lászlónak a KMK-ról szóló, funkcióit behatóan elemző írásában (*Könyvtáros*, 1989/9. sz.) volt alkalmam olvasni, miszerint sokan hangoztatják, hogy a KMK tipikus paternalista, sőt sztálinista képződmény. Ő ezt „igazságtalan és történetietlen” ítéletnek minősíti. Én, amikor ezzel a megállapítással (ugyancsak „egyesek azt mondják” körítéssel) először találkoztam, egyszerűen komikusnak éreztem, az abszurd humor birodalmába tartozónak. Most, hogy ismét beleütköztem, úgy érzem, mégse lenne fölösleges érdeemben reagálni rá. Hiszen az ilyen tételek, ha ismételten jelentkeznek, könnyen megragadnak a köztudatban, a felületesség, szellemi restség következtében. Amint az egyszeri emberrel történt, akinek ellopták a kabátját, s évek múltán már úgy emlegették fintorogva, hogy „valami kabátlopási ügye volt”.

Jómagam 1968-tól 1983-ig dolgoztam a KMK-ban (azóta is azt csinálom, de már csak nyugdíjasként). Nem vagyok illetékes abban a kérdésben, hogy melyek most a KMK funkciói és hogyan látja el őket. Nem a jelenről, főként nem a tartalmi, szakmai kérdésekről

akarok beszélni (ehhez Bereczky sokkal jobban ért), hanem a KMK múltjáról és arról a *szelemlről*, amelyben munkáját végezte. Vagyis hogy miért érzem komikusnak a KMK és a paternalizmus bármiféle összepárosítását. Szubjektív, elfogult vagyok, nem tagadom, hiszen igen kellemes emlékek fűznek ahhoz a nehéz időkbeli KMK-hoz; ha tévednék vagy torzítanék, majd csak lesz, aki kiigazítson.

Két legfőbb mondandóm: a könyvtárosi pálya múltbeli rekontra-szelekciója és a KMK nem hatóság jellege.

### 1.

Azt a léggört, amelyben a KMK-ban éltünk, csak annak az alapján érthetjük meg, hogy a könyvtárosi pályát az elmúlt – s kivált az 50–60-as – évtizedekben a *rekontra-szelekció* jellemezte.

Volt persze itt is kontraszelekció (most is van): a tűzoltóparancsnoki vagy színigazgatói beosztásában levitézlett kádert bedugják könyvtárigazgatónak, ott talán kevesebb kárt csinál. De sokkal döntőbb volt az, amit rekontra-szelekciónak nevezhetünk – hogy ti. jeles koponyákat, akik a szellemi élet aktívabb területein kényelmetlenné váltak a hatalom számára, a könyvtárba száműztek (szintén „ott kevesebb kárt csinál” jelszóval). *Bibó István* a legismertebb példa: könyvtárban húzhatta meg magát akkor is, amikor Rákosiék kiakolbólitották a közéletből, majd az egyetemről, s akkor is, amikor Kádárék kiengedték a tömlőcből. (S nem is akármilyen könyvtáros lett belőle, emlékezéseiben talán könyvtári teljesítményeit emlegeti a legbüszkébben.) Alighanem minden olvasónk említhetne példákat személyes tapasztalatai köréből is. Nekem is akadt 1958-ban olyan politikus-feleség kolleginám, aki frissen került haza Romániából (ahová Nagy



Imréekkel vitték a jugoszláv követségről), s míg a férje ült, neki könyvtárban engedélyeztek munkahelyet; néhány évi könyvtári munkával érdemelte ki azután a bizalmat ahhoz, hogy tanult szakmáját művelhesse, középiskolában taníthasson.

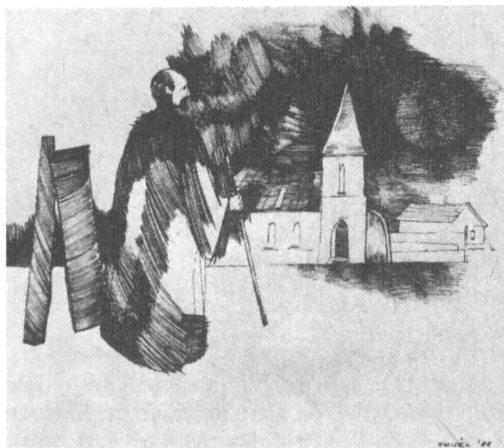
S nem csak a hatóságokkal való formális összejövetel után vezetett sokak útja a könyvespolcok mögé. Olyan, szabad szellemű értelmiségiek is szép számmal akadtak, akik az irodalmi életből vagy egyebünnen önként húzódtak a könyvtárba, ahol nem kellett hazudni (vagy legalábbis ritkábban és kisebbet). S általában itt sem vallottak szégyent szakmailag, sőt.

(Persze nemcsak „másféle” diplomások képviselték a szabad szellemet a könyvtárban. Általában sem az egyéni érvényesülésre vágyó és agresszivitásra hajló egyének vonzódnak ehhez a szakmához, s aligha véletlen, hogy épp az 50-es években olyan bivalyerős mezőny került össze az egyetemi könyvtár szakon.)

Szociográfiai felmérések híján is valószínű, hogy ez a rekontra-szelekció főként a nagyobb városokban és kivált Budapesten érvényesülhetett; nem csoda, hogy a KMK-ra különösen rányomta bélyegét.

Hogy egyebet ne mondjak: *Sallai István* könyvtárosi karrierje is úgy indult, hogy 49 elején ráüzent a járási párttitkár: ha másnap reggel még Kisszálláson találja, lecsukhatja. Merthogy ő a Parasztpártnak volt a mindene, a falu meg Sallai tanító úr után ment, úgy-hogy ott nem nőtt más pártnak fű. Ő aztán értett a szóból; akkor még valahogyan vegetáló saját pártja felmenekítette a megyeszékhelyre s hamarosan a Népművelési Minisztériumba, onnan került a Népkönyvtári Központba.

Amikor én 1968-ban a KMK-ba beálltam, a hajdani kisgazdapárti kultuszállamtitkár munkakörét vettem át a külföldi folyóiratok feldolgozásában (az ő halála után már hónapok óta hiába kerestek olyan valakit, aki olyan kevés pénzért tud pár idegen nyelven olvasni és magyarul írni). Osztályvezetőmnek, aki felvett, szintén a politika rögzös mezejéről indult a könyvtárosi pályája. Útjának kacskaringóit hely szűkében nem írhatom itt le, tessenek beérni a mese vázával. Illegális kommunista medikus, azután vidéki pártlap szerkesztője; a koncepciók perék idején egyik napról a másikra rúgják ki indokolás nélkül, a várt letartóztatás helyett mély hallgatás (utólag rekonstruálta: azért nem tudtak vele mit kezdeni, mert öngyilkos lett hajdani „felső kapcsolata”, aki-



nek a perében ő is statisztavádlott lett volna), aztán megengedték neki, hogy könyvtárban helyezkedjék el, aztán passzióból még megtiporták egy kicsit; megtiprója 56 nyarán harsány reformerré vált, úgyhogy ő végképp megcsömörlött a politikától, októberben a száját sem nyitotta ki; novemberben ennek ellenére elvitték, pár nap múlva valahogyan kiszabadította az az ávós ismerőse, aki nála bújt meg a forró napokban; ő még aznap délután felült a pesti gyorsra, nem érezvén biztonságban magát Pol Pot megyében. Így lett belőle pesti könyvtáros, majd hamarosan KMK-s (jórészt ma is az ő ötleteiből élünk a könyvtártudományi tájékoztatásban).

Ezek a száműzöttek és menekültek nem csak elég sokan jöttek össze a KMK-ban, hanem többnyire színes egyéniségek is voltak; nem csoda, hogy ők adták meg a közösség alaphangját, anélkül, hogy politizáltak volna. A múltját egyikük se szégyellte, de nem is dicsekedett vele (alkalomadtán, ha épp kihozta a szó, idézte fel viszontagságai emlékét). Aminthogy az aktív párttagok se szégyelltek ilyen voltukat, de nem is dicsekedtek vele. Toleráltuk egymást, tudomásul véve a felfogásunk között lévő bizonyos eltéréseket; a lényeg az volt, hogy mindenki bele tudott illeszkedni a szabad kritikai szellem légkörébe, s jól érezte magát benne.

Félreértések elkerülése végett: *szabad* volt az a szellem, nem *ellenzéki*. (Régi igazság, bár könnyen megfélekedünk róla: a zsarnoknak a *lázadó* objektíve nem ellensége, hanem táptalaja, éltető eleme, s megfordítva is így igaz, egyik sem élhet a másik nélkül. A zsarnok igazi

ellensége a szabad, Széchenyi szavával élve a „*lelki független*” ember, aki nem hagyja magát zavartatni általa.)

Persze ellenzéki természetűek is akadtak a KMK-ban, megfértek ott ők is. Egyik kedves ifjú kollégánknak például hamar fejébe szállt az ital, s az intézeti buliuknak (jutalomosztás-kor, jeles névnapokon) egy időben ismétlődő műsorszáma volt, hogy estefelé dühödten kezdte szidni – a KMK igazgatóját. Ettől még nem kapott kisebb jutalmat a következő alkalommal se.

(Ó, azok a hajdani KMK-bulik! Bármilyen tiszteletreméltó indokkal fojtották meg őket a józanság védelmére irányuló szigorú felsőbb utasítások – bizony ezeken is a szellem, és nem az alkohol oltárán áldoztunk. Bulik, ahol *Fodor András* meg *Vargha Balázs* mondta a köszöntő- és bökverseket, s ahol a közös éneklés mellett egy időben *Sebő Feri* szólóztatott, már országos híré, de még nem profi zenész, aki könyvtárárpítésként kereste kenyerét a KMK-ban...)

Emberélményeim mellett könyvélményeim is fűznek a KMK-hoz; másutt hogyan juthattam volna hozzá németül *Orwell*hez, angolul *Szolzszenyicin*hez, a külföldön magyarul megjelent *Szász Bélához* vagy *Sinkóhoz* (ti. az Egy regény regényéhez)! Sajnos, az 1984-et meg azt a *Szolzszenyicint* csak *olvastam*, nem *elolvastam*, mert „csak egy éjszakára” kaptam meg valakitől, aki maga is rövid határidőre tudta megszerezni. S igen hátul álltam a *Spiegel* nem hivatalos, de szigorú körözési listáján is; szabad tájékozódásunknak ezt az eszközét a legszűkösebb időkben sem próbálta meg törölni senki a Könyvtártudományi Szakkönyvtár dezizás szakfolyóiratainak jegyzékéről.

## 2.

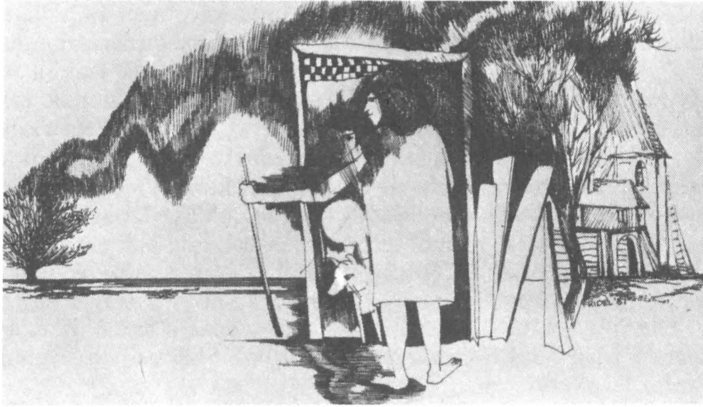
Úgy vélem, csak ilyen csapattal, ilyen szellemen láthatta el többé-kevésbé eredményesen (a Bereczky által alaposan kifejített) funkcióit a KMK. Jogi helyzetéhez tökéletesen illett ez a szellem.

A KMK-nak mint központi intézménynek ugyanis az volt a fő ereje, hogy *nem hatóság*. Azért hallgatnak ránk a könyvtárosok – magyarázta nekem is lelkesen *Sallai István* –, mert mi nem dirigálunk nekik, csak tanácsot és segítséget kínálunk. Egyik ellen se üzlet tiltakozni.

Munkakörömről és hajlamaimnál fogva én általában az íróasztalomnál kotlottam a *Könyvtári Figyelő*, majd a KDSZ kéziratain, csak véletlenül jutottam ki (valakinek a kísérőjeként) a „területre” (ezt a kifejezést egyébként sohasem használtuk) – de mindig úgy éreztem, hogy örülnek a jöveteleinknek, nem főhatóságként fogadnak. Aminthogy a Múzeum utcába ügyes-bajos dolgaikban betérő vidéki könyvtárosok arcán is látni véltem: nemcsak annak örülnek, hogy konkrét segítséget, eligazítást kaptak, hanem annak is, hogy zippanthattak egyet a KMK szabad levegőjéből.

Munkánk tartalmi részére csak annyiban hadd utaljak: nem is lehetett volna „paternalista” modorban képviselni épp a szabad tájékozódás elvét, amelyhez a KMK annyira ragaszkodott. S amit képviselni nem volt mindig könnyű; hiszen még a szabadpolcért is keményen kellett harcolni annak idején.

Nemcsak a könyvtárosok irányában volt szükséges és hasznos ez a „nem hatósági” magatartás, hanem a hatóságok, a fenntartók irányában is, akik féltékenyen őrizték hatáskörüket a külső beavatkozástól. Sokfélék a karizmák; egyik kollégánk például nemcsak jeles könyvtári szakember volt, hanem mestere a „kikwaterkázásnak”. Ha egy vidéki városban már rá akart dőlni az épület a könyvtárosokra, vagy az állománynak már túl nagy részét kellett valami vizes pincében tárolniuk, s a tanács képtelennek mutatkozott a helyiséggondok enyhítésére – lement hozzájuk, s bejelentkezett a tanácselnökhöz is. „Krapcsák elvtárs, tudom, milyen helyzetben vannak, tudom, hogy jelenleg, sajnos, nem tudnak segíteni a könyvtáron” – ezt olyan szívbeli együttérzéssel tudta mondani, hogy elnök elvtárs mindjárt elővette a saját termésű (vagy a tsz szőlejét dicsérő) innivalót a szekrényből, hadd vigasztalja meg ezt a derék, belátó központi elvtársat. Aki az első liter után már ezt mondhatta: „Azért, Krapcsák elvtárs, ha ilyen nagyszerű eredményeket tudatok elérni, mégis kínos, hogy a könyvtár meg olyan ramaty állapotban van.” A második liter után pedig: „Jóskám (Lacikám, Pistukám stb.), én mindjárt láttam rajtad, hogy te itt is megtalálod a megoldást!” – Nem volt ebben semmi „elvtelen összefonódás”, anyagi előnye a tanácselnök elvtársnak se származott belőle, a központi elvtársnak se, a könyvtárnak viszont annál inkább. (Már amennyiben hinni lehet a kikwaterkázásra vonatkozó anekdotáknak.)



### 3.

Szakmai, tartalmi kérdésektől továbbra is tartózkodva, a fentiek medrében maradván, a *jelenről* azt kell mondanom: szükségszerűen csökkent napjainkban a KMK vonzóereje, mert megszűnt ez a szellemileg, hangulatilag kiváltságos helyzete. Megszűnt volna akkor is, ha nem haltak vagy öregedtek volna ki belőle azok a hajdani száműzöttek és menekültek.

A szabad szellemű értelmiséginek ma már nem kell könyvespolcok mögé bújni eszméivel; szakemberként, íróként, publicistaként nyilvánosan fejtheti ki őket. (Ha nem talál lapot, amely közölné, legföljebb alapít egyet.) S ha csakugyan jogállam leszünk: a korszállási könyvtároros ugyanolyan személyi biztonságban élhet és mondhatja ki véleményét, mint a Parlament szomszédságában lakó fővárosi kollegája.

Fellengzősen szólván: társadalmunk utolérte demokráciában a KMK-t. Ez az intézmény többé nem a szellemi szabadság szigete, nem olyan különleges jelenség, mint hajdan.

Ami még nem jelenti azt, hogy fölöslegessé vált.

### 4.

Ejtsünk azért néhány szót a KMK *jövőjéről* is, megint csak a dolog politikai, könyvtárpolitikai vetületénél maradván.

Először is: az a felfogás, hogy a *központi intézmény* diktatórikus valami, demokráciában nincs rá szükség, a társadalom majd kielégíti öntevékenyen a maga szükségleteit – koránt-

sem a polgári demokrácia jellemzője, hanem *Bakunyn* és *Kropotkin* elvtársak tanítása. Igen rokonszenves tanítás, de gyakorlati érvényességét (tudomásom szerint) még sehol sem bizonyították be. Jobb, ha mi magyarok most (akár a könyvtárügyben, akár egyebütt) nem errefelé keressük a kiutat.

A tőkés országok a könyvtárügy nagy modernizálódása idején, a 60-as években vonták le annak a konzekvenciáit, hogy az önállót könyvtár elve már a múlté. Felismerték: szükség van valamilyen országos könyvtári rendszer s annak szolgálatában álló központi intézmények kiépítésére. Mondhatnánk, megirigyelték a központosítást a szocialista országok könyvtárügyétől; az már más kérdés, hogy ők talán célszerűbb, hatékonyabb formában alakították ki, a koordináció mellett döntő szerepet biztosítva a könyvtárak együttműködésének.

Két, nemzetközi tekintélyű, új központi intézményt említsünk csak meg; bizonyos mértékig mindkettő rokon jellegű a KMK-val, bár lényegesen különböznek is tőle (ahogyan egymástól is). Egyik a British Library kutatási és fejlesztési részlege (Research and Development Department, *BLRDD*); ez 1974-ben jött létre, természetesen nemcsak a nemzeti könyvtár, hanem az egész brit könyvtárügy új útjainak, a munka új módszereinek keresésére (elsősorban kutatások, kísérletek szervezése és anyagi támogatása, eredményeik publikálása formájában). A másik a nyugat-berlini Deutsches Bibliotheksinstitut (DBI), amelyet 1978-ban szerveztek meg. Ez közvetlenül nem osztogat akkora pénzeket, mint a BLRDD, de szintén az ország könyvtárait és könyvtárho-

saira építi kutató, szervező, szabványosító munkáját, s amellel szorosán együttműködik azokkal a szervezetekkel (pl. a DFG-vel), amelyek a kasszakulcsot kezelik.

Aki netán az MKE „szerkezetváltásán” töri a fejét, nem árt, ha alaposan átgondolja ezeknek a kétségtelenül korszerű intézményeknek a funkcióit (nem feledkezve meg az adottságaink között lévő nagy különbségekről sem).

Aki pedig az MKE jelentőségének növelésén, hatáskörének bővítésén töri a fejét, mint Papp István vagy Futala Tibor (lásd a *Könyvtárosnak* ugyancsak 1989/9. számát), kétségtelenül jól teszi; eddig is nagy szükség lett volna erre, társadalmunk átalakulásával pedig különösen időszerűvé vált ez a fejlődés. Csakhogy – nem muszáj épp a KMK rovására elképzelni.

Sem a BLRDD-t, sem a BDI-t nem tekinti konkurensének az illető ország igen erős könyvtárosegyesülete (illetve egyesületei); nagyon jól megvannak, együttműködnek egymással.

Pedig a világ legrégebb könyvtárosegyesüle-

tének, az angol Library Associationnek épp hogy csökkent a hatásköre az utóbbi években. A Library Association ugyanis épp az ellenkező véletletet jelentette, mint a szocialista országok kurta pórázon tartott egyesületei: az angol szellemi élet céhes szervezeti hagyományainak megfelelően olyan funkciókat is ellátott (például a könyvtárosképzésben), amelyeknek korszerű, szakszerűen szervezett könyvtárügyben már másutt a helyük. Le is adta ezeket a hatásköröket. Sőt a „slankítás” során még szakkönyvtárát is átadta a British Librarynek. Pedig nem akármilyen gyűjtemény ez, lényegében azonos nagyságrendű az OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtárával, mindkettő a világ 10 legnagyobb könyvtár- és tájékoztatótudományi szakkönyvtára közé tartozik.

S mindez Thatcher asszony Nagy-Britanniájában ment végbe, amelyet igazán nem lehet államosítási mániával vádolni...

**Kövendi Dénes**

## ETO vagy FZO?

A múlt év áprilisában a *Könyvtáros* hasábjain beszámoltunk a zenei osztályozás helyzetéről és arról a munkáról, amelyet az OKT osztályozási szakbizottsága végez a Flexibilis Zenei Osztályozás (FZO) továbbfejlesztése érdekében. Cikkje végén *Gócza Gyuláné* kérte a zenei könyvtárosokat és osztályozási szakembereket, hogy javaslataikkal, észrevételeikkel segítsék a bizottság munkáját. A felhívásra elsőként – s eddig egyetlenként – *Prejczer Paula*, a Szombathelyi Tanárképző Főiskola adjunktusa reagált (*Könyvtáros*, 1989/8. sz.). Az ETO védelmére kel azokkal szemben, akik az FZO-t kívánják „bevezetni”. Bár hangsúlyozza, hogy nem két ember közötti polémiaát óhajt elindítani, a cikk hangneméből kiérezhető némi ingerültség, továbbá az FZO iránti értetlenség, ami kísértetiesen emlékeztet arra (nálunk mindig is jelenlévő) rossz gyakorlatra, amely a tárgyban való elmélyedés helyett előítéletes indulattal közelíti meg a kérdést. S ez máris a polémia veszélyét hordozza. Mi nem szeretnénk erre az útra tévedni, de választ kell adnunk *Prejczer Paula* néhány olyan megállapítására, amellyel nem értünk egyet.

Előbb azonban szeretnénk összefoglalni, miért javasoltuk az OKT újjáalakult osztályozási bizottságának, hogy vegye fel munkaprogramjába az FZO revízióját, majd a későbbiekben annak folyamatos gondozását. Célunk az volt, hogy megmentsük a feledéstől ezt a kiváló, saját gyakorlatunk révén is igazolt zenei osztályozási rendszert, s ezzel is segítséget nyújtsunk mindazon zenei könyvtáraknak, amelyek igényesebb feltárára töreksenek. Tartozunk ezzel kiváló kollégánk, *Pethes Iván* emlékének is. Tehát a színvonalasabb zenei osztályozás *lehetőségének* megteremtéséről volt szó, s nem gondoltunk az FZO valamiféle kötelező erejű, központilag elrendelt bevezetésére. Az ilyen intézkedések felett amúgyis eljárt az idő, és célunk nem lehetett és nem is lehet más, mint a lehetséges utak felvázolása, hogy megkönnyítsük a könyvtáros döntését.

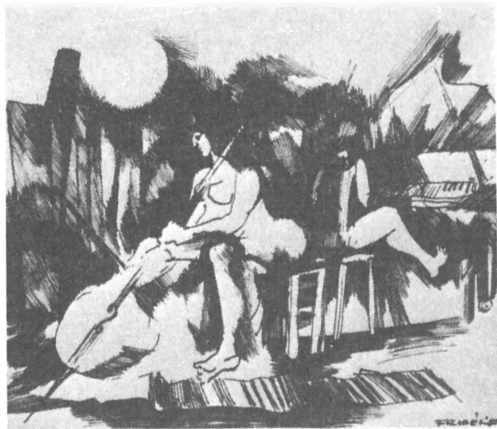
Az osztályozási szakbizottság elé terjesztett javaslatunkat megelőzte egy felmérés. Kétféle kérdőívet állítottunk össze. Az egyiket az MKE zenei szekciójának tagjaihoz, a másikat a megyei könyvtárakhoz s néhány más hálózati

központhoz juttattuk el. S éppen az FZO-ra vonatkozó kedvező vélemények – amelyek közül különösen értékesek voltak az FZO-t a gyakorlatban is használók véleményei – ösztönöztek bennünket a további lépésekre. A válaszadók közül mindazok, akik ismerték az FZO-t, egybehangzón arra voksoltak, hogy szakszerűbb, használata pedig egyszerűbb, mint az ETO-é.

A továbbiakban *Prejczer Paula* három, általunk elfogadhatatlan megállapításával szeretnénk vitába szállni. „Nevezhetjük-e a közművelődési könyvtárak zenei gyűjteményeit és/vagy zenei részlegeit szakkönyvtáraknak?” – teszi fel a szónoki kérdést, s meg is adja azonnal a választ: „Azt gondolom, a válasz egyértelmű: nem. Még akkor sem, ha a közművelődési könyvtárak változó funkciói, a megújulási szándék, az új dokumentumtípusok beléptetése és ezek használatra bocsátása azt a látszatot keltheti, mintha bizonyos területeken szakkönyvtárak feladatát töltenék be.” S hogy szerintem miért nem nevezhetjük őket annak? Úgy is válaszolhatott volna: csak. Tudományos könyvtár lehet, szakkönyvtár nem. Nincs benne az 1986. évi *Gyűjtőköri tájékoztatóban*... Ez igaz, de az is tény, hogy az FSZEK közművelődési könyvtár, a gyűjtőköri tájékoztató mégis szakkönyvtárként sorolja fel a zenei területen. Miért ne lehetne ez így azoknál a megyei könyvtáraknál is, ahol a dokumentumbázis nagysága, fejlesztésének üteme, a tájékoztató könyvtárosok szakmai felkészültsége és nem utolsósorban a zenei szakirodalmi információ-ellátásban, a szakirodalmi passzív és aktív szol-

gáltatásokban nyújtott tevékenységük lehetővé teszi, hogy zenei gyűjteményük szakkönyvtárként funkcionáljon. Tudjuk, hogy több megyei könyvtár zenemű- és hangtári részlege a nyomtatott zenei dokumentumokból kötelempéldány-szolgáltatásban részesül, többet fordíthat egy évben állománygyarapításra, mint például az Állami Gorkij Könyvtár zeneműtára. Ezek a megyei könyvtárak az évek során tekintélyes külföldi kézikönyvek sorát szerezték be. Analitikus katalógusaik a teljes állományt feltárják, nemcsak szerzők, címek, de előadók és tárgyi szempontok szerint is. Munkatársaik közül pedig többnek van felsőfokú zenei végzettsége. Szolgáltatásaikat sok hivatásos zenész, zenetanár, tanárképzős főiskolai hallgató, zeneiskolai növendék veszi igénybe. A szakkönyvtártól elvárható színvonalon végzendő munka alapvető feltételei közé tartozik a tárgyi feltárás. S ez a második pont, amiben vitatkozunk *Prejczer Paulával*. Ő ugyanis ehhez elégségesnek tartja az ETO-t. „Az ennél mélyebb, a zeneművek hangszer-összetételére, hangnemére vagy stílusára vonatkozó kérdésekre nem minden esetben a tárgyi feltárás, s nem feltétlenül valamilyen szak- vagy tárgyszókatalógus hivatott választ adni. Ehhez zenei kézikönyvek, segédkönyvek szükségesek, vagyis zenei tájékoztatást kell végezni.” Nos, meg vagyunk győződve arról – és ez nem csupán a zenei területre érvényes, hanem minden tudomány- és művészeti ágra –, hogy a jó és részletes tárgyi katalógus alapvető követelmény, ami nélkül színvonalas tájékoztatás nem képzelhető el. Ha pedig a tárgyi katalógus nél-





külözhetetlen, akkor nem közömbös, milyen katalógust építünk, milyen szakrendszer segítségével. S itt érkezünk el a harmadik vitatott kérdéshez: alkalmasabb-e az FZO a zenei dokumentumok osztályozására, mint az ETO. *Prejczer Paula* maga is elismeri az ETO gyengéit: „Nem vitatható, hogy az ETO – jelzeteinek szűkössége miatt – nem tudja tökéletesen kielégíteni a zenei feltárás kívánalmait, de ez érvényes a többi szaktudományokra is.” *Pethes Iván* A zeneirodalom és zeneművek osztályozása című, 1968-ban készült doktori disszertációjában részletesen taglalja az anomáliákat: az önkényes felosztások sorát, a hiányzó fogalmakat, a bonyolult jelzetmegoldásokat, a kidolgozatlan vagy alkalmatlan korlátozottan közös alosztásokat. Az említett mű 73. oldalán írja Pethes: „...az ETO legnagyobb hibája, hogy osztályozási rendszerében (1) nem választja élesen külön a zenére vonatkozó irodalmat a zeneművektől; (2) keverten jelennek meg a főtáblázatban, valamint a korlátozottan közös alosztásokban foglalt kategóriák és szempontok; (3) nem dolgozza fel a zenetudomány és a zeneművészet valamennyi vonatkozását az erre szentelt 78 osztályában.” Itt tehát nemcsak a jelzetek szűkösségéről, hanem sokkal többről van szó. (Az ETO és az FZO osztályozási lehetőségeit taglalja a *Könyvtári Figyelő* 1987/1. számában *Gócza Gyuláné* A zeneművek tárgyi feltárása című cikke is.)

Mi magunk évtizedek óta foglalkozunk osztályozással, ismerjük mindkét rendszer előnyeit és hátrányait. Éppen ezért állíthatjuk, hogy a zeneműtárakban, zenei szakkönyvtá-

rakban, tehát ahol zenei szakirodalom, zeneműkötetek, különféle hanghordozóra felvett hangfelvételek, video és egyéb dokumentumok egyaránt vannak, az FZO sokkal alkalmasabb a tárgyi feltárásra, mint az ETO. Erre az állításra kapunk bizonyítékokat, ha megvizsgáljuk, hogy a *Prejczer Paula* által idézett hat zenei szakkönyvtár milyen tartalmi feltárást végez: a Zeneművészeti Főiskola könyvtára saját szakrendszert fejlesztett ki az ETO-ból; az MTA Zenetudományi Intézet könyvtára tárgyszókatálógust dolgozott ki; a Magyar Zeneművészek Szövetsége könyvtárában is tárgyszókatálógus van; a Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézet könyvtára az FZO-t kívánja bevezetni; az FSZEK zenei gyűjteménye alaposan kibővített, saját ETO-t használ; az Állami Gorkij Könyvtár zeneműtára FZO rendszerű katalógust épít.

Nem beszélünk természetesen kisebb könyvtárakról, ahol is kár lenne szakítani a megszokott osztályozási rendszerrel, vagy a még kisebb, C típusú egységekben, amelyekben *Skaliczki Judit* sem javasol tematikus feltárást.

Az FZO előnye – és ez egyben esetleges bevezetésének egyik legnagyobb indoka –, hogy szemben az ETO-val, a különféle dokumentumokat, elsősorban is a zenei szakirodalmat és a zeneműveket világosan külön tudja választani, s úgy feltárni. Nem felel meg a valóságnak az a feltevés, hogy az FZO-t csak zenei felkészültségű könyvtáros és csak nehézségek árán tudja elsajátítani. Közvetlen munkatársaink betanítása és a tanfolyamok során azt tapasztaltuk, hogy az FZO sokkal rövidebb idő alatt elsajátítható, mint az ETO.

Ideje, hogy visszakanyarodjunk arra, amit az elején kijelentettünk: nem az FZO mindenáron való bevezetését sürgetjük, de szeretnénk korszerűsíteni, kiigazítani pontatlanságait (amelyeket nyilván *Pethes Iván* is megtett volna), kibővíteni a napjainkban jelentkező újabb zenei fogalmakkal, s a táblázatot megjelentetni. Tesszük ezt abban a meggyőződésben, hogy az igényesebb zenei gyűjtemények egy része *élni fog a lehetőséggel* és az FZO-t választja, attól sem riadva vissza, hogy – amint *Prejczer Paula* írja – messze eltérne így a nemzetközi gyakorlattól. Az ugyanis, hogy az ETO jelenti a nemzetközi gyakorlatot, nem egyéb, mint fikció – legalábbis a zenei szakkönyvtárak vonatkozásában.

**Gócza Gyuláné–Surján Miklós**

## Értelmi fogyatékos gyermekek a könyvtárban

„A személyiség sorsát nem a defektus dönti el,  
hanem annak szociális következményei.”  
(Vigotszkij)

A hátrányos helyzetű olvasók (idősek, kórházi ápoltak, korlátozott szociális háttérrel rendelkező fiatalok stb.) könyvtári ellátása viszonylag gyakori témaként lelhető fel a szakirodalomban, de a fogyatékosok közül jóformán csak a testi fogyatékosok (vakok és csökkenőtűtők, siketek és nagyothallók, mozgáskorlátozottak és mozgássérültek) ellátásáról – néha igazán jó eredményekről – olvashatunk; a szellemi fogyatékosokról azonban alig-alig vesz tudomást a szakma. Ez sajnos nem meglepő, hisz mint arra *Bartos Éva* jogosan rámutatott: esetükben a társadalom rehabilitációs szemlélete sem kielégítő még, bizonyos hagyományosan kialakult foglalkoztatási lehetőségekre korlátozódik csupán, mint például a munkába állítás. Emellett az értelmi fogyatékosok nemigen tekinthetők potenciális olvasóknak, hiszen az esetek java részében az olvasóvá válás alapvető feltételei is kérdésesek. Ezek egészítik ki a meg nem alapozott ismeretekre épülő „rálegyintő” általánosításokat és sztereotípiákat.

Valójában nagyon összetett a kép. Az értelmi fogyatékoság mértéke esetenként más és más (enyhe, közepsúlyos, súlyos) s majd minden egyénnél szociális-kulturális hátránnyal egészül ki, ha nem éppen abból ered.

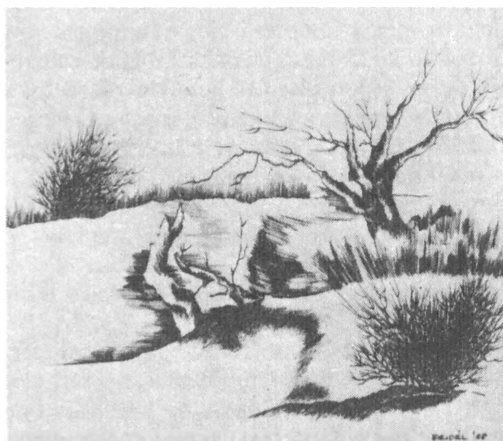
Értelmi fogyatékos megjelöléssel illetik azt az embert, akinek „intellektuális képességei olyan szűkösek, alacsony szintűek, hogy tanulni csak különleges segítséggel tud, nehezen, vagy egyáltalán nem képes életét önállóan irányítani, életformája különbözik a megszokott életformáktól” (*Hatos Gyula: Az imbecillisek pedagógiája. 1987*).

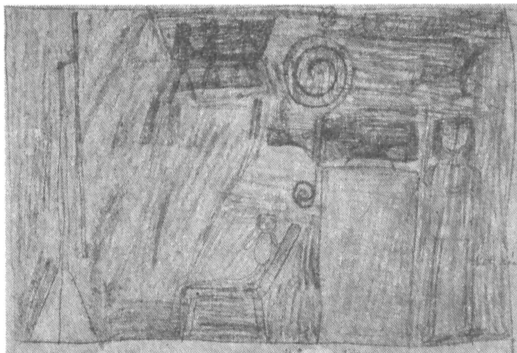
A közepsúlyosan értelmi fogyatékos gyermekek – akikre ezúton vázolt tevékenységünk irányul – speciális tantervű iskolákban készülnek fel a felnőtt életre. Ez az iskolatípus a

személyiség fejlesztésére törekszik, relatív önállóságra neveléssel kívánja felkészíteni a gyermekeket későbbi életterükre. Az átfogó viselkedésalakítás, szocializáció csak akkor eredményes, ha annak során a fogyatékos ember megtanul tájékozódni az őt körülvevő környezetben, és az ahhoz tartozó intézményrendszerben. Van olyan nézet, amely szerint a fogyatékosat olyan szituációba kell helyezni, ahol a mindennapi élet vívmányait a legmesszebbmenőkig használhatja, úgy, ahogy azok a többi ember rendelkezésére állnak. Az integrációs törekvések (ENSZ, 1960) alapvető szempontja a fogyatékosok izoláltságának megszüntetése, az épekkel közösen használható intézmények (játék, sport, művelődés) biztosítása.

A Győri Városi Könyvtár gyárvárosi fiókkönyvtárát 1988 szeptemberétől rendszeresen látogatja a Bárczi Gusztáv Általános Iskola kilences létszámú – imbecillis gyermekekből álló – csoportja.

A foglalkozásokat úgy tervezzük meg, hogy egyrészt a 13–14 éves gyermekek együttes jellemzőit, vagyis a fogyatékoság általános jegeit (gyenge asszociatív, kombinatív; megfe-





elő, sőt jó konkrét, szemléletes képességek) figyelembe vesszük; másrészt tekintettel vagyunk az egyéni sajátosságokra is, biztosítva az aktív részvétel – és az abból eredő sikerélmény – örömét mindannyiuk számára, legalább a foglalkozás egy részében.

A gyermekek felkészítése már az iskolában elkezdődik (séta megfigyelési szempontokkal, mesedramatizálás kellékeinek közös elkészítése stb.), majd a könyvtárba belépve a számukra megtervezett gyermekfoglalkozással folytatódik.

Mivel az imbecillis gyermeknél hiányzik az értelmes belátás, gondolatai, cselekedetei az érzelmi felindulás útját követik. Ez bizonyos lehetőséget teremt „katarzisz” kiváltására, s felhasználható a népmesék/mesék erkölcsi tanításainak kiaknázására. Ennek érdekében, s egyúttal a gyermekek számára új, a megszokottól eltérő, élelénkítő környezethatást kihasználva, igyekszünk az auditív és vizuális lehetőségek együttes felhasználásával az emocionális reakciókat méginkább elősegíteni, amit végül „megerősítés”, az élmények rögzítése, lerajzolás követ.

Az erkölcsi tanítások kiaknázása mellett, a mesék (például diafilmre vitt mesék) megbeszélése során olyan praktikus igazságokat tárhatunk fel, amelyek az elemi emberi kapcsolatok – szociális kommunikáció – fejlesztését, kondicionálását célozzák.

A fentebb elmondottak gyakorlati megvalósításának illusztrálására, az alábbiakban közöljük egyik foglalkozásunk rövid vázlatát.

Téma: *József Attila* Altató című versének feldolgozása. *Előkészítő rész*: A gyermekek körben ülnek, a napszakokról, az estéről beszélgetünk. A sötétítő függönyt behúzzuk, gyertyát gyújtunk – „este van”. Dalokat, ver-

seket, mondókákat, gyűjtünk az estéről (pl. „Aludj baba, aludjál, nyuszika is alszik”). *Fő rész*: Néhány ismertető szó *József Attiláról*. A foglalkozásvezető elmondja a verset, előzőleg a gyermekek megfigyelési szempontot kapnak („Ez a vers egy anyukáról szól, aki mesél a kisfiának elalvás előtt; figyeld meg, hogyan szól a rétről, az égről, a kabátról stb.!”) A gyermekek spontán megnyilvánulásainak meghallgatása után, a vers sorról sorra történő értelmezése következik, különös tekintettel a számukra szokatlan költői képekre („lehunyja sok szemét a ház”). Ezután a gyermekek szerepet választva eljátszhatják, hogy képzelik el a versben leírt estét (kellékek: anyukának vállkendő, kisfiúnak takaró). A szerepjáték után a verset ismét meghallgatjuk, ezúttal lemezről, művészi tolmácsolásban. *Befejező rész*: A gyermekek rajzos feladatot kapnak („Mit gondoltok, miről álmodik a kisfiú az esti vers után? Rajzoljátok le!”). A rajzokból rögtönzött kiállítást készítünk a könyvtárban, illetve az olvasóterem egyik sarkában előre elkészített „tárlatot” tekintünk meg a költő életéről.

Érdemes megemlíteni, hogy a gyógypedagógus előzőleg, az egyik beszédképtelen kislány számára „lefordította” a verset Blissnyelvre.

A foglalkozások alapmotívuma a játékoság, központi szerepet kapnak a könyvek, különösen a „látványos” képeskönyvek, s úgy tűnik, sikerült a gyermekekben a könyvek iránt pozitív érzelmi töltést kialakítanunk.

Tisztában vagyunk azzal, hogy nagy eredményekre, átütő sikerekre nem számíthatunk. Távlati célunk, hogy a gyermekekben olyan érzelmi-szociális-kulturális „aranytartálékot” hozzunk létre, amely későbbi életük során, talán – a hasonló sorsú gyermekeknél nagy százalékban prognosztizálható – felnőttkori leépülésük egyik gátjaként funkcionálhat.

Az értelmi fogyatékos gyermekekkel végzett munka, a velük foglalkozó személlyel kapcsolatban számos követelményt feltételez. Legfontosabb az őszinte, elfogadó attitűd és a megfelelő empátiás képesség, hiszen ezek a gyermekek rendkívül érzékenyek, érzelemigényesek.

A jövőben tevékenységünkben méginkább támaszkodni kívánunk a gyógypedagógia és a bibliopszichológia újabb eredményeinek felhasználására, s úgy tűnik, van némi remény technikai lehetőségeink bővítésére is.

**Árnics M. Katalin**  
**Horváth Sándor Domonkos**

**Új gimnáziumi könyvtárat és számítógépes oktatótermet** adtak át a használóknak, a barcsi gimnazistáknak és tanáraiknak. A gimnázium épületének tetőterében mintegy háromszáz négyzetméteres területen kialakított könyvtár nem csak 14 számítógéppel felszerelt oktatóteremmel bír, ahol a tanulók több órás fakultációkon sajátíthatják el a számítógépes technikákat és műveleteket (olyan szinten, hogy érettségi után számítógépes operátori képzést kapnak), hanem maga a könyvtár is számítógépesített: adattároló és katalogizáló gépek működnek benne. A könyvtár kialakításához a Somogy Megyei Könyvtár jelentős anyagi támogatást nyújtott, a terveket a városi tanácselnök (civilben mérnök) társadalmi munkában készítette el, az iskola diákjai, tanstülete és a szülők több mint százezer forint értékű társadalmi munkát végeztek, a belső tér berendezését *Szita Ferenc* megyei könyvtárigazgató tervezte meg. Jelentős, több mint másfélszer könyvvel járult hozzá az iskola könyvtárának állományához *Losonczy Pál*, a volt Elnöki Tanács nyugalmazott elnöke. Könyveket, német nyelvű szakmunkákat kapott a könyvtár Barcs testvérvárosától, az NSZK-beli Sinsheimtől is. A maga nemében egyedülálló, kiemelkedően érdekes könyvtár közelebbi bemutatására a közeljövőben a *Könyvtáros* sort kíván keríteni.

**Számítógéppel tartják nyilván** immár a könyvállomány és az olvasók adatait a Somogy Megyei Könyvtárban, Kaposváron. Minden kölcsönző vonalkódos olvasójegyvet kap, így feleslegessé válik az évenkénti beiratkozás is. A számítógép „figyelme” a hosszabbításra,

az előjegyzett könyvek beérkezésére stb. is kiterjed. Hogy a megyei könyvtár milyen tapasztalatokra tesz majd szert e gépesítés következtében, arról egy nem túl távoli időben *Szita Ferencet*, a megyei könyvtár igazgatóját szeretné kifaggatni a *Könyvtáros*.

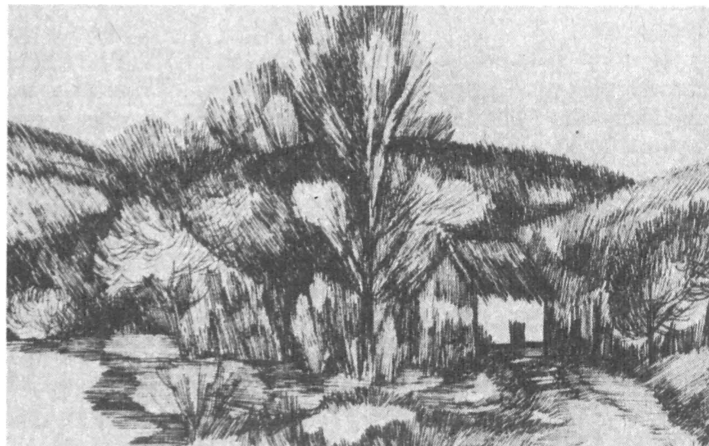
**Új könyvtár a második kerületben?** Ha valaki így teszi fel a kérdést, a pontos és szabatos válaszára: nem! „Csupán” arról van szó, hogy egy több évtizedes, nem lebecsülendő múlttal rendelkező könyvtár 1989. október elején, új funkciót vállalva magára, „mennyitotta kapuit” a kerület lakosai előtt. A SZOT Központi Iskola könyvtára a Tárogtató út 2-4. szám alatti épületben immáron nyilvános könyvtárként működik, tárgyi és személyi adottságait a közművelődés szolgálatába állította. A kezdeményezés – úgy véljük – tekintettel a terület nem kielégítő könyvtári ellátottságára, figyelmet érdemel.

Talán felesleges azt latolgatni, hogy mi indokolta e lépés megtételét. Kutatva mégis az okát, tömören felelhetünk: az a csaknem 150 ezer dokumentumot (könyveket, sajtótermékeket, folyóiratokat, kéziratokat stb.) tartalmazó gyűjtemény, amely az ötvenes évek elejétől folyvást gyarapodott, a legutóbbi időkhöz zömmel csak viszonylag szűkebb olvasóközönségnek, az iskola tanárainak, hallga-

tóinak és dolgozóinak állt rendelkezésre. „Házon kívüli” igény csak elvétve és rendszertelenül jelentkezett. Következésképpen az igen tekintélyes kötettségű állomány megközelítően sem volt kihasználva. Ilyen helyzetben aztán szinte önmagától, de mintegy parancsoló szükségszerűséggel merült fel annak gondolata, hogy a könyvtári szolgáltatást minden megkötöttség nélkül ki kell terjeszteni a környező lakóterületre is.

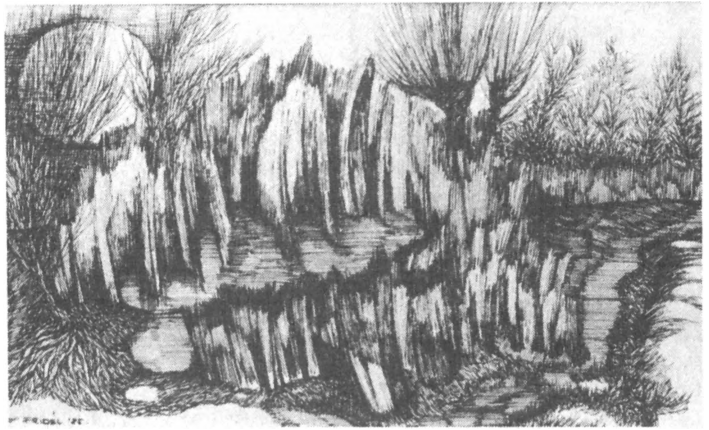
Az elvi döntést tett követte, a könyvtár felkészült az új olvasók fogadására. A kerület illetékesei egyetértéssel és örömmel üdvözölték e mindenképpen hasznos, a lakosság érdekében hozott intézkedést, mely bizvást jó visszhangra talál a lakosok körében is. Hiszen épp ők tapasztalhatták, hogy az olvasást kedvelő, illetve tájékozódni kívánó állampolgár nem kaphatott igazán bőséges kínálatot a környék könyvtáraitól. E gond enyhítéséhez kíván hozzájárulni a SZOT Központi Iskola könyvtárának nyilvánossá tétele.

A hét páratlan napjain az esti órákban is nyitva tartó könyvtár tehát szívesen látja és várja az új olvasókat. Várja a pedagógusokat, mivel a különféle tantárgyak irodalma mellett gazdag pedagógiai-didaktikai anyaggal is rendelkezik; várja az oktatási intézmények tanulóit és hallgatóit, akik megtalálhatják itt a kötelező és ajánlott olvasmányokat; várja a regények, novellák, versek, drámák „szere-



meseit”, de a pusztán szórakozni vágyókat is, hiszen jelenleg 13 ezer kötetes szépirodalmi részlege van. Persze szólhatnánk a szakirodalmi és ismeretterjesztő művek bő választékáról is, a közgazdasági munkáktól a szakácskönyvekig, nem is beszélve az olvasóteremben található 180-féle lapról és folyóiratról.

Mi, könyvtárosok, bizakodunk abban, hogy a SZOT Központi Iskola környékének minél több lakója él azzal a lehetőséggel, amelyről és szerény híradás keretében igyekeztünk számot adni. *(Berki Imre)*



**Megalakult a Csongrád Megyei Közművelődési és Olvasótábori Egyesület,** melynek célja a kulturális, művelődési, haladó szellemű közösségi tevékenységek megszervezése, a nyári alkotó jellegű táborok működtetése. Mint a *Könyvtáros* 1989/12. számában hírt adtunk róla, nemrég megalakult a Magyar Garabonciás Szövetség is, amely az olvasótábori mozgalmat fogja majd össze Magyarországon. Az új egyesületre éppen azért mutatkozott szükség, mivel a Művelődési Minisztérium, amely eddig az olyannyira kevés, 2 millió forintos olvasótábori támogatást a Hazafias Népfront megyei szervezeteinek utalta át, ezentúl a pénzt a Garabonciásnak juttatja. A mozgalomnak azonban ez elegendő, felmerült tehát olyan egyesületek kialakítása, amelyek további szponzorokat, adományozókat, támogatókat „hajthatnak fel”. A Csongrád Megyei Közművelődési és Olvasótábori Egyesület az első fecske ezen egyesületek sorában. Szó sincs arról, hogy a Garabonciásnak akarnának konkurenciát teremteni, éppen ellenkezőleg. Az egyesület megyei tagszervezete az országos szövetségnek, annak mintegy „meghosszabbítása”. Mivel semmiféle tőkével nem rendelkezik, szponzorok, támogatók jelentkezését várja. Megválasztott vezetőségének tagjai: *Sonkoviczné Komáromi Katalin* könyvtáros (Makó), *Magyar Istvánné* könyvtáros és ifj. *Hajdu Géza* népművelő (Szeged). Az érdeklődőket a Somogyi Könyvtár telefonszámán (22-322) várja az egyesület.

**A több mint 150 éves „Hadozás” házból könyvtárat** létesített a tanács. A Heves megyei Kisnána községben a helyi szlovák nemzetiség értékmentését, hagyományápolását segítve, a híres Hadozás házat felújította és benne könyvtárat szervezett a helyi tanács, saját költségvetéséből 750 ezer forintot biztosítva az átalakításhoz. A már meglehetősen leromlott állagú, műemlék jellegű épületet az eredeti állapotba hozták, és benne mintegy 100 négyzetméterre helyezkedik el az új, természetesen kétnyelvű könyvkiadatot biztosít Kisnána 1400 szlovák és magyar anyanyelvű lakójának, és egyúttal megőrzi a szlovák népi építézet egyik remekét is.

**„Vécsey Jenő volt századunk legnagyobb magyar zenekönyvtárosa”** – állapítja meg kiváló írásában, a *Muzsikában* megjelent *A nemzet zenekönyvtárosa* című tanulmányában *Kecskeméti István*. A majdnem negyed évszázaddal Vécsey halála, és nyolc évtizeddel születése után írott cikk behatóan ismerteti a 33 évesen a nemzeti könyvtár feldolgozó osztályának tisztviselőjévé lett, három év múlva ugyane könyvtár önálló zenei gyűjteményének vezetőjévé vált tudós könyvtárosnak az életútját, könyvtárosi, zenekönyvtárosi tevékenységét. Szól arról a folyamatról, amelynek során „a nemzeti könyvtár zenei gyűjteménye *Vécsey Jenő* igazgatásának több mint

két évtizede folyamán a nemzetközi zenetudományi érdeklődés reflektorfényébe” került. Beszámol arról is, hogy Vécsey egyesítette magában a látszólag oly eltérő, sőt ellentétes alkati tulajdonságot, a könyvtárosét és az alkotó művészt. *Kecskeméti István* immár nem először közöl eminenter könyvtárosi, könyvtártörténeti tanulmányt a *Muzsika* hasábjain, nagy jót tette ezzel szakmánk presztízisének, ismertségének. Vajh ki, mikor és hol fog az ő könyvtárosi életművéről hasonlólt publikálni?

**Három megye – Pest, Szolnok, Szabolcs-Szatmár-Bereg – módszertani könyvtárosainak regionális továbbképzése** kapcsán került sor, a hasonló rendezvények sorában először, egy olyanra, amelyik túlnyúlt az országhatárokon. A résztvevők, miután meghallgatták *Vida János* megyei tanácsi művelődési főfelügyelő kitűnő tájékoztatóját, végigszenvedték *Vajda Kornélnak*, a *Könyvtáros* munkatársának és *dr. Berta Zoltánnak*, a KLTE adjunktusának szinte félnapos előadásait, szakmai kirándulásra indulhattak Ungvár-Beregszász útvonalon, módszertani (és emberi) kapcsolatokat építve ki legalábbis az egyik megye „csonka”, határon túli részével. A modellértékű, elsősorban külföldi része miatt kiemelkedő jelentőségű továbbképzésről a Nyíregyházi Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese, *Futaky László* fog beszámolni lapunk hasábjain.

## Rész a hivatásból

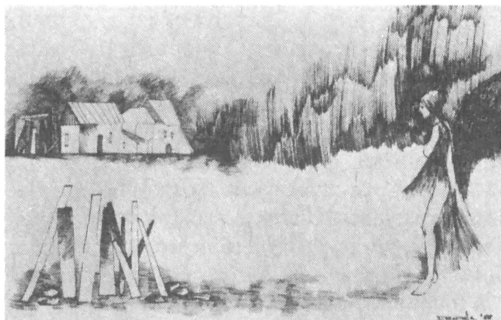
### *A határon túli magyar irodalom és a közművelődési könyvtár*

Aligha kétséges, hogy korunk világproblémáinak egyik legsúlyosabbika a nemzetiségi kérdés. Európa országaiban vagy a Szovjetunióban tapasztalható az ellentmondásoktól sem mentes „nemzetiségi reneszánsz”: a sajátos közösségi jogoknak, az autonómia különböző fokozatainak békés eszközökkel történő követelésétől a véres összecsapásokig, a faji gyűlölködésig terjed a kiütkeresések módja. Bennünket különös erővel érint a terebélyesedő kérdéskomplexum, hiszen köztudottan minden harmadik magyar az ország határain kívül él, s e több mint hárommillió magyarországi Európa legnagyobb lélekszámú nemzeti kisebbségét alkotja a Kárpát-medencében, ahol – bármilyen meglepőnek látszik a történelmi változások ismeretében – lényegesen nem változott meg a lakosság etnikai összetétele: változatlanul együtt élnek szlovákok, ukránok, románok, szerbek, horvátok, németek, magyarok. Érthető hát, hogy hazánkban fölélenkült az érdeklődés az immár nyolc évtizede kisebbségi sorba kényszerült magyarság életkörülményei, jogi viszonyai, politikai, társadalmi és kulturális élete iránt. Mindenekelőtt azzal magyarázható a figyelem föltámadása, hogy negyven év indokolatlan és magyarázhatatlan szemérmes hallgatása után mostanában mind több információhoz jut a hazai lakosság a felvidéki, a kárpátaljai, az erdélyi, a délvidéki és a burgenlandi magyarok életviszonyairól, törekvéseiről, anyanyelvi művelődésük állapotáról, önazonosságuk megőrzésének esélyeiről. Ilyenformán a könyvtárosnak is számolnia kell azal, hogy az olvasók egyre nagyobb számban fogják keresni, kérni a határokon túli magyar irodalom alkotásait a közművelődési könyvtárakban. Az érdeklődés örvendetes föltámadása mellett azonban gondot okozhatnak a szakszerű tájékoztatásban azok a bizonytalanságok, ismerethézagok, amelyek – egyáltalán nem vé-

letlenül –, sajnos, megfigyelhetők a könyvtári munkában. (És persze nem csak ott.) Honnét erednek ezek? Mindenekelőtt abból, hogy épp az évtizedeken át tartó kényszerű hazai „közömbösség” okán a nemzetiségi irodalmak fogalomrendszere, terminológiája, szociológiai elemzésének, recepciójának szempontjai kidolgozatlanok maradtak; irodalomtudományunk szervezeten nem vagy alig foglalkozott jelentőségének megfelelően a nemzetiségi magyar irodalom elméleti problémáival. Másodszor: a határon túli magyar irodalom szociológiai-szervezeti, valamint esztétikai-művészi szerkezetében és mivoltában olyan horderejű változások mennek végbe épp ebben az évtizedben, amelyek az eddig így vagy úgy mégis kialakult szempontok egy részét érvénytelenítik és új megközelítéseket kívánnak. Harmadsorban az elmúlt egy-másfél évtizedben mind Csehszlovákiában, mind Erdélyben, Kárpátalján és Jugoszláviában jelentek meg olyan fontos, kézikönyv-értékű művek, amelyek a dinamikusan változó jelen körülményei között is fontos kalauzai lehetnek a tájékoztató könyvtárosnak. Ezeknek a köteteknek, illetve folyóiratoknak az ismerete jelentősen hozzájárulhat a közművelődési munka szakszerűségének, hitelének emeléséhez. E három kérdéskörre kíván – legalább a vázlatos áttekintés igényével – válaszolni ez a dolgozat.

### **Bizonytalanságok**

Ha a történeti szempontú irodalomtudományi vizsgálatok eredményeit tekintjük, akár elégedettek is lehetnénk, hiszen számos kisebb-nagyobb tanulmány, irodalomtörténeti összefoglalás született egy-egy ország kisebbségi magyar irodalmáról. Nem így a szinkron, azaz leíró jellegű, s kiváltképp nem az elméleti



szempontú kutatások! E téren óriási az elmaradás. A kiáltó hiányok pótlásának parancsa vezetett el oda, hogy végre 1988 júniusában a Magyarságkutató Csoport és az MTA Irodalomtudományi Intézete közös szervezésében tudományos kollokviumot rendeztek *A magyar irodalom határai* címmel, éppen a bizonytalan, illetve használhatatlanná avult fogalomrendszer megújítása céljából. (A tanácskozás előadásai és korreferátumai kötetbe gyűjtve megjelenés előtt állnak.) Persze nem volt előzmény nélküli ez a konferencia, hiszen az *Új Forrás* oldalain 1981/82-ben már lezajlott egy meglehetősen széles körű vita ugyanerről a tárgykőről, lényegében anélkül, hogy megnyugtató módon tisztázta vagy lezárta volna a vitás kérdéseket. Mind az *Új Forrás* polémiajában, mind pedig a kollokvium fölszólalásaiban erős hangsúlyt kapott az egyetemes magyar irodalom – hazai magyar irodalom – nemzetiségi magyar irodalom – diaszpórában élő magyar irodalom négyes fogalmának elhatárolása. Látszólag egyszerű a különbségtéves, hiszen egyetemes magyar irodalmon értjük mindazon művek összességét, amelyeket bárhol a világon magyar nyelven írtak. A hazai magyar irodalom fogalma a Magyar Köztársaság területén élő, alkotó szerzők műveit jelenti; nemzetiségi magyar irodalom névvel illetjük a szomszédos államokban őshonos és nagyjából egy tömbben élő magyar kisebbségek irodalmát; míg a diaszpóra irodalma a nyugat-európai, amerikai és ausztráliai szóránymagyarság körében keletkezett alkotások összessége. Csakhogy fölvetődik a kérdés, része-e például a magyar irodalomnak, kultúrának egy magyar szerző magyar tárgyú alkotása, amely nem magyarul látott napvilágot? Hol húzható meg teljes bizonyossággal a határvonal a hungarika és, mindjárt, a diaszpóra idegen nyelven megjelent művei között? Vagy

része lehet-e a magyar műveltség értékeinek egy romániai magyar szerző magyarul közzétett, ám élesen nemzetellenes, az erdélyi magyarság történelmi, nemzetiségi tudatát és önbecsülését csorbitó pamfletje? Nehéz kérdések, megválaszolásuk természetesen nem ennek az írásnak a feladata. Csupán jelezzük, hogy a még látszólag biztosnak hitt és bátran alkalmazott fogalmak is az idők hozta új helyzetben újragondolásra érdemesek.

## A „kettős kötődés” elmélete

Azután itt van az úgynevezett „kettős kötődés” elmélete, amelyről az elmúlt esztendőben mondták ki, hogy a hatvanas években született meghatározása szerint nem is létezik, s hogy valójában „hármás kötődésről” kell beszélnünk. Arról van ugyanis szó, hogy született egy olyan – már akkor sem osztatlan elismeréssel fogadott – definíció, amely szerint a nemzetiségi magyar irodalom nyelve, nyelvébe kódolt szellemi és esztétikai hagyományai, bizonyos formai-stiláris sajátosságai szerint a magyar irodalom része; míg az ábrázolás valószínűsége, szociológiai tényezői és intézményrendszere alapján az illető ország – tehát Csehszlovákia, Szovjetunió, Románia, Jugoszlávia – népeinek irodalmához sorolandó. Ez volt a „kettős kötődés” koncepciója, amely lényegében nem más, mint elvtelen kompromisszum az úgynevezett államnemzeti és kultúrnemzeti fölfogás között. (Magyaráztatul megjegyzendő, hogy a francia fölvilágosodás korszakából származó államnemzet-fölfogás szerint az állampolgárság a legdöntőbb tényező, eszerint csak provanszálul vagy franciául beszélő franciák vannak, a kultúrájuk, irodalmuk is csupán függeléke, afféle színezője a francia nemzet kultúrájának. Ezzel szemben a német romantikától eredeztethető kultúrnemzet-meghatározás szerint az etnikai-nyelvi-kulturális-tradicionális azonosság alkotja a nemzet meghatározó ismérvét, függetlenül attól, hogy a németül beszélő népcsoport mely állam területén él. Hozzá kell tenni, hogy korunk éppen a szerencsés szemléletváltozás kora: mindinkább teret hódít a nemzet kultúra szempontú meghatározottsága, s az újabb szakirodalom, vagy akár a hivatalos magyar külpolitika is a kultúrnemzeti koncepció mellett teszi le a voksát. Ugyanakkor a polgári nemzetfejlődésben alaposan megkésett kelet-európai népek körében – a történelmi-ideológiai

giai fáziseltolódásból következően – általánosan elterjedt az államnemzeti fölfogás; lemérhetjük ezt a romániai magyarság vagy a bulgáriai törökök sorsán: az előbbieket „magyar ajkú románokká”, az utóbbiakat „bulgáriai muzulmánokká” minősültek vissza.) A „kettős kötődés” megpróbált kiegészíteni a két ellentétes és összhangba nem hozható elvvel, gyakorlatilag elismerve mindkettő jogosultságát.

De nem is ez a politikai indítékú megalkuvás a legnagyobb hibája, hanem az, hogy egyszerűen figyelmen kívül hagyja magát a nemzeti kisebbséget, azt a közösséget, amelyből a nemzetiségi irodalom keletkezik, amelyért van, amelyiket szolgálnia kell, amelyre hatni szándékozik, s amely alapvetően meghatározza eme irodalom érték tudatát, helyzetismeretét, valóság látását, belső keletkezésű esztétikai formai hagyományait, azaz leglényegének sajátosságait. Mert hogyan beszélhet bárki az erdélyi magyar irodalomról pusztán a magyarországi és a román irodalom kontextusában, oda sem figyelve magára az erdélyi magyarságra?! Az annyiszor emlegetett közvetítő, híd szerepre korlátozódott a nemzetiségi irodalmak funkciójának körülírása, ami azon fölül, hogy írott malaszt és deklaratív jelszó maradt, épp a nemzetiségi irodalom öntörvényű alakulását, belső fejlődésének törvényszerűségeit, a maga sajátosságait mellőzte nagyvonalúan. Manapság körvonalazódik a „hármastörvényszerű” definíciója, amely szerint a nemzetiségi irodalom nyelvi és irodalomtörténeti hagyományai, kisebb részben műfaji és formai meghatározottságai szerint az egyetemes magyar irodalom szerves alkotóeleme; valóság látását, szociológiai bázisát, intézményi struktúráját tekintve az állampolgársága szerint illetékes ország irodalmi életének részese; míg legöntörvényűbb sajátosságai, keletkezésének, fejlődésének és hivatásának szempontjai szerint az adott kisebbségi népcsoport kultúrájának fontos – ha nem a legfontosabb – ága. Tudomásul kell venni ugyanis, hogy a kelet-közép-európai nemzetiségek kultúrái kivétel nélkül irodalomközpontúak; mintegy az irodalmi művek szellemisége testesíti meg azokat a karakterjegyeket, amelyek leginkább jellemzik a szóban forgó nemzetiség műveltségét. E jelenségnek is szerteágazó okai vannak, csupán jelezve ezeket: a lassúbb kelet-közép-európai társadalomfejlődés lényegében konzerválta a francia racionalizmus százada előtti korok Európájának művelődési viszonyait; a térség tarka etnikai helyzetéből eredően mindenkor különös

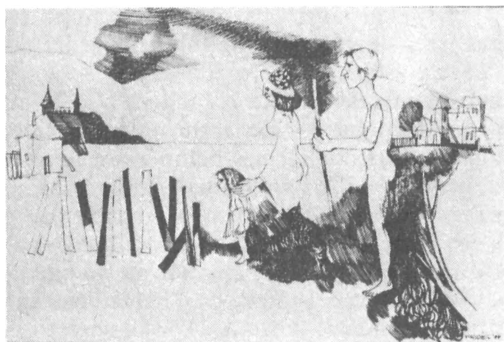
jelentősége volt az anyanyelvnek, az anyanyelvűségnek, amelynek legelementárisabb megnyilatkozását az irodalomban látta-látja valamennyi kisebbség; el nem feledhető az a közismert tény, hogy a kelet-közép-európai régióban, a politikai gátoltságok okán az irodalom vált a népek törekvéseinek szószólójává, érdekeinek, vágyainak, érték tudatának eminens kifejezőjévé; végül pedig a hiányzó vagy nagyon féloldalas nemzetiségi intézményrendszer miatt a magányos alkotómunkával keletkező irodalom lehet a tudatformák legvirulensebb ága.

Hosszan folytatható lenne az elméleti, terminológiai bizonytalanságok tüneteinek sorolása, ehelyett célszerűbb a figyelmet föl hívni a szakirodalom folyamatos figyelésére, olyan kiadványokra, amelyekben minden érdeklődő több-kevesebb rendszerességgel olvashat elemző, áttekintő szempontú tanulmányokat a nemzetiségi irodalmak viszonyrendszeréről, terminológiájáról, szerkezeti és esztétikai sajátosságairól, noha a hagyományos fölfogásnak megfelelően mindenképp túlsúlyban vannak a műveket bíráló-szerkesztő-ismertető kritikák, a történeti szempontú összefoglalások, az egy-egy hagyományvonalat, irányzatot, stílusvonalat vagy műfaji termést fölmérő dolgozatok.

## Átrendeződések

Évtizedünkben mindinkább érzékelhetővé válnak a határokon túli magyar irodalom sajátosságainak erős vagy haloványabb módosulásai. Ezek a hol politikai-kultúrpolitikai, hol meg esztétikai-művészi összetevőkkel magyarázható és leírható, egymással összefüggő átrendeződések jelenlegi ismereteink szerint öt csoportba sorolhatók.

1. A legláthatóbb és a könyvtáros számára egyenesen kézzelfogható változás úgy fogalmazható meg, hogy a határon túli magyar irodalom egyre jobban magyarországi irodalommá válik. Ennek bizonyossága az a tény, hogy mind több – kivált erdélyi eredetű – irodalmi mű hazai könyvkiadók gondozásában kerül az olvasók elé. Azért is fontos tehát a könyvtárosnak legalább áttekintő ismereteket szereznie a nemzetiségi magyar irodalomról – a hovatartozás, a névismeret szintjén –, hogy biztosan föl ismerje egy-egy kötet szerzeményezésekor, polcra helyezésekor: szerzője hazai vagy külföldi magyar-e. A „hazai-válás” folyamatának több oka van. Legelsőként említhető az



Erdélyből áttelepültek magas száma (például: *Bodor Ádám, Bodor Pál, Csiki László, Czegő Zoltán, Huszár Sándor, Kenéz Ferenc, Köntös-Szabó Zoltán, Köteles Pál, Mátyás B. Ferenc, Molnár Gusztáv, Páskándi Géza, Vári Attila*, stb.), de Csehszlovákia vonatkozásában is találkozunk e jelenséggel (*Tóth László, Varga Imre*). Ezek az alkotók azonban, miként a korábbi irodalomtörténeti periódusból is van erre bőséggel példa – *Tamási Áronra, Áprily Lajosra, Makkai Sándorra* gondolok –, áttelepülésük után is folytatják a szülőföld meghatározta tematika, gondolkodói rendszer, életérzés, valóság szemlélet, esetleg formakultúra, tehát a sajátos táji-történeti kötődésű írói világ megjelenítését. A magyarországi könyvkiadók jóvoltából jelennek meg azután azoknak az – ismét csak erdélyi illetőségű – íróknak, költőknek a munkái, akik a Romániában ellehetetlenítő teherként rájuk súlyosodó tiltások miatt odahaza nem publikálhatnak (*Kányádi Sándor, Sütő András, Székely János*). Végül e jelenségkör harmadik okaként azt az üdvös magyarországi kiadói gyakorlatot említhetjük, amely hangsúlyt helyez arra, hogy a határokon túli irodalom legjelentősebb alkotásai idehaza is nagy példányszámban eljussanak az olvasókörökhöz, legyen szó akár kortársról (*Balogh Edgártól Méliusz Józsefen át a fiatal Markó Béláig*), akár a két világháború közötti korszak klasszikusairól (*Dsida Jenő, Kós Károly, Makkai Sándor, Tamási Áron* és mások).

2. Ugyancsak érzékelhető az a területi jellegű átstrukturálódás, amelyet úgy lehet jellemezni, hogy a drámaian fogyatkozó eredeti erdélyi széppróza és költészet korábban egyértelmű, a közismertségben vezető szerepű helyét mindinkább a szlovákiai és a kárpátaljai magyar irodalom kezdi elfoglalni. Még alig néhány esztendeje is az erdélyi irodalom volt

menyiségileg, minőségileg legtekintélyesebb szólama az ötágú sípnek. Az utóbbi évtizedben tapasztalható szellemi aszály következtében ez már nincs így, sőt egyre jelentékenyebbé és figyelemre méltóbbá válik a síp hatodik ága, a glasznoszty jótékony lehetőségeit kihasználó kárpátaljai magyar literatúra. Az elmúlt években alig jelentek meg romániai kiadásban érdemleges alkotások (*Bogdán László, Lászlóffy Aladár* és *Szabó Gyula* prózái, illetve *Markó Béla* költeményei inkább csak szabályt erősítő kivételek), ugyanakkor figyelemfőlkeltő friss termést mutat mind Szlovákia, mind Kárpátalja magyar irodalma. Azért is figyelemre érdemesek ezek az új alkotások, mert a szabadabb lehetőségek, az engedékenyebb kulturális körülmények jótékony hatással vannak mind a születendő művek szociológiai-informatív tartalmára (azaz valóság hitelére), mind pedig esztétikai érvényességükre, az ábrázolás teljességére (azaz művészi értékükre). Az írók, a költők nyíltan vagy egyre nyíltabban fogalmazhatják meg mondanójukat, kevésbé szorulnak rá az elhallgatásra vagy a képes beszéd fortélyaira, a parabolikus, áthallásos módszerek alkalmazására, a széles olvasókörönség befogadóképességét némiképp behatároló metaforikusságra. A szabadabb szólás lehetősége pedig olyan módon függ össze a minőség parancsának érvényesülésével, hogy hitelen – tehát például nem emlékeztetkihagyásos – alakokat ábrázolhatnak, a cselekmény, a jellemek történelmi dimenzióba kerülhetnek. Legjobb ezt a jelenséget egy irodalomtörténeti példával megvilágítani. Csehszlovákiában 1963-ban született meg az a párthatározat, amely nyíltan elítélte az 1944–1948 közötti, a felvidéki magyarságot egyetemlegesen sújtó kollektív diszkriminációt. Ezzel a második világháború borzalmait követő, és elsődlegesen faji megkülönböztetésben megtestesülő dráma megszűnt tabunak lenni, s azóta a szlovákiai magyar próza mai derékhadának képviselői kevés kivétellel erről az időszakról, az ekkor átélt szenvedésekről szólnak. Elegendő itt *Rácz Olivér, Dobos László, Duba Gyula, Gál Sándor, Mács József, Ordódy Katalin* nevére és műveikre utalni. És nem egyszerűen értékes alkotások sora született meg a hatvanas évek első felétől, hanem új műfaj is keletkezett, *Fábry Zoltán* kifejezésével: a nemzetiségi regény. Eltekinthetünk a regénytípus jellemzőinek tételes számbavételétől, mégis érdemes fölhívni a figyelmet arra, hogy a műfaj születése hívta elő az új regénytechnikákat a szlovákiai magyar

epikában: elterjedt az idősíkok váltogatása, a dokumentum-montázsolás, az azonos esemény több látószögű megjelenítése, a hősök összetett lélekbrázolása; a psziché rezdülteiben mutatkozó társadalmi-történelmi rengések árnyalatos fölmutatása, az objektív és szubjektív regényidő alkalmazása és így tovább. Lényegileg hasonló – ámbár lassúbb ütemű és némiképp bátortalanabb – átalakulás figyelhető meg a kárpátjai magyar irodalomban, a lélektani ihletésű és erkölcsi kérdéseket feszegető novellisztika kibokrosodásában, hiszen az itteni gátoltságok sokkal hosszabb ideig tartottak, továbbá a kárpátjai nemzetiségi társadalom szociológiai és műveltségi adottságai eleve kedvezőtlenebbek voltak. Újabb példa: a kortárs szlovákiai magyar irodalomtörténeti esszé és tanulmány egyre nyíltabban elemzi a hetvenes évek elején bekövetkezett politikai visszarendeződésnek az irodalmi életre nézve is káros hatásait – *Duba Gyula, Kónsol László* vagy *Zalabai Zsigmond* írásai hozhatók föl szemléletes példakul.

3. Akár az előző „tünetsoporthoz” sorolhatnánk a mégis különválasztott harmadikat, azt, hogy lassan-lassan napvilágot látnak az eddig ideológiai parancsra tiltott vagy a cinikus közöny miatt rejtező, de az egyetemes magyar irodalom méreteiben fontos munkák, ismét a hazai kiadók érdekéért. Ki tudja, miért, sokáig nem volt olvasható *Kós Károly* első szépirodalmi próbálkozása, az *Atila kirárról ének*, amely most a Hunnia Kiadó jóvoltából hozzáférhetővé vált. Megkezdődött a két világháború közötti korszak egyik legnépszerűbb írójának és nagy hatású mesterének, *Nyírő József* munkáinak újrakiadása (*Madéfalvi veszedelem, Leánykérés a havason, Isten igájában*); végre csonkítatlanul kerül az olvasók elé *Tamási Aron Szülőföldem* című vallomások visszaemlékezése (folytatásokban a régi-új *Tiszatájban*). A tilalmi listáktól megszabadult könyvkiadás minden bizonnyal sok-sok újrakölésre érdemes „újdonsággal” fog még szolgálni a határokon túli magyar irodalomból is. Nem tippeket akarok a jó szándékú munkához adni, csupán megemlíteni, hogy csak a szlovákiai magyar szépirodalom és esszé számos értéke jószerivel még hozzáférhetetlen, így elodázhatatlan feladat *Darkó István, Szombathy Viktor* vagy *Támás Mihály* regényeinek, elbeszéléseinek sajtó alá rendezése, vagy a két világháború közötti szlovákiai esszé mestereinek – *Peéry Rezsőnek* és *Szvatkó Pálnak* – az újrölfedezése.

4. Kevésbé látványos ugyan, de mindenképp érzékelhető a határon túli magyar irodalom stiláris-formai átrétegződése is. Csökkent a hatvanas években még oly jellemző kísérleti jellegű, avantgárd fogantatású művek száma, a kisebbségi irodalmakon belüli aránya és jelentősége. Mindhárom fontos értékeket termő területen, tehát Erdélyben, a Felvidéken, a Vajdaságban hasonló folyamat figyelhető meg: azok a fiatal, pályakezdő alkotók, akik a hatvanas évtizedben indultak, s a harsányan énközpontú, önmegvalósítást és önkifejezést célul kitűző fölfogás képviselőiként léptek föl, egyszerűen szólva „lehiggadtak”. Nyilvánvalóan az eltelt évek kisebbségi létélményének tapasztalatai, olykor súlyos tüneteket fölfedő meglátásai vezették el jó néhányukat arra a fölismerésre, hogy a nemzetiségi irodalomnak kell hogy legyen közösségi érvényű szerepvállalása, hogy a népszolgáló, helyzetismeret és önazonosságtudatot erősítő hagyományok korszerűbb formákkal és új keretekben is folytathatók. Így számos alkotóban megfogalmazódott a harmóniateremtés vágya, amely összhangot talál a modernizmus és a közösségi ihletésű felelősségtudat, a szabad önkifejezés, valamint a nemzetiségi értéktudat között. Ez az összehangolódás vezet el oda, hogy megfigyelhetővé válik a megformálás egyszerűsödése, ha tetszik, a gondolatok kifejezésének klasszicizálódása; a hagyományfolyamatosság fönntartásának igénye; összességében teret nyer az a fajta, *Kós Károly* intelméből ismert ráébredés, hogy a valóban tartalmas megújulás nem a keretek áttörésével kezdődik, hanem az adott műfaji-formai határok maximális kitöltésével, illetve elmélyítésével. Nem az írás hogyanjának kísérleti jellege a születő új nemzetiségi irodalom mérvadó jegye, hanem a szellemi erkölcsi érvényesség akár korszerű eszközökkel történő rögzítése, hitelesítése. Illő példákat is sorolunk a folyamat valóságának igazolására. Míg az erdélyi irodalomban a Forrás-nemzedék néven ismert költői csoportosulás első rajzása (*Páskándi Géza, Szilágyi Domokos, Lászlóffy Aladár, Hervay Gizella, Palocsay Zsigmond* stb.) mindenekelőtt a lírai szubjektumot helyezte költészete fókuszába, az őket követő második hullám tagjai (*Király László, Farkas Árpád, Magyar Lajos, Kenéz Ferenc, Csiki László*) igyekeztek összhangot teremteni a közéletiség, a népszolgálat, illetve az önkifejezés erős vágyának attitűdjei között. A fiatal írók, költők generációiban megszűnt egyeduralkodónak lenni az én-központúság és

a modern vagy posztmodern technikák alkalmazása, előbbre nyomult a közösségi gondoktól és gondolkodástól meghatározott lélekábrázolás, valamint az ábrázolás eszközeinek klasszicizálódása. Elegendő itt arra utalni, hogy a kora hetvenes években kísérleteivel föl-tűnő *Markó Béla* legújabb szonettkoszorú-kötetének (!) bevezetőjében a „Merjünk korszerűtlenek lenni” jelszavát fogalmazza meg. De említhetem a jeles fiatal prózaírónak, *Mózes Attilának* a hagyományok és újítások keskeny határmezsgyéjén biztos pozíciót elfoglaló kisregényeit, novelláit is. A szlovákiai magyar irodalomban rég a múlté a hatvanas évek második felében indult ún. Vetés-nemzedék sok esetben megmosolyogtatóan magabiztos, olykor bosszantóan pökhendi, minden tradíciót elutasító harsánysága; költészetük tartalmi-formai szempontból egyaránt kiegyensúlyozódott (*Keszeli Ferenc* vagy *Varga Erzsébet* hozható föl például). Többen azért nem, mert amikor bekövetkezett az avantgárd apálya, számosan letették a tollat, de volt, akinél a lehiggadás műfajváltással járt együtt: a költő *Tóth László* az irodalmi riport és esszé művelője lett. Megváltozni látszik a közösségi hivatást föl vállaló, ám korszerű prozodiával alkotó elbeszélő irodalom is (*Ardamica Ferenc*, *Grendel Lajos*, *Szigeti László*, *Vajkai Miklós* stb.). Még a leginkább avatgárdrnak tartott vajdasági magyar irodalomban is végbemegy ez a folyamat, elegendő utalni e helyütt *Tolnai Ottó* újabb novelláira. E régió nemzetiségi irodalmának megfigyelhető sajátossága, hogy a jellegzetes korszerű formai törekvések mögött is érzékelhető – kiváltképp az elbeszélő irodalomban – a hagyományos szerkesztési és stílári eszközök használata; az a módszer, ahogy a realista mikrostruktúrák alkotják az izing-

vérig korszerű kisregény, elbeszélés alkotóelemeit (*Bogdánfi Sándor*, *Burány Nándor*, *Dudás Kálmán*, *Gion Nándor*, *Varga Zoltán* stb.).

Mindazonáltal szó nincs valamiféle minden pozíciót elfoglaló, minden árnyalatot, szint összemósó egyneműsödéstről, egyetlen jellegzetesség kizárólagosságáról, inkább olyan trendről beszélhetünk, amely készséggel elviseli maga mellett a tovább létező modern irányokat; Erdélyben *Bogdán László* vagy *Kovács András Ferenc*, Szlovákiában *Cselényi László* és a legfiatalabbak, az ún. „íródiások” csoportosulása, Vajdaságban *Domokos István*, *Ladik Katalin* hozható föl illusztrálásként.

5. Részint abból eredően, hogy az egész eurázsiai térségben drámai módon előtérbe került a nemzetiségi kérdés – s benne egyre nyilvánvalóbban a magyar kisebbségek ügye –, részint mert mindinkább hozzáférhetővé válnak a határokon túli magyar irodalom klasszikus és érdemes kortársi művei, várható az érdeklődés irántuk való további növekedése. Viszont számolni kell azzal is, hogy ez az egyre intenzívebbé váló figyelem – vélhetően – kevésbé az alkotások esztétikai hozadékára irányul, inkább kisebbségi véteetésére és jellegére, mégpedig a négy évtizeden át súlyosan hiányzó népiismereti tudnivalók pótlására. Tehát megnő a jelentősége a szépirodalmi alkotások informatív értékének. Ha viszont tudjuk, hogy egy regénynek, egy versnek vagy elbeszélésnek nem az az eminens hivatása, hogy demográfiai, szociológiai, művelődési ismereteket nyújtson, akkor az olvasókat mindenekelőtt – a csalódás kudarcát elkerülendő – az adatgazdag kézikönyvekhez, a tényföltárásban jeleskedő régi és új folyóiratokhoz kell utasítani tájékozódás céljából. Ezekről lesz szó a következő fejezetben. (*Folytatjuk*) **Mezey László Miklós**

## Lapozgató

**Számítógépek és alkalmazásuk a városi, város környéki művelődési házakban** címmel tanulságos és további megfontolásra érdemes cikk jelent meg a *Źel-Kép* című folyóirat 1989/2. számában, *Diósi Pál* tollából. Az objektív hangvételű, adatok sokaságát feldolgozó tanulmány azzal foglalkozik, hogy mennyire gépesítettek a művelődési házak, és hogy gépesítettségüket miként használják ki. Az

írásból az derül ki, hogy bár számítógépesített-ségük, ha nem is nemzetközi színvonalú, hazai összehasonlításban azért meglehetősen, de legtöbbször nem igazán fontos, közérdekű célokra használják ki lehetőségeiket, hanem olyan oktatási célokra, amelyek többnyire redundánsak. Számos ház csak a gép beszerzésére törekszik, felhasználására nincs is „konceptiója”.

# Könyvtárak és információ a tegnap, a ma és a holnap gazdasági életében

## *Az IFLA 55. tanácsulése és általános konferenciája*

Az IFLA 55. közgyűlését és konferenciáját Párizsban rendezték meg 1989. augusztus 19. és 26. között. A szövetség történetében harmadszor került sor arra, hogy a nagy, átfogó konferencia színhelye Párizs legyen. Különös jelentőséget adott e harmadik alkalomnak az, hogy a francia nép ebben az évben ünnepelte nagy forradalma kitörésének 200. évfordulóját.

Az eseménysorozat a Kongresszusi Palotában már szombaton, augusztus 19-én megkezdődött a szekciók vezetőségeinek és a különböző munkacsoportoknak az üléseivel. Vasárnap délelőtt tartották meg az IFLA magprogramjairól szóló beszámolókat és az UNESCO nyílt fórumát. Délután került sor a közgyűlés első ülésére, amelynek keretében a tisztségviselők beszámoltak a különböző tevékenységi területeken az elmúlt időszakban elért eredményekről.

A végrehajtó bizottság javaslatot tett a tagdíjak emelésére, illetve módosítására. A jövőben az egyesületi tagok évi tagdíjának alapja az UNESCO nemzetek szerinti felértékelése. A minimum 600 NLG (holland forint), a maximális 35 000 NLG. (Az MKE tagdíja 1889 NLG.) Az intézmények tagdíja 1991-ig nem emelkedik. Javasolta a vb a szervezeti előírások módosítását is, mégpedig akképpen, hogy a szervezeti joggal rendelkező egyesületek szervezeti értéke a tagdíjfizetés arányában változik. A javaslatokat a küldöttek elfogadták.

Ez alkalommal zajlottak le a választások is, amelyek során elnököt és végrehajtóbizottsági tagokat választottak a küldöttek. *Dr. Hans-Peter Geh* elnöki mandátuma lejárt, de mivel a szabályok értelmében még egy ciklusra megválasztható volt, a közgyűlés egyhangúlag újraválasztotta. A vb megüresedett helyeire *Russel Bowdent* (Nagy-Britannia), *Natalja Igumnovát* (Szovjetunió), *P. B. Manglát* (India), *Pj. Th. Schootsot* (Hollandia), *Margareta*

*Törngrent* (Svédország), *Robert Wedgeworth-t* (Egyesült Államok) választották meg.

A konferencia hivatalos megnyitása augusztus 21-én kezdődött *Elia Pereslegine* elnökletével, *dr. Hans-Peter Geh* üdvözlőbeszédében a francia forradalom hármias jelszavához kapcsolódva fejtette ki az IFLA jelen politikáját és jövőbeni szándékait. Nevezetesen azt, hogy a szövetség, összefogván a könyvtári és információs szakembereket az egész világon, ez utóbbiak munkáját a szellem szabadságának szolgálatára ösztönözze, segítse elő az információk szabad és akadálytalan áramlását. Az *egyenlőség* megvalósítását az IFLA a résztvevő szervezetek működési feltételeinek javításával támogatja, a társadalom könyvtárhasználatában pedig az elvileg deklarált esélyegyenlőséget a gyakorlatban is egyre nagyobb mértékűvé teszi. A *testvériség* az IFLA és a könyvtárosok számára elsősorban a felelősségteljes, nem önös érdekű szabadságban nyilvánul meg, abban a mértékben, ahogy a feszültségek a társadalom és az egyén, illetve a nemzetek között megszüntethetők. *Camus*-idézetrel fejezte be beszédét: „Az ember nem egyszerűen csak reménykedhet, hanem tennie is kell valamit”.

A megnyitón a nemzetközi szervezetek, az ICA (International Council on Archives), a FID, az UNESCO elnökeinek rövid üdvözlő szavai után *Jack Lang* francia kulturális miniszter köszöntötte a konferencián megjelenőket, a több mint száz országból jött 2300 résztvevőt, a kiállítókkal, közreműködőkkel együtt immáron 3000 jelenlevőt. Üdvözlő szavait nagy tetszés fogadta, már csak azért is, mert a francia könyvtárak állapotáról kritikusan nyilatkozott és fejlesztésüket sürgette.

A plenáris ülés fő előadását *Jacques Michel*, az European Patent Office (Európai Szabványügyi Hivatal) alelnöke tartotta, a konferencia átfogó témájáról, *Könyvtárak, információk, gazdaságosság*, szövelt. Az előadó annak

szükségességét világította meg, hogy a könyvtárak, információs intézmények működtetésekor előtérbe kell állítani a gazdaságosság kérdését. Nagy mennyiségű – talán egy kissé túlzottan is sok – adattal támasztotta alá megállapításait. Az információhordozók, adatbankok évi teljesítménye az USA-ban 60 billió, Európában 30 billió, Japánban 10 billió kiadvány évente. A nyilvános és félig nyilvános könyvtárak 4-5 billió dollárt fordítanak évente a hivatásos kiadók által közreadott dokumentumok beszerzésére. Azzal is tisztában kell lenni – világított rá az előadó –, hogy a könyvek, periodikumok stb. ára folyton növekszik, a könyvtárak költségvetése, bennük elsősorban a bérekre fordítható összegek, egyre csökken.

Az információk mennyiségének növekedése, a társadalom életében elfoglalt nagy szerepe arra kell, hogy készítse a könyvtárosokat, információs szakembereket, menedzsereket, hogy gazdaságossági szemlélettel tervezzék, folytassák a munkálatokat, és fokozottan építsenek a könyvtárak közötti, a kiadókkal és az adatbank-forgalmazókkal való kooperációra.

A szekció-, illetve a munkacsoport-ülések keretében megközelítőleg 220 előadás és korreferátum hangzott el. Nagy érdeklődés kísérte a Division of General Research Libraries, a Division of Libraries Serving the General Public, a Division of Education and Research és a Division of Management and Technology üléseit (Általános kutató könyvtári szakosztály, Közművelődési könyvtári szakosztály, Képzési és kutatási szakosztály, Irányítási és technológiai szakosztály).

A nemzeti könyvtárak szekciójának ülésén az előadók a könyvtári menedzselés, a nemzeti könyvtárak új szerepét tárgyalták. *Juhász Gyula*, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója „Az Országos Széchényi Könyvtár



mint kutatási központ” címmel tartott előadást. Előadásában szolt a nemzeti könyvtár új épületbe való költözéséről, a számítógépes adatbankok, illetve szolgáltatások kifejlesztéséről, a hagyományos könyvtári szervezet megújításáról, a Magyarságkutató Intézet működéséről. Végezetül megállapította, ezek a lépések alkalmassá teszik a nemzeti könyvtárat az információs korszak követelményeinek megfelelő feladatok teljesítésére.

A parlamenti könyvtárak szekciójában rendkívüli érdeklődést keltett *Balázs dr. Veredy Katalin* előadása, amelyet a lengyel Parlamenti Könyvtár igazgatójával, *Andrzej Gwizdz* úrral közösen tartott. A két könyvtár együttműködésének ismertetése kapcsán sor került arra is, hogy az előadók kifejtésük az országaikban levő parlamentáris fejlődés új követelményeit a könyvtárak szolgáltatásaival szemben.

A szakkönyvtárak csoportjában, a társadalomtudományi könyvtárak szekciójában figyelemre méltó előadást tartott *J. A. Rosenthal*, a Berkeley Egyetem (Kalifornia) könyvtárának igazgatója. Előadásában a számítógépre alapozott technológia alkalmazásáról beszélt. Véleménye szerint a tájékozott könyvtárosok – épp e technika következtében – egyre inkább egy kutatócsoport tagjaként tevékenykednek.

A tudományos és műszaki könyvtárak szekciójában növekvő költségeiket, a fedezésükre szolgáló apadó költségvetési forrásokat és az ebből eredő problémák lehetséges megoldásait tárgyalták. *N. D. Anderson* egyetemi könyvtár-igazgató (Illinois) előadásában részletesen megvilágította azokat a sajátos problémákat is, amelyekkel az észak-amerikai egyetemi könyvtáraknak szembe kell nézniük. A könyvtári információs szolgáltatások fejlesztésének anyagi alapjai – az előadó véleménye szerint – az anyaintézményektől nem várható, ezért más pénzügyi forrást is találni kell. Az ilyen jellegű anyagi támogatásokat megszerezni nem egyszerű feladat; végrehajtásában az előadó a személyes tulajdonosoknak, úgymint a realista szemléletűeknek, politikai éleslátásnak, türelemnek, alkalmazkodásnak, jó felkészültségnek nagy jelentőséget tulajdonított.

*E. Törnudd* könyvtár-igazgató (Helsinki) a nemzetközi könyvtárközi dokumentumellátás helyzetét tárgyalta előadásában. Javasolta egy nemzetközi útmutató kiadását a nemzetközi online könyv- és másolatrendelések szabályainak rögzítésére.

A szakkönyvtári szakosztály szekciói az alábbi témákkal foglalkoztak: a közigazgatási

könyvtárak szekciója a közigazgatási könyvtárak információs anyagának hozzáférési lehetőségét tárgyalta, a társadalomtudományi könyvtárak szekciója az új technika, az elektronikus eszközök használatának a könyvtári-információs folyamatokra, szolgáltatásokra gyakorolt hatását, befolyását vizsgálta; a biológiai és orvostudományi könyvtárak szekciója a csehszlovák orvosi könyvtárak irányításának új módozatáról, a számítógépes szolgáltatások fejlesztéséről hallgatott és vitatott meg előadást; a művészeti könyvtárak szekciója az audiovizuális eszközök kerekasztalával közösen ülésezett, témája az új technika-technológia alkalmazásához kapcsolódott; a technológiai és irányítási szakosztály keretében működő szekciók ülései közül az állományvédelmi szekció és a könyvtárápítési és berendezési szekció első ülésén *J. Feather* professzor (Loughborough) nyújtott széles körű áttekintést az állományvédelem oktatásának helyzetéről. Véleménye szerint valamennyi fiatal szakembernek, aki a könyvtári-információs pályára lép, már rendelkeznie kell elméleti és gyakorlati ismeretekkel az állományvédelem területén. Az oktatás – szerinte – még nem kielégítő. Szükség van elsősorban minden oktatási programban az alapvető ismeretek beiktatására, másodsorban továbbképzés keretében speciális kurzusokra és harmadsorban azoknak, akiknek főfoglalkozásuk az állományvédelem különféle területe, szakosított, intenzív, magas szintű tanfolyamokra.

A könyvtári építéssel és berendezések szekciójában a huszonegyedik századot idézte meg *L. Woods* (Sydney), aki ismertette a TAFE (Technical and Further Education) Library Services programját. Ez a program olyan könyvtári forrásközpontok építését támogatja – a tervezéstől a kivitelezésig –, amelyek könnyen alkalmazhatók a megváltozott körülményekhez (használók számának növekedése stb.), egyaránt használhatják a szolgáltatásokat az oktatási intézmények tanárai, hallgatói és a forrásközpont vonzáskörébe tartozó lakosság.

A Round Table of the Management of Library Associations nyílt fórumon vitatta meg a könyvtári-információs szakma helyzetét és társadalmi megbecsültségét. E téma az RTMLA jelenlegi kutatási programja, amelynek első szakasza zárult le ezzel a vitával. A kutatás előkészítését szolgálta a szakirodalmi áttekintés, amelyről a beszámolót e sorok írója tartotta (a beszámoló majdnem teljes terjedelmében a *Könyvtáros*, 1989/7. számában olvas-



ható). Ezt követően *F. H. Spaulding* (Washington) ismertette a Special Libraries Association (Szakkönyvtárak Egyesülete) elnöksége által létrehozott szakértő csoport (valamennyi, az USA-ban működő könyvtáros egyesület szakértője tagja volt e csoportnak) munkáját, illetve eredményeit. Az igen érdekes előadás összegrzése nagyon röviden: a szakmának el kell ismertetnie a társadalommal, hogy a könyvtárosok hatékonyan tudnak közreműködni a társadalom technológiai, gazdasági és szociális gondjainak megoldásában; a passzív, „örzö” könyvtárosi magatartásnak át kell alakulnia aktív információközvetítővé. Mind a beszámolót, mind az ismertetőt számos értékes hozzászólás egészítette ki. A téma kutatási programja az IFLA Végrehajtó Bizottságának támogatásával folyik.

Az oktatási és kutatási szakosztály a könyvtáros-információs szakemberek management- és marketingképzésével foglalkozott (sajnos teljes értékű megfelelő magyar szó szerintem nincs a fenti két fogalomra). A Round Table on Continuing Professional Education ülésén az „Information management” (információkezelés?) oktatását ismertette *T. Haywood* (Birmingham Polytechnic) és beszámoló hangzott el az 1988-ban Martinban (Turócszentmárton, Csehszlovákia) rendezett nemzetközi szemináriumról, amelynek tárgya a könyvtári munkások továbbképzése volt.

Az INTAMEL (International Association of Metropolitan City Libraries) ülésén *A. Curley* könyvtárigazgató (Boston) *A közművelődési könyvtárak anyagi alapja az 1990-es években* címmel arról tartott előadást, hogy az Egyesült Államok közművelődési könyvtárai kifelé tartanak a több mint egy évtizede tartó költségtakarékos helyzetből. Az a krízis,

amelyben voltak, múltóban van, de az 1990-es évekre új és körültekintő stratégiára van szükség a közművelődési könyvtárak biztonságos és megfelelő anyagi ellátásához. A stratégia lényeges része, hogy a közművelődési könyvtárak a törvényes erőket is bevonják arra a célra, hogy növeljék a közvetlen lakossági ellátást; létesüljön országos közművelődési könyvtári hálózat, központi alapot képezzenek a tároló könyvtári rendszerhez; törvényes szabályozást alkossanak a soknemzetiségű nagyvárosi közművelődési könyvtárak számára. Mondandója az volt, hogy a közművelődési könyvtáraknak ismét alapvető feladata legyen a nemzet művelődési, oktatási, gazdasági, állampolgári jólétének szolgálata.

Hasonló témával foglalkozott *P. J. Fasane* igazgató (New York Public Library), megállapítván, hogy az Egyesült Államokban a közművelődési könyvtárak anyagi alapját egyre vitatottabbá teszik. Ismertette annak a kampánynak főbb részeit, amelyet 1985-ben indítottak, és amelynek célja az volt, hogy a New York Public Library évi működési költségekre előirányzott összegét majd háromszoros összeggel felemeljék (307 millió dollárral). A kampány mind az államigazgatási (kormányzat, városi tanács stb.), mind a privát forrásokat megcélozta; kemény munkával, de sikerrel fog lezajlani – ahogyan az előadó reményteli beszámolójából kitűnt. Természetesen a felemelt működési költségek új, illetve fejlesztett tevékenységi körök fedezésére is szolgálhatnak.

Sajnos a konferencián elhangzott előadásoknak és vitáknak csak kisebb részében volt lehet-

tőség a személyes részvételre, valamennyinek a részletes ismertetése meghaladja egy cikk keretét. Szólni kell még azonban a konferenciához kapcsolódó egyéb rendezvényekről, elsősorban a kiállításról.

Az egyik német könyvtáros megjegyezte: „Lassan az IFLA-konferenciához kapcsolt kiállítás iránt nagyobb az érdeklődés, mint az ülések iránt”, és véleményét igen találónak érzem. A párizsi Kongresszusi Palota két szintjén 167 kiállító mutatta be termékeit, illetve szolgáltatásait. A könyvtári-információs folyamatokban használatos technikai-technológiai újdonságoktól, már jól bevált módszerektől kezdve a berendezéseken, a különféle dokumentumokon keresztül valóban átfogó képet kaphatott a látogató, arról, mi az, amivel jobban, eredményesebben lehet könyvtárat felszerelni, működtetni, szolgáltatást eredményesebbé tenni.

Kulturális és társasági eseményekben is igen gazdag volt az 1989. évi IFLA-konferencia, csaknem ötven párizsi könyvtár fogadta tevékenységének megismertetésére a látogatókat. Köztük olyan hírességeket, mint a Bibliothèque Nationale, a Pompidou Központ, az UNESCO könyvtára stb. Az esti programokban fogadás, hangverseny, táncest váltakozott, lehetőséget adva sok érdekes eszmecserére, jóízű barátkozásokra. A konferencia előkészítői, rendezőgárdája, hivatásos és önkéntes munkásai őszinte elismerést érdemelnek. A programok tartalmasak, színvonalasak voltak, a szervezés, rendezés, vendéglátás körültekintő és franciásan elegáns.

**Billédi Ferencné dr.**

*Görbe tükör*

## Flekkes kislexikon – próbaszám

*annotáltosok* : Önkivületi állapotban rövid megjegyzéseket készítő szakemberek. (Vö.: *Új Könyvek szerkesztősége*)

*antikvacakol* : Nyomdai, álló (latin) betűkkel bíbelődik

*atlasztext* : Térképgyűjtemény tartós kötéséhez ajánlott rugalmas textilanyag

*bibliofilantróp* : 1. Emberséges könyvbarát, 2. Emberbarát könyvgyűjtő

*bibliográfiaskó* : Könyvészeti balsiker.

(Vö.: az MNB számítógépes feldolgozása)

*celluxus* : Tehetősebb könyvtárak költséges könyvkötésjavító gyakorlata. (Lásd még *filmoluxus*)

*duplikátumultus* : Összekavarodott másodlatok

*esszéria* : Egyéni hangvételű, művészi megírt tanulmányosorozat

*filmoluxus* : Gazdag könyvtárak költséges könyvborító, -kímélő anyaga

**hasonmásállapot** : A többségükben változatlan feltételek (pl.: raktározási lehetőségek, gyűjteményfejlesztési keretek) szédüléssel, émelygéssel járó tünetegyüttese

**inkunábulaikus** : Képesítés nélküli ösnyomtatvány-kezelő

**inkunábulatens** : Rejtőző ösnyomtatvány; hasztalan keresi a könyvtáros, csak a katalógusban találja. (Lásd még inkunábulaikus)

**jurepertorium** : Jogilag jóváhagyott adattár

**kéziratifikáció** : szerkesztők kegyelemteljes ámenje

**kódexión** : Kéziratos könyvek Salgótarjánban készült fémállványa

**lektúrhetetlen** : A szórakoztató olvasmányok példányszámának és az irántuk megmutatkozó érdeklődésnek a reciprokaránya

**lektűröképesség** : Könyvtárosok adottsága az „Ajánljon valami jó könyvet!” típusú kérdések arcizomkimélő teljesítésére

**manuálevendula** : Kézikönyvmolyok hatásos irtószere. (Lásd még paginaftalin)

**manuálezser** : Hányaveti kézikönyvíró

**mutatótágas** : Könyvkötők tévedése: a tartalomjegyzék fordítva kerül a műbe

**nyomdahibalek** : Jóhiszemű korrektor, aki társai mulasztásait is magára vállalja

**ördöglakatalógus** : Két, többszörösen meghajlított és egymásba akasztott drót, az olvasók cédulák (címléírások) segítségével való tájékozódásának megakadályozására

**paginaftalin** : Könyvlapmolyok hatásos irtószere

**periodikabaré** : Bizonyos folyóiratok időnként nem jelennek meg

**periodikatasztrófa** : Sztrájkolnak a Helir dolgozói

**ponyvacak** : Értéktelen, könnyű olvasmány, silány kötésben

**ponyvarázs** : Elbűvölően értéktelen, kalandos tárgyú próza olvasása közben keletkező hatás

**szemlegális** : Bizonyos külföldi folyóiratok cikkeinek erősen szelektív ajánlása

**xerográfiadó** : Sokszorosos(ított) hozzájárulás az állam költségeihez

- n - a

## Kérdezz – felelek

### Egy könyvtáros kérdezi a gyermekek után járó pótszabadságról:

*„Háromgyerekes anya vagyok. Az egyik gyermekem nyolc, a másik tizenöt, a harmadik pedig tizenhét éves. Hány nap pótszabadság jár utánuk? Szerintem négy, a könyvtár igazgatója viszont azt mondja, hogy kettő, mert a legkisebb gyerek után két címen nem járhat pótszabadság. Melyik álláspont a helyes?”*

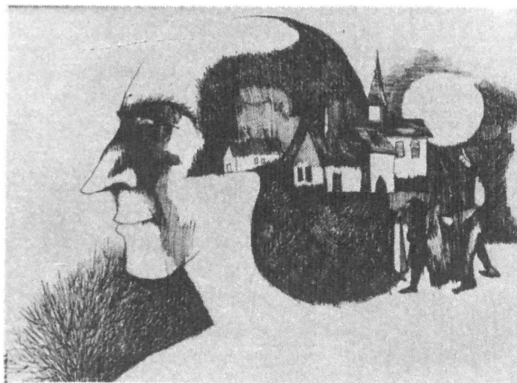
#### Válasz:

A Munka Törvénykönyve végrehajtási rendelete (Mt.V.) 47. paragrafusának (2) bekezdése szerint (*Művelődési Közlöny* 1982. évi 11. szám) a dolgozó nőt a 14 évesnél fiatalabb egy gyermeke után évenként két munkanap pótszabadság illeti meg. E szakasz (3) bekezdése pedig kimondja, hogy a dolgozó nőnek az általa gondozott, 18 éven aluli és munkaviszonyban nem álló három gyermeke után – a (2) bekezdésben meghatározott pótszabadságon felül – évi két munkanap pótszabadság jár. A kétféle pótszabadság tehát egymástól függetlenül illeti meg az érdekelteket.

A kérdezett esetben az anya három gyerme-

ke után összesen négy munkanap pótszabadságra jogosult, feltéve, hogy a gyermekeket ő gondozza, és egyik gyermek sem áll munkaviszonyban.

Megemlítjük még, hogy ezek a pótszabadságok az anyát a más címen járó pótszabadságon felül illetik meg. (Lásd az Mt. V. 51. paragrafusának (1) bekezdését.)



# Új Periodikumok

Örömmel üdvözljük a szerkesztőség azon szándékát, hogy folyamatosan közzé kívánja tenni az új lapok és folyóiratok jegyzékét, és ezt el is kezdték a *Könyvtáros* 1989. évi 8. számában. Ez a jegyzék nagyon hasznos, mert gyors és *válogató jellegű* információt nyújt napjaink kiadványterméséről. Hasznos akkor is, ha tudjuk, hogy az új időszaki kiadványokról – szintén válogató jelleggel – az *MNB Könyvek bibliográfiája* havi füzetekben folyamatosan közli a bibliográfiai leírásokat.

Egyetlen mondatot a 8. szám bevezető soriban túlzásnak és megtévesztőnek érzék: „Listánk lényegében teljesnek tekinthető, ám elképzelhető, hogy egy-két vidéki lap elkerülte az összeállító figyelmét.” Az új lapok iránti érdeklődésről természetesen az OSZK-ban is tudunk. A KMK kiadásában, az MNB Időszaki Kiadványok Szerkesztősége összeállításában és szerkesztésében 1989-től kezdve negyedéves jegyzék jelenik meg *Új Periodikumok* címen, amely közli a kötelepéldányként beérkező összes periodikum adatait. Az első két negyedévet tükröző szám már megjelent, a 3. számot is nyomdába adtuk október elején. Az *Új Periodikumok* első száma 150, a második 180 új kiadványról informált. Elfogadom, hogy e periodikumok mindegyike nem közérdekű, de a pontos tájékoztatáshoz hozzátartozik, hogy ez a teljes lista.

A könyvtáros társadalom első ízben a keszthelyi vándorgyűlésen kapott hírt az ISSH adatbázisról, és az erre épülő szolgáltatásról, az *Új Periodikumokról*. Célszerű lenne a *Könyvtáros* hasábjain szélesebb körben is hírt adni róla, erre azt az egyszerű módszert választanám, hogy mellékelem kiadványunk bevezető sorait. Szeretném még megjegyezni, hogy a kiadvány előfizethető, 1989 második felére 120 Ft az előfizetési díj. Az első két számot próbaszámnak tekintettük, ezeket ingyen küldte meg a KMK a könyvtárak nagy részének és az érdeklődőknek. **Nagy Zsoltné**

## Új Periodikumok

1989. 3. szám III. negyedév  
Lezárva: 1989. szeptember 30.

Az *Új Periodikumok* című negyedéves jegyzék az 1989. jan. 1-jétől az OSZK-ba kötelepéldányként beérkező periodikumokról nyújt tájékoztatást. A kiadvány 3 fő részből áll. Betűrendes jegyzék, Címmutató, Közreadói mutató.

A **betűrendes jegyzék** rövid tételben ad információt minden olyan periodikumról, amely az adott negyedévben a kiadvány lezárásáig kötelepéldányként az OSZK-ba érkezett.

Az *Új Periodikumok* (ÚP) tétel nem tartalmaz bibliográfiai leírást, de tartalmazza mindazokat a bibliográfiai adatokat, amelyek a kiadvány azonosításához szükségesek, azokat a besorolási adatokat, amelyek alapján a tételt rendezni, visszakeresni lehet (besorolási cím, közreadó), valamint egyéb információkat (szerkesztőség, terjesztő). Az ÚP tételek autopszia alapján készülnek, bibliográfiai igényességgel, de az adattartalmat és a tétel szerkezetét tekintve nem a bibliográfiai leírás követelményei szerint: nem tartalmazzák például az alcímet, sem a közreadónak a kiadványban található formáját stb. Az ÚP tétel bibliográfiai adatait az MSZ 3424/2 előírásainak megfelelően közöljük, kivéve a központozási jeleket. Ez utóbbitől bizonyos esetekben szándékosan térünk el, hogy a tételt ne lehessen összetéveszteni egy rövidített bibliográfiai leírással.

A besorolási adatokat az MSZ 3440 szabványsorozat megfelelő tagjának előírásai szerint állapítottuk meg. Nem titkolt szándékunk népszerűsíteni a szabványos formában megadott testületi nevet és besorolási címet.

Az ÚP tétel felépítése, adatai:

ISSN  
Besorolási cím

Főcím, Közreadó  
Indulás, Megj. hely, Megj. év  
Címváltozat  
Sorozati cím  
Egyéb cím  
Korábbi cím /Későbbi cím  
Megjegyzések  
Szerkesztőség  
Terjesztés  
Ár

Ha egy adat nincs meg a kiadványban, vagy nem állapítható meg, annak hiányát nem jelöljük.

A **címmutató** tartalmazza a címváltozatokat, valamint a korábbi és a későbbi címeket.

A **közreadói mutató** csak az egységesített közreadói neveket tartalmazza. Mindkét mutatóban a mutatótételek első besorolási adata az adott főcímre vagy besorolási címre utal.

Minden év végén az adott évben közölt kiadványok folyamatos megjelenését ellenőrizzük, és a következő év elején különszámot adunk ki, mely a megszünt kiadványokról ad tájékoztatást. (A különszámot előfizetőinknek megküldjük.)

Az 1989. évi 4. számban hibajegyzéket adunk az 1989. évi 1–3. szám tételeihez, ettől

kezdve minden szám tartalmazni fogja a hibajegyzéket, ha szükséges.

Szeretnénk, ha kiadványunk hasznos segítséget lenne, ezért kérjük, írják meg észrevételeiket, bíráló megjegyzéseiket.

MNB Időszaki Kiadványok Szerkesztősége

\*

Örömmel üdvözljük – miként minket, illetve közleményünket *Nagy Zsoltné* – az *Új Periodikumok* című negyedéves jegyzéket. Természetesen álmunkban sem jutott eszünkbe, hogy az új és újabb, egyre sokasodó lapokról a mi dolgunk lenne hírt, rendszeres tájékoztatást adni – erre a *Könyvtáros* eo ipso nem alkalmas. Igaziból arra gondoltunk – erre „finoman” céloztunk is –, hogy rövidesen alkalmas fórum akad erre a feladatra, lám akadt is, hál’ istennek. Ami a túlzást illeti: a *Könyvtáros* egy adott, nagyon is rövid szakasz új időszaki terméséről tájékoztatott, ezen időszakon belül tájékoztatása nem is volt annyira messze a teljességtől, mint azt *Nagy Zsoltné* sejteti. De nem ez a lényeg, hanem az, hogy a könyvtárosok végre abszolút pontos, naprakész precíziós tájékoztatási műszert kaptak kapnak a kezükbe. Éljen az *Új Könyvek* kisöccse, az *Új Periodikum*. (A szerk.)

## Lapozgató

**Az angliai könyvárak alakulását** mutatja be *A Könyv* 1988/4-es számának Kitekintés rováta, a *The Bookseller* információi alapján.

Mint kiderül, a szakma Angliában fölötté meg van elégedve a könyvárak 1987. évi alakulásával, az emelkedés ugyanis az 1 százalékot sem érte el. Az átlagár 17,14 fontról 17,31-re nőtt csak, ezen belül az új könyveké valamelyest még csökkent is.

**Különösen aktuális kérdéskör** szinte teljes feltérképezésére, hazai és külföldi problematikájának szisztematikus felfejtésére törekszik a *Kultúra és Közösség* című folyóirat tavalyi hármasszáma.

*Kultúra és mecenatúra* cím alatt a kultúra támogatásának hagyományos és újabb hazai módzatait, valamint különféle nyugati mo-

delljeit vizsgálják a szerzők. *Kuti Éva* *A kultúra támogatásának új rendszere felé?!* címmel olyan hazai tablót rajzol, amelyen világosan felismerhetők mind a jelentős új kezdemények és követelmények színei, de azok a sötét árnyak is, amelyek óhatatlanul (?) sötétebbé teszik a képet. Hogy mi lenne az optimális „felállás”, azt *Kuti Éva* inkább csak a sorok közt mondja el, de igen sok ötletet adnak, szinte teljes – és kitűnő – modellt vázolnak fel a külföldi tapasztalatokat rögzítő írások: *L. M. Salamon* az Egyesült Államok, *J. J. Rosé* ugyanez ország francia szempontú, *F. O. Hofecker* és *F. Sattlecker* Ausztria, *Marschall Miklós* pedig általában a nyugati piacgazdaságok mecenatúráit, mecenási szerepköreit elemzi. A folyóiratnak ez a száma – bizonnyal állíthatjuk – sokáig a témakör alapvető feldolgozásai közé fog számítani.

## Fridél Lajos

Egerben, a Csebokszári lakótelep egyik lakásában ül egy ember a kishálóban egy sámlin vagy hokedlin, világít mellette a kislámpa. Szöszmötöl valamit ott a fényben. Éjszaka van, csönd. Aprócska nesz árulja csak el, hogy mi történik. A tustoll percegéséből tudni: az az ember rajzol, ott a lakótelepen. Aki pedig nem más, mint *Fridél Lajos*.

*Fridél Lajos* az én jó barátom, akinek a rajzairól most írnom kell. Elég faramuci helyzet: a barátomról, ráadásul annak rajzairól. Nem elég, hogy a barátom, még rajzol is.

Kezdjük akkor ott, hogy nem nagyon szeretem, ha képzőművészetről írnak. Sőt, kifejezetten zavar. Zavar, ha olyan nagyon meg akarják mondani, hogy ez a festmény vagy az a szobor márpedig gyönyörű és kész. Köszönöm, tudom magamtól is. Ha meg nem jövök rá, nem érint meg a műalkotás, teleírhatnak ötven könyvet is az ebből élő írók: szó, szó...

Ha meg barátságról van szó, vagyis arról, hogy én most írok a barátomról, akkor valami azonnal büdös. Ez most itt rögtön leírja, hogy mekkora zseni haverja van, aztán szépen a hónap alá kapja a haverját és felszáll vele a mennybe – gondolja rögtön bárki. Nem is csoda, ha ezt gondolja. Hisz jórészt ebből áll a mai magyar kritika, az irodalmi, a képzőművészeti, a művészeti közélet. A művészeti közélet, ami annyit jelent: gondolkodnom kell, hogy kivel irassak egy szépet magamról, de rögtön azután arra kell gondolnom: kit jelentsek fel. Így aztán kellemesen eltelik az idő két műalkotás között.

Nos, az ilyen típusú időtöltés helyett *Fridél Lajos* rajzol, rajzol és rajzol. Közben pedig bejár dolgozni. Mert a munkahelyét nem adta fel. Az Ifjúsági Ház igazgatója Egerben. Nem tagja a Művészeti Alapnak. Rajz-földrajz szakos tanár. *Blaskó János* növendéke volt az egri főiskolán.

Mezőkövesden született 1950-ben. Mezőkövesd nagyon furcsa szöglete a világnak. Kemény, kegyetlen létezésben: éhezésben, koplálásban, robotban született meg az a páratlan népművészet, ami megismertette az egész földgolyóval e városka nevét. A matyó népművészete, a csakazértis művészet. Ebből az indító közegből erednek *Fridél Lajos* grafikai lapjai. A falusi porból, a csöndes, sötét utcákból. *Kis Jankó Bori* nénitől, aki a művész édesanyját tanította matyó mintát rajzolni.

Lapjain a figurák, vagy még inkább a *mozdulatok* súlya a legfontosabb. Az, hogy valahova mennek vagy valahonnan jönnek. Utakat tesznek meg. Mozognak. Nem a térben (hiszen grafikai alakok), hanem az időben. Mi a mostani időben látjuk őket, de ők legtöbbször a múltból (harminc-negyven-ötven évvel ezelőttről) jönnek. Vagy a jelenből igyekeznek (sokszor futva) a múltba. Érdekes körforgalom ez, amely azért néha meg-megáll. Legtöbbször olyankor, amikor a figurák egy-egy izgalmasabb tájhoz érnek. Ekkor olyannyira megáll a forgalom, hogy még maguk a figurák is lemaradnak a rajzokról. Marad a táj: a nádas, a berek, a furcsa fridéli fák (látható a gyökereik is). Az épületek ódon malmokra, magtárakra emlékeztetnek. Egyszer egy négyéves kislány megkérdezte tőlem: mikor megyünk be abba a kis házba?

\*

Öntörvényűen működő világ a *Fridél Lajosé*. Megtanít a szép pillanatok felfedezésére és megtartására. Arra, hogy egy végtelen láncolat apró szemecskéi vagyunk itt a Földön, és azzal a rövid idővel, amit itt-tartózkodásra kaptunk, próbáljunk okosan élni. Hisz másként nem tehetünk.

Karácsondi Imre

A **Könyvtári Híradó**, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár dolgozóinak tájékoztatója utóbbi számai (az 1989. évi hármas, négyes és ötös számok) megint csak válogatott csemegékkel szolgálnak, remélhetőleg nem csupán az FSZEK dolgozóinak. Három megújult könyvtárról, a VIII. kerületiről, a XII. kerületi főkönyvtárról és a XVI. kerület 1-es fiókönyvtáráról tudósítanak a szerzők a hármas számban, sok új adalékot szolgáltatva mindazoknak, akik figyelő szemüket az FSZEK újtásaira, egyre jobban kibontakozó innovációira fordítják.

A négyes számban érdekes levélváltás található *Nagy Attila* és *Havas Katalin* között, az új folyóiratok könyvtári beszerzéséről, a könyvtár „közösségi szintér”-re alakításáról, az alternatív szervezetek és orgánumaik, információik sugárzásáról, könyvtári „beépülésről-beépítéséről”. Anyagi kérdések, a mindenki érdeklő könyvtári vállalkozások, pénzszerző akciók a tárgya egy másik levélváltásnak, amely *Hiripi Lajosné* és *Deák Sándor* nézeteit ütközteti. Az ötös szám *Mindennapi kölcsönzésünk* címmel egy remek német költemény, *Edeltraud Schönfeldt* verse közlésével mutatja, hogy a *Könyvtáros* versközleményei talán egy műfaj, a könyvtárosi vers kialakulását, népszerűsödését szolgálták. Megint csak közérdeklődésre tarthat számot az a kerekasztal-beszélgetés, amelynek témája „felesleges könyveink eladása”.

A **Könyvtári Figyelő**, amint azt a *Könyvtáros* tavalyi 8. számában jeleztük, 1989-ben már visszaállt a „rendes”, évi hatszamos megjelenéshez, és mint az eddig hozzánk jutott két számból látható, külsejében is megújult. Kiemelkedően izléses, szép borítóval, rangjához méltó „stafirozásban” jelenik meg, reméljük, a nagyon is érthető lemaradás, az, hogy tavaly

még nem jöhetett ki mind a hat szám, lassan ugyancsak felszámolódik. Az első szám élén *Walleshausen Gyulának* terjedelmes tanulmánya olvasható. A szerző mint az Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsának elnöke, afféle belső vitaanyagként kezdte megfogalmazni gondolatait az *Egyetemi Könyvtár – könyvtárpolitika* fölötté bonyolult és összetett kérdéskörében, ám a gyors változások, a politikai intézményrendszer módosulásai ismételt módosításokra kényszerítették (pedig akkor még a *Glatz Ferenc* által beharangozott felsőoktatási reformról nem is tudhatott), így nem afféle „igazgatótanácsi” anyag született tolla alatt, hanem egy remek, rendkívül gondolatgazdag esszé, amely egyszerre tartalmaz madártávlatú áttekintést a múlttól, problémacsomagokat, a neuralgikus gócek kijelölését, és egy nyitott, széles szemhatárú kitekintést arról, mi lehet, mi nem, mi kívánatos és mi elkerülendő. A témakör alapvető tanulmánya, az egyetemi könyvtárügyről szólók számára megkerülhetetlen írás. (Ezek száma pedig feltehetően növekedni fog, kivált, ha többen lesznek, akik megfontolják majd *Szente Ferenc* metsző okosságú szavait az egyetemi könyvtárak és a könyvtárügy általános összefüggéseiről – ezt az írást a Figyelő második számának ismertetésekor vesszük alaposabban szemügyre). *Walleshausen* cikkéhez kapcsolódik *Lebovits Imre* tanulmánya is (*Egyetem és könyvtár*). Régi (immár réginek számító) és újra meg újra feléledő vitában foglal állást, kissé tán egyoldalúan, ám éppen ebből következően igen karakterisztikusan, minden óvatoskodást, diplomáciázást kerülve *Tamás Tibor* írása. Már címe is felette sokatmondó és végigolvasásra ingerlő: *Utat a kiutaknak! Kísérletezés – piac – vállalkozás a könyvtárban*. Látszólag részletkérdésről szól, egyetlen könyvtár egyetlen munkafolyamatának bemutatását végzi el *Horváth Zoltánné* cikke (*Fazettás osztályozási szakrend az Ipar-*

művészeti Főiskola Könyvtárában), ám nem csak azért jelentős, mert éppen a részleteket állítva előtérbe sokkal inkább eligazít, mint a nagy összefoglalások, de azért is, mert felhívja, felhívhatja a figyelmet arra, hogy az ilyenféle, egy-egy könyvtár számítógépesítésével, ennek alapkérdéseivel, a felmerülő problémák rendszerével foglalkozó írások együtt szinte már praktikus kézikönyvvé is összeállíthatók lennének (érdemes lenne megfontolni egy ilyesféle gyűjtemény kiadását, mind a Figyelő, mind a Könyvtáros sok írást ajánlhatna fel egy vállalkozó szerkesztőnek-kiadónak).

A Könyvtári Figyelő tavalyi második számának kétszázötvenedik legrangosabb, legfontosabb, fundamentális jelentőségű cikke *Szente Ferenc Könyvtárpolitikai töprengések. A kívülről irányítás tündöklése és bukása* című „vázlata”. Vázlat, mert minden egyes alcíméhez (sok ilyen van) nagyterjedelmű tanulmány, sokszor könyv illenék, de persze jóval több vázlatnál, hiszen Szente – végtelenül tömören bár, de – alapirányokat, alapelképzeléseket, alapigazságokat fogalmaz meg. Csábító lenne a sok idézet, de végül is szinte az egész írást ide kellene másolni. Az alábbi indító gondolatmenetet még sincs szívünk elhallgatni: „Tudvalévő, hogy az egyetemi könyvtárak mellett a régi városi könyvtárak, a híres középiskolák gyűjteményei alkothatták volna az új könyvtári rendszer gerincét, amelyre épülhetett volna a modernizációs program egy politikailag tagozódott, demokratikus társadalom érdekei szerint. Az egyesületi, olvasóköri »fiókkönyvtárak« átételével a legkisebb közösségekig közvetíthette volna szolgáltatásait. Ehelyett szétvert gyűjtemény romjaiból és a szigorú ideológia ellenőrzése alá került könyvkiadás termékeiből a nulla pontról indult az a centralizált közkönyvtári szervezet, amelyet ország, megye, járás irányítási szintek hierarchiája tett hasonlatossá a párt- és államirányítás épületéhez.” Ebből az alaphelyzetből kiindulva veszi azután sorra-rendre göröcső alá a Szenté könyvtár „elismertségi kilátásait”, az európai ház reményességét, a gyűjtemények információs értékének megőrzési problémáit, a rendszerfejlesztési feladatokat, a könyvtárépítési „sürgősségeket”, a szakképzési, továbbképzési követelményeket, a „könyvbarát társadalom” jelenségét, a technikai fejlődés reményeit, a tudományos kutatás szerves beillesztésének kérdéseit, a „belülről irányítás anatómiáját”, valamint az rt.-alapítás esélyeit. Egy-egy témakörre jó, ha fél oldal jut, némelyikre csupán pár sor, az

egész írás mégis a legfontosabbak közül való, amelyek az elmúlt években könyvtárról szólotak. Persze, éppen ezért, szinte minden bekezdése után kérdőjeleket is lehetne illeszteni. Valószínűleg ez is fog történni, sok-sok szakíró, könyvtári cikkszerző fog évekig „megélni” abból, hogy Szente egy-egy passzusát, megfogalmazását kifejti, kommentálja, vitatja, cáfolja, elveti, zászlóra tűzi stb. Mi azt javasolnánk mindenkinek, hogy olvassa el.

*Kiss Jenő*t a Könyvtáros főszerkesztője arra kérte, írna lapunknak a *Dienes László*-évforduló kapcsán. Ő a kérést azzal háritotta el, már elkötelezte magát a Figyelőnél. Nem tudható, a Figyelő szerkesztőinek mit mondott, ám tulajdonképpen nekik sem írta meg a cikket, helyette – mindenkit hálára kötelezve – rövid előszóval látott el egy általa „felfedezett”, a 22 éves Dienes-től származó valóban csodálatra méltó, meghökkentően időszerű (még Szente mondandóira is nem egy ponton „rimelő”) írást: *Centralizáció a könyvtárügy terén*. Így, bár persze fölötte sajnálatos, hogy *Kiss Jenő* Dienes-koncepcióját, a Dienes évforduló alkalmából kifejtendő nagytávlatú elképzeléseit ezúttal nem ismerhettük meg, gazdagabbak lettünk viszont szakmánk egyik legnagyobbjának rég elfeledett, igen-igen fontos írásával.

A Micro-ISIS egyre népszerűbb, egyre több helyütt használatos. Érdemes hát vele közelebbi ismeretséget kötni. Ezt segítheti elő hatékonyan e Figyelő-szám két írása is. *Erdeiné Törőcsik Katalin* és *Fekete Tamás* közös cikke *Micro-ISIS alkalmazások* címmel valóságos kis Micro-ISIS praktikumot nyújt, *Novák István* pedig (*Kísérletek egy Micro-ISIS adatbázis olvasói online katalógusként való használására*) egyféle felhasználás gazdag példatárát nyújtja. Kiemelt érdeklődésre tarthat számot a *Kitekintés* rovat „vezércikke”, *Hegedűs Péter* írása. Nem mondható ugyan, hogy címe érdektelen lenne (*Közkönyvtárak szolgáltatásainak finanszírozása*), mégis félrevezető kissé, illetve nem eléggé jelzi, mi is olvasható a cikkben. *Hegedűs Péter* ugyanis az egyik legfontosabb brit könyvtári dokumentumot, az ún. Zöld könyvet ismerteti benne alaposan, azt a művet, amely „a brit kormány célkitűzéseit rögzíti az ország közművelődési könyvtárainak fejlesztését illetve e fejlesztés finanszírozási kérdéseit illetően”. Nos, mondanunk sem kell, e dokumentumot minden közművelődési könyvtárosnak tanácsos, legalább így, referált formában megismernie. Tanulságai, útmutatásai nilusi termékenységek.

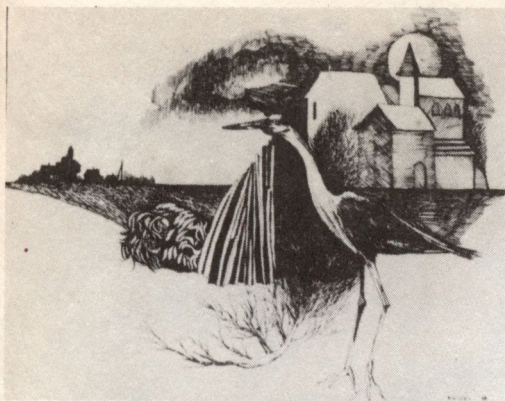
## Két verseskötetről

Sárvár várossá nyilvánításának huszadik évfordulójára két verskötettel örvendeztette meg az olvasókat a könyvtár és a tanács, ráadásul helytörténeti érdekesség mindkettő, igényes olvasóknak készült csemege. Famentes ofszetpapíron állította elő a gyomaendrődi Kner Nyomda, verskötethez illő, finoman elegáns kötésben. *Az én képem* címmel *Dukai Takách Judit* válogatott verseit olvashatjuk, immár a második kiadásban. A költő neve Berzsenyi életrajzából ismert: *Berzsenyi Dániel* feleségének, *Dukai Takách Zsuzsannának* unokánővéréről van szó, akihez Berzsenyi örökbecsű költeményt írt (*Dukai Takách Judithoz*. Berzsenyi Dániel összes művei. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1956). Ebben olvashatjuk, hogy a szép sógornő zongorajátéka, szellemessége, műveltsége mennyire elbűvölte a költőt, megingatva abban a hitében, hogy *Dukai Takách Judit*, aki 1795-ben született, két házasságból hat gyermeknek adott életet, és 1836-ban már meg is halt, nemcsak zongorázni, kézimunkázni, írni-olvasni tanult meg, de tizenhárom-tizennégy éves korától már verseket is írt a természetéről és a szerelemről. Isten, háború a „franc hőssel” (Napóleon korában vagyunk), édesanyja siratása finom, fentebb stílusban mosolyogtatja meg az olvasót. Ódon báj és naivitás jellemzi, szinte halljuk a „klavír” hangjait, melyet *Berzsenyi Dániel* megénekelte. A költő nő hírnevét nemcsak sógorának, hanem *Kazinczy Ferenc* és *Döbrentei Gábor* gondoskodásának is köszönheti. Végül tüdővészben pusztult el, miként ez abban az időben költőknél szokásos volt. Rímei többnyire ragrimek, de a deákos verselés minden csinját-binját értette, és népdalszerű verseket is írt. *Urbán László*-nak, az *Építsd a hidat* címmel megjelent verskötetete is régiesnek tűnik. A nagy elődökre, *Tinódi Lantos Sebestyénre*, *Berzsenyi Dánielre*, *Gárdonyi Gézára* hivatkozik, mint példáira. Ő még nem ábrándult ki a költészetből, mint

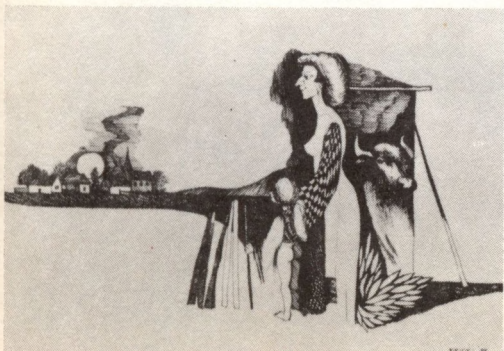
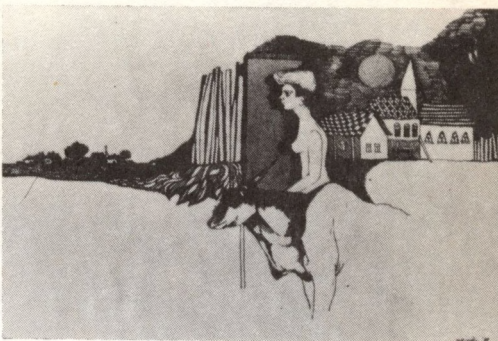
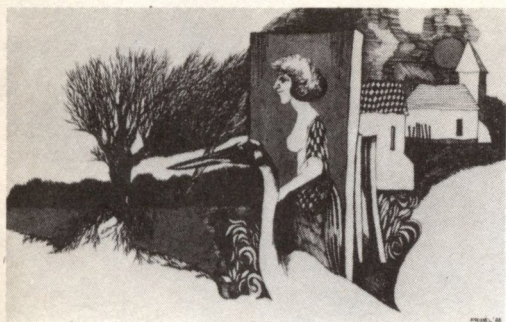
annyi kortársa, nem érintette meg a formabontás szele. Témái a költészet szentsége, a pannon táj, a hősi múlt. Két helyi mártírnak is emléket állít. A Sárváron született tizenkilenc éves hős tanítóra így emlékezik: „...De neve már zászlón leng, lobog a szélben, / hogy igaz emléke mindörökre éljen. / Hamvait munkások kísérték diszhelyre, sirja fölé márványemléket emelve. / Ahol vére csordult, szebb a föld virága. / Nem volt az élete, halála hiába: / Országunk gyarapszik, új harcosok nőnek, / s bennük él ereje Entzbruder Dezsőnek.”

*Bozi László* sárvári születésű ifjúkommunista Franciaországban esett el az ügyért. Az ő történetéről elbeszélő költeményben emlékszik meg *Urbán László* (*Egy távoli sirra*). *Betelhetetlen szemmel* című ciklusa személyesebb, elégikusabb. Az *Anyám, anyám hová lettél* a kötet egyik legszebb költeménye. A sárvári könyvtár nyugalmazott igazgatójának verskötetete színesíti kortársköltészetünket. Mint ahogy csak örülhetünk annak, ha minél több vidéki városban vállalkoznak könyvkiadásra, kultúraterjesztésre. (*K. Zs.*)





**FRIDÉL LAJOS** grafikáiból  
(Cikkünket lásd az 53. oldalon)





Ára: 13,— Ft  
HU ISSN 0450-7886